

De Parochiemonitor

Beleidsinstrument voor het opnemen van de feitelijke stand van zaken van een parochie, met het oog op de keuze van een passend profiel of parochiemodel.

Handleiding en toelichting voor het gebruik Versie 2.0

**DRS. K. DE JONGE
DR. A. J. JONKER**

© Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing
Versie 2.0 januari 2011

Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing
drs. K. de Jonge, dr. A.J. Jonker,

www.parochiemonitor.nl

via de site kunt u toegang krijgen tot de vragenlijst en een geautomatiseerde berekening van de eindtotalen. De brochure en internetondersteuning zijn bedoeld als werkmateriaal voor studenten theologie/levensbeschouwing, pastores in plaatselijke parochies en inter-parochiële samenwerkingsverbanden en parochiebestuurders. Via de website kunt u ook nadere interpretatie van de monitor resultaten aanvragen.

INHOUD

VOORWOORD	6
I INLEIDING OP DE MONITOR	7
I.1. Vergeten visioenen	7
I.2. Mainstream-parochieopbouw: de agogisch-communicatieve methode	10
I.3. Geleide parochieontwikkeling	12
I.4. Een nieuw hulpmiddel bij een nieuwe manier van denken	14
II PAROCHIEMODELLEN	17
II.A. Klassiek model	17
II.B. Liturgisch model	20
II.C. Pluraal model	21
II.D. Missionair-diaconaal model	23
II.E. Evangelicaal (evangelisch/ pentecostaal/ charismatisch) model	25
III DE PAROCHIEMONITOR	28
III.1. Het ontstaan van de parochiemonitor	28
III.2. Het gebruik en invullen van de parochiemonitor	28
III.3. Vorm: De parochiemonitor laag 1, 2 en 3	32
III.3.1. Sociaal-morfologische kenmerken (de eerste laag)	32
III.3.2. Structuurkenmerken van de plaatselijke parochie, of plaatselijke geloofsgemeenschap, incl. mate van openheid (de tweede laag)	35
III.3.3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel (de derde laag)	41
III.4. Inhoud: De parochiemonitor laag 4 en 5	44
III.4.1. De godsdienstigheid van de parochie (de vierde laag)	44
III.4.2. Parochiebeelden (de vijfde laag)	47
III.5 Vorm en inhoud van het regioverband/de regioparochie	49
IV EMPIRISCHE VERANTWOORDING	50
IV.1. Sociaal-morfologische kenmerken	51
IV.2. Structuurkenmerken	62
IV.3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel	76
IV.4. Onderbouwing lagen 4 en 5: godsdienstigheid parochie en parochiebeelden	85
Excurs: over vorm en inhoud volgens Simmel	85
V BEREKENING UITSLAG VAN DE MONITOR	
van de toewijzing van de modellen van de lagen 4 en 5	92

V.1. Verzameltabel laag 1 t/m 3	93
V.2. Verzameltabel laag 4	93
V.3. Verzameltabel laag 5	95
V.4. Verzameltabel laag 4 en 5	96
V.5. Rekenvoorbeelden	96
V.6. Vragen die kunnen rijzen bij de interpretatie	100

VI OP WEG NAAR HET IDEAAL **104**

VI.1. Het resultaat en het nut van de parochiemonitor	104
VI.2. De parochiemonitor in het kader van een beleidsplan	105
VI.3. De parochiemonitor en de grootparochie	107
VI.4. De parochiemonitor in het kader van kerkopbouw	113
VI.5. Epiloog	116

VII LITERATUURLIJST **117**

Contact en Advies

Deze parochiemonitor vormt een belangrijke stap bij uw beleids- of project ontwikkeling. U kunt ons om advies vragen als hetzij de brochure, hetzij de monitorcijfers vragen oproepen. Een beperkte interpretatie van de monitorgegevens kunt u in elk geval kosteloos bij ons aanvragen. Over een uitgebreide interpretatie maken we graag een afspraak. Zie www.parochiemonitor.nl

Om deze monitor te verbeteren en er een (nog) krachtiger instrument van te maken, vragen wij u om uw ingevulde monitor aan ons door te geven/ te mailen. Dit is het gemakkelijkst wanneer u via de website de geautomatiseerde vragenlijst opvraagt en invult. U heeft dan zelf ook direct al een eerste resultaat onder ogen in de vorm van een staafdiagram van de voor u geldende parochiemonellen. Uiteraard kunt u ook zelf de monitor schriftelijk invullen en de gegevens aan ons zenden / mailen.

Deze herziene versie van de parochiemonitor is mede het resultaat van ingeleverde monitorgegevens.

Personalia

Drs. ing. K. de Jonge studeerde sociologie en enige jaren theologie. Publiceerde o.a. over maatschappelijk activeringswerk en kerkopbouw in diverse boeken en tijdschriften. Hij werkte van 1979 -2002 als consultant maatschappelijk activeringswerk en als consulent gemeenteopbouw. In die functies verrichte hij onderzoek naar waarden m.b.t. arbeid onder gereformeerden in Nijverdal en vergelijkend onderzoek naar de grootte van Protestantse Gemeenten in Overijssel en hun gemiddelde kerkelijke bijdragen. Als vrijgevestigd onderzoeker/adviseur deed hij onderzoek t.b.v. de eerste versie van de parochiemonitor en naar de bereikbaarheid van voorzieningen met het openbaar vervoer in Overijssel.

Dr.A.J.Jonker, studeerde theologie/ godsdienstwetenschappen en is gepromoveerd op een theologisch/ godsdienstsociologisch onderzoek naar de positie van arbeiders in de gereformeerde kerken anno 1990. Zie: De gereformeerde kerken en 'arbeiders', Gorinchem 1994. Hij schreef enkele artikelen over kerkopbouw en het gebruik van kerkgebouwen. Sinds 1999 is hij betrokken bij het onderwijs op het gebied van theologie en sociale wetenschappen, en godsdienstwetenschappen voor Fontys Theologie – Levensbeschouwing te Hengelo en Utrecht. Hij is coach en supervisor.

VOORAF : HET INVULLEN VAN VRAGEN EN HET NUT ERVAN

Wanneer u deze parochiemonitor doorbladert en de items van hoofdstuk III begint te lezen, denkt u mogelijk: wat een vragen. Onze ervaring is echter dat hoe verder u komt in de vragenlijst hoe makkelijker deze is in te vullen.

Bij het bepalen van de uitslag vergelijken we uw antwoorden en cijfers met gemiddelden. Daarbij gaat het om meer en minder, niet om de spreekwoordelijke 'cijfers achter de komma'. Maakt u zich daarom niet te druk als u bij voorbeeld niet exact weet hoeveel leden baanloos zijn of hoeveel leden een hogere opleiding hebben. Uw reële (!) schattingen zijn voldoende. Uw schattingen kunnen natuurlijk wel nauwkeuriger worden wanneer u (een deel van) uw ledenlijst erbij hebt gehad. Als dat mogelijk is heeft dat uiteraard onze voorkeur.

Wanneer het niet goed mogelijk is voor de hele parochie een antwoord te geven dan stellen we voor dat u een 'doorsnee wijk' neemt. Noteer dan globaal hoeveel personen naar uw inschatting hoger opgeleid zijn (HBO/universitair), in welke van de drie sectoren zij werkzaam zijn, hoeveel een betaalde baan hebben, of ze altijd in uw dorp/stad gewoond hebben, welk deel van de leden 17-34 jaar is en welk deel 55 jaar en ouder is. Als u daarna de getallen nog omrekent tot percentages hebt u schattingen, die voldoende zijn voor de monitor. Ons is gebleken dat we met goede schattingen (in de meeste gevallen) voldoende verder komen voor de uitslag van de monitor. Mochten er grote tegenstrijdigheden naar voren komen dan kan altijd nog bekeken worden waar die door veroorzaakt worden. Het gaat om een totaalbeeld. Misschien hebt u nog een (wat oudere) uitdraai van de landelijke kerkadministratie van de SMRA met gegevens over burgerlijke staat e.d.. van uw gemeenteleden in dat jaar. Wellicht zijn er gegevens vanuit de KASKI-onderzoeken beschikbaar.

Met de door u aangeleverde gegevens leveren wij u in ieder geval een overzicht van mogelijke ontwikkelingsmodellen voor uw gemeente.

We hopen dat het u plezier geeft uw parochie (of de parochie waar u stage loopt) op deze manier in kaart te brengen.

VOORWOORD

De eerste parochiemonitor, door Fontys uitgebracht in 2009, ontstond vanuit de praktijk van kerk- en parochieopbouw. De auteurs misten in hun kerkelijk advieswerk een door onderzoek onderbouwd hulpmiddel om geloofsgemeenschappen te helpen bij hun koersbepaling voor de langere termijn.

Toen visionaire ecclesiologische ontwerpen verschenen van praktisch-theologen merkten zij dat die niet echt een 'adres' hadden. Algemene sociologische feiten en trends waren er in verdisconteerd, maar Nederland is godsdienstsociologisch gezien zeer divers. Wat werkt op de Veluwe werkt doorgaans niet in de Randstad.

Amerikaans empirisch onderzoek - maar ook een baanbrekende studie van de Nederlandse sociologen M.A. Thung en A.H. Schipper - van Otterloo uit 1972 - bleek al inzicht te geven in de 'biotopen' waarin kennelijk bepaalde typen geloofsgemeenschappen kunnen ontstaan en bloeien. Maar nader (literatuur-) onderzoek was zeker nodig.

Er werd, op basis hiervan een parochiemonitor geconstrueerd, die door studenten van de Fontys Hogescholen Theologie en Levensbeschouwing te Hengelo en Amsterdam werden getest, waarna deze werd bijgeschaafd. Na verschillende deskundige commentaren van Fontys-docent drs. Chris 't Mannetje en Fontys-lector praktische theologie dr. Leo van der Tuin alsmede van dr. C. de Groot, dr. P. de Haan en drs. P. Mantelaers, werd De Parochiemonitor eind 2009 in brochurevorm uitgebracht. Hij is inmiddels positief gerecenseerd in De Nieuwsbrief van het Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk (WKO) en heeft nog overtuigender zijn functie opgeëist binnen het Master-onderwijs van Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing.

Welk model is het meest passend voor onze parochie aan de hand van lokale en contextuele gegevens? Dat was de vraag waarop de eerste versie van de Parochiemonitor een antwoord wilde geven. Met deze tweede versie willen we ook kijken naar de plaats van de lokale parochie in het geheel van regionale verbanden. Wij hopen hiermee een eerste bijdrage te leveren aan de koersbepaling van inter-parochiële verbanden.

Dankzij Riemer van Rozen, kon ook deze monitor voor lokale en regionale parochies worden gedigitaliseerd. De digitale versie van de eerste parochiemonitor heeft de analyse van indicatoren voor parochiemonellen vereenvoudigd. Dankzij Robert Soldaat werd een website voor de parochiemonitor gerealiseerd en werd de digitale versie van de monitor gemakkelijk toegankelijk.

Inmiddels is er ook van Protestantse zijde belangstelling voor dit 'kieskompas' voor geloofsgemeenschappen. .

Wij hopen dat vele parochies en parochieverbanden met deze herziene en uitgebreide versie hun voordeel zullen doen.

Hans Jonker en Klaas de Jonge

‘Je niet blind staren op hoe het nu is, maar oog hebben voor de mogelijkheden die in de huidige werkelijkheid verborgen liggen...’ (Jan Hendriks, 1999)

I INLEIDING OP DE MONITOR

DOELSTELLING

DEZE MONITOR IS BEDOELD OM OP BASIS VAN HOOFDZAKELIJK EMPIRISCHE GEGEVENS EEN INDICATIE TE LEVEREN WAAR EEN PAROCHIE STAAT IN HAAR LOKALE CONTEXT. DEZE INDICATIE WORDT AANGEDUID MET PAROCHIEMODELLEN.

DEZE INDICATIE HEEFT ALS DOEL HET PAROCHIEBELEID MEDE TE BEPALEN OF BIJ TE STUREN. DE MODELLEN GEVEN DIRECT EN INDIRECT STERKE EN ZWAKKE KANTEN AAN VAN EEN PAROCHIE. MEE OP BASIS HIERVAN KUNNEN DE MOGELIJKHEDEN VAN PROJECTEN EN VERANDERINGEN WORDEN INGESCHAT.

I.1. Vergeten visioenen

‘Waar het visioen ontbreekt, verwildert het volk; als het de lering onderhoudt, is het gelukkig’
(Willibrordvertaling 1995).

Dit citaat uit Spreuken 29: 18 toont voor ons idee waar het aan schort op het gebied van gemeenteopbouw. Niet alleen het visioen is soms ver te zoeken, maar ook het lering trekken uit de wijsheid van geloof en werkelijkheid. Een visie op kerk–zijn en op de kenmerken van een geloofsgemeenschap is belangrijk.

In deze brochure beperken wij ons tot een bepaald aspect van lering, namelijk de werkelijkheid waarin wij staan. Die werkelijkheid moet onderkend worden naar ons idee, om het visioen uiteindelijk handen en voeten te kunnen geven. De context mag niet worden veronachtzaamd. Vanaf de laatste jaren van de twintigste eeuw zien we veel gemeente- of parochieontwerpen verschijnen, vaak visionaire modellen die nieuwe inspiratie moeten geven aan geloofsgemeenschappen die moedeloos zijn geworden of de richting kwijt zijn.

Publicaties waarin de modellen zijn ‘uitgetekend’ en beargumenteerd, zijn: ‘De Herberg’ van Jan Hendriks¹ of de ‘Doelgerichte Gemeente’ van Rick Warren². Er is

¹ Hendriks, Jan, *Gemeente als herberg. De kerk van 2000 - een concrete utopie*, Kampen 1999. Later verschenen als vervolg hierop: Hendriks, Jan, *Op weg naar de herberg.*, Kampen 2002 en Hendriks, Jan (red.), *Kijken met andere ogen*, Kampen 2004

² Warren, Rick, *Doelgerichte gemeente*, Vaassen 2003, Andere recente publicaties zijn: R.Brouwer e.a., *Levend Lichaam*, Kampen 2007; J.Hendriks, *Verlangen en vertrouwen*, Kampen 2008; R.Warren, *Handboek gezonde gemeente*, z.pl.2008; R.Brouwer, *Geloven in gemeenschap*, Kampen 2009; S.Stoppels, *Voor de verandering*, Zoetermeer 2009; J.Hendriks, *Kerk vernieuwing een uitdaging*, Heeswijk 2010; H.de Roest, *Een huis voor de ziel*, Zoetermeer 2010; P.Stassen, A.v.d.Helm, *Parochie in beweging*, Heeswijk 2010.

behoefte aan richtinggevende verbeeldingen van de parochie of gemeente, die pastores en bestuurders motiveren om dóór te gaan en die de belofte oproepen dat zij postmoderne mensen opnieuw kunnen sámenroepen³. Deze brochure is geschreven om de kans te vergroten dat die belofte wordt waargemaakt.

De gegeven visionaire modellen zijn prachtig, maar er ontbreken ook vaak criteria om aan te geven wáár die ontwerpen kans hebben om gerealiseerd te worden. Nederland is godsdienstsociologisch gezien namelijk zó verschillend van streek tot streek dat er nooit één recept kan bestaan voor revitalisering van parochies dat werkt in het hele land. Dat maakt bijvoorbeeld dat het prachtige concept van 'De Herberg' inmiddels ook hier en daar teleurgesteld terzijde is gelegd. Dan zag de voorganger het bijvoorbeeld wel helemaal zitten, maar de 'kudde' volgde niet. Althans niet in die mate als hij of zij had gehoopt.

Daarom is het uitgangspunt van deze benadering: het ontbreekt ons niet aan heden-daagse visioenen, maar als we niet oppassen dreigen we te weinig na te gaan of ze te realiseren zijn in de context van de betreffende parochie.

Waarom wil het niet, zoals we graag zouden willen?

René Hornikx schrijft naar aanleiding van 1 Korintiërs 12 dat een gemeenschap van christenen op organische⁴ wijze leeft, zoals een levend lichaam. "Ze ontwikkelt zich steeds afhankelijk van ontwikkelingen in de samenleving en ontwikkelingen in de gemeente zelf. Elke gemeenschap functioneert en kan functioneren met de talenten die in de gemeenschap aanwezig zijn. Hiermee is tevens gezegd dat elke gemeenschap van gelovigen anders is, omdat er andere talenten en mogelijkheden zijn" (cursivering door ons).⁵ Net als Jan Hendriks bespreekt Hornikx daarom "modellen", die vooral in de tweede helft van de 20^e eeuw zijn ontwikkeld in het kerkelijk opbouwwerk. En, net als Hendriks, heeft hij in de zogenoemde netwerk-maatschappij van vandaag voorkeur voor het leermodel, waarbij vooral het probleemoplossend vermogen van de kerkelijke gemeente wordt vergroot⁶. 'De weg van het gezamenlijk leren' noemt Jan Hendriks dat 'model'⁷. Let wel: hier is sprake van een handelingsmodel, geen toekomstontwerp waar de gemeente of parochie naar kan streven. Visioen en opbouwmethode vallen als het ware samen.

³ Tuin, Dr. Leo W.J.M. van der, attendeert in zijn oratie op een heroriëntatie in praktisch-theologisch onderzoek, dat zich nu ook richt op de 'zoekende mens die buiten de kerk of op de rand van kerk en maatschappij zijn of haar heil zoekt.' In navolging van Roebben spreekt hij van narthicaal gelovenden (narthex is voorportaal van een kerkgebouw) (p25). Tuin, L. v.d., *God droeg zondagavond een blauwe trui*, Fontys 2008

⁴ Er wordt gesproken van mechanische en organische solidariteit in een gemeenschap. Durkheim, E., sprak van mechanische solidariteit wanneer de onderlinge banden tussen mensen mechanisch/ automatisch uit de sociale structuur naar boven komen. En van organische solidariteit wanneer de banden tussen mensen lijken op een biologisch organisme, waarin de delen zo op elkaar zijn afgestemd dat zij kunnen voortbestaan. Vgl. de beschrijving in Loo, Hans van der, Reijen, Willem van, *Paradoxen van modernisering*, Bussum 1997, p105 v.v.

⁵ Hornikx, René, *Werken aan gemeenschap*, Kampen 2004, p25

⁶ Hornikx, René, *Werken aan gemeenschap*, Kampen 2004, p116

⁷ Hendriks, Jan, *Gemeente als herberg*, Kampen 1999, p107. Hendriks zegt overigens dat het begrip netwerk 'ongeveer alles en dus ongeveer niets betekent' (p87). Hij legt meer nadruk op de differentiatie van de samenleving.

Opvallend in deze benadering van kerkelijk opbouwwerk zijn twee dingen:

- a. De hele Nederlandse samenleving lijkt over één kam te worden geschoren. Gesteld wordt dat 'we' leven in een netwerkmaatschappij, een maatschappij waarin informatie en kennis via netwerken worden georganiseerd en verspreid. De term is van de socioloog Manuel Castells⁸. Dat is echter een zeer abstracte schildering van de huidige samenleving, die de kritische woorden van J.B.G. Jonkers in herinnering roepen. Dat beschouwingen over ontzuiling, secularisatie, rationalisering en individualisering te veel het gesprek bepalen⁹. We verzuimen, zei hij, om de lokale situatie van een geloofsgemeenschap goed in kaart te brengen. Wij voegen toe: die situatie bepaalt haar mogelijkheden meer dan enkel en alleen de algemene trends. Deze hoeven plaatselijk helemaal niet sterk gevoeld te worden of worden zelfs met succes bestreden.
- b. Het visioen ontbreekt niet, maar is wel héél erg dichtbij gehaald (zoals het leermodel, later door Hendriks omgewerkt tot het spiraalmodel). En het is vertaald naar een *methode van aanpak*: een aanpak die ook is ingegeven door het veralgemeniseerde maatschappijbeeld van 'het netwerk'. In 1985 schreef Piet van Hooijdonk nog: "Parochieopbouw helpt de verzamelde christengelovigen ter plaatse, in eigen verantwoordelijkheid, naar een nieuwe geloofsgemeenschap toe te leven, die meer in overeenstemming is met de navolging van Jezus, en open staat voor mensen van deze tijd."¹⁰

We zijn nu bijna een kwart eeuw verder en de definitie van Piet van Hooydonk is zeker nog niet gedateerd door dat 'toeleven naar een nieuwe geloofsgemeenschap'. Integendeel: parochies hebben vitaliserende vergezichten nodig. Haalbare visioenen die in een specifieke situatie dichtbij gehaald kunnen worden. "Vlucht- of schijnacties", zoals Jan Hendriks de oppervlakkige veranderingen eens betitelde zijn anno 2011 in de meeste situaties niet toereikend meer. Hendriks doelt onder meer op reorganisaties die menige geloofsgemeenschap al doorvoerde om neergang en apathie te doorbreken. Parochies waarin de problemen diep én breed verankerd zijn vragen om vernieuwing, veranderingen die de identiteitsconceptie raken: waar gaat het ons ten diepste om? Waar willen we naar toe? Alleen dan is duurzame (re-)vitalisering haalbaar.¹¹

⁸ Castells, Manuel, *The Rise of the Network Society*, Oxford 1996, 2000 2ed.

⁹ Jonkers, J.B.G., in: Landelijk Dienstencentrum SoW-kerken, *Ideaal en werkelijkheid van de gemeenteopbouw*, mei 2000, p19-25.

¹⁰ Hooydonk, P. van, in: Baart, Andries, Hölte, Bernard, *Betrokken hemel, betrokken aarde*, Baarn 1994, p9-26

¹¹ Hendriks, J, *Terug naar de kern*, Kok 1995, p86-90. Hij onderscheidt hier aanpassen (geringe moeilijkheidsgraad problemen), heroriënteren (grotere moeilijkheidsgraad) en vernieuwen (de moeilijkste problemen). Vitalisering, restauratie (herstel van het oude) en daar tussen liggende doelen kunnen overigens met alle drie strategieën bereikt worden. De contextuele benadering die wij kiezen is goed beschouwd een andere strategie, waarbij het ervaren van moeilijkheden slechts aanleiding is om de parochie-monitor in te zetten. Wel komt onze benadering het meest in aanmerking als vernieuwing geboden is. Herstel van het oude kan overigens ook bij onze benadering een optie zijn, hoewel het woord 'vernieuwing' dan wellicht op het eerste gezicht enige bevreemding zal wekken.

I.2. Mainstream-parochieopbouw: de agogisch-communicatieve methode

Kerkopbouwers in ons land hebben overigens verschillende benaderingen – handelingsmodellen – onderscheiden. Die leggen allemaal het accent op zelfonderzoek en het zoeken naar een verbindende visie. Parochieleden worden opgewekt om hun bestaande parochie(-werk) in beeld te brengen en dromen van een ideale parochie te verzamelen. In eerste instantie meestal met behulp van vragenlijsten die individueel worden ingevuld, maar later vooral in gesprek en onderling beraad. We noemen dit de agogisch-communicatieve methode. Op deze wijze wordt eerst de ‘beginsituatie’ zo nauwkeurig mogelijk beschreven¹² en vervolgens wordt naar een verbindende visie gezocht: zo’n parochie willen wij zijn. Die tweeslag is in de praktijk altijd te herkennen. In deze benadering kan nu ook deze parochiemonitor een plaats krijgen. Omdat dromen meestal anders zijn dan de bestaande toestand moet de situatie van nu veranderd worden in de richting van het ideaal. Daartoe wordt vaak een kerkelijk opbouwwerker, met kennis van agogiek en vaardigheden in groepswerk, uitgenodigd om de parochie te begeleiden.¹³

Samengevat:

Wat ‘is’ wordt door het ‘kunnen’ van met name de begeleider geleid naar het ‘ideaal’. Leren door ervaring speelt hierbij inderdaad een rol, zeker over een langere tijd gezien. Overigens kan in bepaalde parochies het gestelde einddoel – bijv. een pluraal of dialoogmodel – al in zicht zijn, als de parochie reeds in zekere mate een lerende gemeenschap is. (Zie de 5 modellen in hoofdstuk II). Deze agogisch-communicatieve benadering behoort tegenwoordig tot de mainstream in de kerkopbouw, ondanks het groeiende besef dat er bepaalde voorwaarden vervuld moeten zijn om dit proces goed door te lopen. Voorwaarden die lang niet altijd (meer) aanwezig zijn in parochies. We denken aan:

- a. De moed van parochieleden om hun, soms lang verzwegen verlangens, kenbaar te maken en om dóór te zetten als het op taaie veranderingen aankomt van

¹² De meest uitgewerkte handreiking om de hele geloofsgemeenschap min of meer systematisch in kaart te brengen is nog altijd “Kerk in kaart” van Jonkers, Jan B.G., (in 1992 uitgebracht bij Boekencentrum. Daarnaast zijn er hulpmiddelen om deelkenmerken te meten. Zoals “Test uw parochie” van Groot, Kees de, waarmee een parochie kan nagaan hoe zij zich feitelijk opstelt tegenover de mensen die in haar geïnteresseerd zijn (DPC Rotterdam 2002). In feite zijn dat al taxerende instrumenten die dicht in de buurt komen van de parochiemonitor die in het volgende hoofdstuk wordt gepresenteerd. Op een congres t.g.v. 40 jaar gemeenteopbouw in de Gereformeerde Kerken (die inmiddels zijn opgegaan in de PKN) uitte Jan Jonkers overigens scherpe kritiek op gemeenteopbouwers, die de kerken in de kou hebben laten staan. Dit omdat ze verzuimen om lokale gemeenten in kaart te brengen en hun eigen benaderingen niet (empirisch) toetsen. (*Ideaal en werkelijkheid in de gemeenteopbouw*, congresverslag 1999, LDC/PKN).

In “Betrokken hemel, betrokken aarde” verbaasde Piet van Hooijdonk zich er over “hoeveel sociaalwetenschappelijk onderzoek naar de consequenties van sociale ontwikkelingen voor allerlei maatschappelijke instituties door het kerkelijk opbouwwerk ongebruikt blijft ...” (p22)

¹³ Voor dergelijke begeleiding kan ook contact worden opgenomen met de auteurs van de parochiemonitor.

structuren en routines. Immers: het parochieleven heeft niet alleen een cyclisch karakter, van wekelijkse diensten en het ieder jaar weer toewerken naar feestdagen en andere hoogtepunten als eerste communie, maar ook een territoriaal karakter, een categoriaal karakter (naar bevolkingsgroep zoals jongeren) of modalitair karakter (naar geestelijke ligging). De typisch 'procesmatige' aanpak van kerkopbouwers past eigenlijk niet zo bij parochies als organismen die leven volgens de orde der seizoenen en telkens weer opnieuw beginnen.

- b. De grote variatie aan *vaardigheden van de begeleiders(s)* om de, soms zeer uiteenlopende 'dromen', van de gemeente te verbinden tot een enthousiasmerend geheel dat de parochie in beweging zet. En waarbij hij dan ook rekening houdt met de 'hardere' feiten van de beginsituatie : geschiktheid van de gebouwen, financiële draagkracht, beschikbaarheid van vrijwilligers en de leeftijdssamenstelling van de parochie.
- c. De bereidheid en het vermogen van de parochie om überhaupt tot *overeenstemming* te komen over de inhoudelijke koers die zij wil varen. "Ik ben bang dat de kans hierop kleiner is dan ooit", schreef godsdienstsocioloog Gerard Dekker, verwijzend naar de pluraliteit in kerkelijke gemeenschappen.¹⁴ Of het blijft volgens hem bij rijkelijk abstracte antwoorden, zoals "oriëntatie op Jezus" of "Uitgaan van de Bijbel." Met andere woorden: het is ook nog maar de vraag of de agogisch communicatieve benadering doorgaans een richtinggevend theologisch 'model' of 'visioen' oplevert, of kàn opleveren. Laat staan dat het mogelijk is een parochieontwerp te verbinden aan de 'dromen' die naar voren zijn gebracht! Hier staan de wens om een eenduidige koers te varen en de hedendaagse pluraliteit van een parochie op gespannen voet met elkaar.

Het is niet verwonderlijk dat de laatste jaren van meerdere zijden teleurstelling is geuit over de magere resultaten van kerkopbouw / gemeenteopbouw. We zijn toe aan een andere benadering, gebaseerd op onderzoek. Daarbij ontkomen we er niet aan dat we belangrijke elementen van de agogisch-communicatieve benadering nodig zullen blijven houden.

¹⁴ G. Dekker in: *Een gezamenlijke trektocht*; meedenken met Jan Hendriks over gemeenteopbouw, Heitink, G., Van de Meent, J., Stoppels, S.(red.), Kok, Kampen, 1998, p79.

I.3. Geleide parochieontwikkeling

Er zijn ook kerkgemeenschappen die niet veel vertrouwen hebben gehad in kerkelijke agogen 'die alles uit de groep willen laten komen'. Zo'n gemeenschap vinden we in het Friese Drachten. Zij kozen zich een charismatische leider in de persoon van ds. O. Bottenbley, en daarmee kwam er een wonderbare vermenigvuldiging van deze gemeenschap tot stand, die geregeld in de pers genoemd wordt. Het parochiemodel is uitgewerkt naar het voorbeeld van Willow Creek, waarin onder andere flexibiliteit en het bieden van meer dan enkel de zondagse diensten belangrijke organisatiepeilers zijn.¹⁵ De charismatisch leider speelt in deze gemeenschappen een belangrijke rol.

Max Weber schreef in de negentiende eeuw ware woorden over charismatisch leiderschap. Het komt op als mensen enthousiast, zelfs in extase, raken door buitengewone gebeurtenissen en door overgave aan de heroïek van de leider. De charismatische persoonlijkheid veroorzaakt een radicale omkering (metanoia) en hij kan dat doen omdat hij serieus inspeelt op verborgen of openlijke behoeften en hoop.¹⁶ Maar niet iedereen heeft het charisma van een Bottenbley: iemand waardoor mensen zich laten leiden in het besef dat hij hen aanvoelt. Iemand die ook de 'sprong van de geest' kan maken van de religiositeit in de streek naar een model dat daar aan beantwoordt.

De godsdienstsociologe Mady. A. Thung bedacht daarom dat je, in plaats van te vertrouwen op een leider je ook kunt laten leiden door onderzoek onder kerkleden. Samen met Anneke H. Schipper-Van Otterloo ontdekte ze al in 1972¹⁷ dat sociale posities - meer nog dan internkerkelijke posities - samenhangen met een bepaald wensbeeld van de kerk. Oudere mensen en mensen met een tekort aan sociaal aanzien zochten in Zaandam naar een 'kerk als toevlucht'. Maar bij mensen met weinig aanzien werd het heel anders wanneer ze niet zo'n vastomlijnd godsbeeld meer hadden en ook op niet-confessionele partijen stemden. Dan wilde men juist een maatschappij - betrokken kerk! Hervormde beleidsmakers konden hun koers vervolgens op deze gegevens afstemmen. Geleide gemeenteontwikkeling, zonder charismatische leiding!

Vervolgens heeft deze aanpak decennia lang stil gelegen. Kerkelijk opbouwwerkers vonden dat parochieleden subject moesten zijn van hun eigen proces, geen object van onderzoek. Enquêtes onder gemeenteleden brachten trouwens ook niet wat men ervan had verwacht. Totdat de evangelische kerkopbouwer Christian Schwarz het 'biotisch groeiprincipe' ontdekte en publiceerde¹⁸. We moeten - zo zei hij - ruimte geven aan de groeiemechanismen waarmee God zijn gemeente bouwt, in plaats van **het** zelf met eigen krachtsinspanning te proberen. En: "Vele modellen (-bouwers) staren zich blind op de vrucht en hebben geen oog voor de wortels die deze vrucht

¹⁵ Last, Gerko, Orlando Bottenbley. *De wijde poorten van de Bethel*, Leeuwarden 2006, p117

¹⁶ Lemmen, M.M.W., *Max Weber's Sociology of religion*, Gooi&Sticht, 1990, p135, 136

¹⁷ Thung, Mady A., *The Precarious Organisation*, Den Haag 1976, Thung, Mady A., Schipper - van Otterloo, Anneke H., *Kerkelijke verandering*, Alphen aan de Rijn 1972

¹⁸ Schwarz, C.N., *Natuurlijke gemeente ontwikkeling*, Hoornaar 1990. Het biotisch groeiprincipe duidt op de mogelijkheid van een organisme, van een soort, om zich te vermeerderen en zichzelf te reproduceren. Zie ook: Schwarz, C.A., *Die natürliche Gemeinde-entwicklung*, Emmelbüll 1996

voortbrengen.” Hij keek weer naar potenties van een geloofsgemeenschap, naar predatoren. Zo constateert hij bijvoorbeeld in een wereldwijd onderzoek dat kleine kerkgemeenschappen de grootste groei doormaken. Iedere kleinere geloofsgemeenschap kan daarom nu weten dat er bovengemiddelde mogelijkheden zijn voor groei.

Wordt het niet tijd een kans te geven aan een methode, waarbij parochieleden minder ‘subject’ hoeven te zijn in een intensief communicatief proces van parochieopbouw? Als parochieopbouw vaak niet aan de verwachtingen heeft beantwoord moeten we de zaken dan niet anders aanpakken? Zou het voorts niet zo zijn dat professionals veel onnodige inzet van vrijwilligers kunnen voorkomen door ‘gewoon’ eerst eens kennis te nemen van onderzoeksresultaten van anderen over de ontwikkeling van geloofsgemeenschappen? Zoals Thung en Schipper dat begonnen zijn in de jaren zestig? Want, behalve door Schwarz, is er de laatste decennia meer kerksociologisch en praktisch-theologisch onderzoek gedaan in Nederland en vooral ook in de VS. Zeer waarschijnlijk wijst dat uit hoe parochies als de ‘onze’ zich blijken te ontwikkelen. Dat zijn doorgaans parochies met een lange voorgeschiedenis, met meer of minder nieuwkomers van elders, met meer of minder gemeenschapsgevoel en eenheid in geloven en leven. Soms hebben ingrijpende gebeurtenissen het parochieleven blijvend beïnvloed.

Die onderzoekers hebben bovendien in alle bescheidenheid ontdekt dat al die parochies of gemeenten te ordenen zijn tot een beperkt aantal hoofdtypen, parochie - modellen die veelal steeds onder bepaalde condities ontstaan. Net als planten hun passende biotoop nodig hebben om volop tot bloei te komen. Zelfstandige ontwikkeling of (bege)leiding door een expert, is dan de vraag.

Terecht is er door deskundigen als Jan Hendriks, René Hornikx en anderen gewezen op de gevaren van het ‘expertmodel’ (als handelingsmodel!), met alle nadruk die de aanhangers daarvan wilden leggen op doelmatigheid en kant-en-klare oplossingen. Zo’n expertmodel kan gemakkelijk als ‘opgelegd’ beschouwd worden. Maar dat is geen reden om af te zien van de hulp van een expert wanneer die snel kan nagaan welke ontwikkelingsmogelijkheden een parochie heeft, gezien haar belangrijkste kenmerken en de context waarin zij geloofsgemeenschap wil zijn. Of om zelf als pastoraal werkende een instrument te gebruiken waarin recente onderzoeksresultaten over parochieontwikkeling zijn verwerkt.

Als een droom, die je parochieleden misschien intuïtief aansprak op een parochieavond, er niet inzit voor uw parochie bespaar je jezelf en de vrijwilligers veel teleurstelling. En als u een nieuwe koers wilt uitzetten, kunt u het beste maar een gebruiksvriendelijk kompas hebben om een haalbare koers te bepalen. Dat neemt uiteraard niet weg dat u er -uit theologische motieven of omdat u parochianen niet wilt teleurstellen- voor kunt kiezen om toch op weg te gaan naar het panorama dat op de parochieavond zo boeide. Die vrijheid behoudt u onverkort. Maar de parochiemonitor heeft u dan gewaarschuwd dat het heel moeilijk zal zijn dat panorama te bereiken, zonder de bakens op belangrijke terreinen van het parochieleven te verzetten.

Theologisch kunnen we aanknopen bij Gijs Dingemans die in reactie op het werk van Jan Hendriks eens schreef dat de geloofsgemeenschap niet ontstaat waar mensen elkaar vinden in een uitgekiend identiteitsconcept, maar ze is ons gegeven in de roeping van Christuswege.¹⁹ Gelovigen in een bepaalde sociale omgeving hebben elkaar gevonden, omdat ze die roeping voelden. Ze bedachten vervolgens geen klinkend mission statement om daarna alle bekende organisatorische middelen te benutten om de parochie daarnaar te formeren en te modelleren. Het ging anders, organischer: ze ontwikkelden een geloofsgemeenschap naar hun aard en omstandigheden, inbed in hun wereldkerk en geïnspireerd door de Boodschap. Bestaande parochies zijn zó tot ontwikkeling gekomen in hun eigen context en als die ontwikkeling momenteel even is gestopt, is het goed dáár bij aan te sluiten. Ook regionale pastoresteams of stuurgroepen die hun lokale parochies willen profileren doen er goed aan zich dit te realiseren²⁰.

Het visioen is in potentie aanwezig en als dat opgedolven wordt door een bruikbaar instrument, een quick-scan die als het ware geijkt is door onderzoek, dan kan die parochie weer een koers uitzetten en vitaliseren. Net als dat volgroeide arendsjong dat na een val (met nest en al) weer tot het volle leven kwam, toen hij geholpen werd zijn blik te richten op het arendpaar dat zweefde boven de kippenren waarin hij sindsdien probeerde te overleven. “De ziel van zijn arend-zijn werd wakker” schrijft Hans Pasveer in zijn boek “En toch...over volharding bij tegenslag”.²¹ Toch moet ook de jonge arend daarna nog agogisch-theologisch begeleid worden, zijn ogen leren richten op de zon en zich (opnieuw) oriënteren op de veranderde omgeving. Maar hij mocht vooral weer worden wie hij in feite al was.

I.4. Een nieuw hulpmiddel bij een andere manier van denken

Geloofsgemeenschappen helpen om te ontdekken wie ze in potentie al zijn, vraagt om een dieptebenadering. De Groninger hoogleraar Pieter Jan Bouman (1902-1977), ontleende aan de geniale socioloog Georges Gurvitch (1894-1965) een dieptesociologisch waarnemingsmodel, waarmee gemeenschappen geanalyseerd worden volgens vijf ‘lagen’ of dimensies. Aan de hand van dat - inmiddels ten onrechte wat vergeten - lagenmodel hebben wij de parochiemonitor geconstrueerd. Als een hulpmiddel waarmee parochies zichzelf onbevangen een beeld kunnen vormen van hun mogelijkheden, niet vertekend door scepsis of juist overmoed, maar waarmee wordt onthuld waar de parochie naar toe kan groeien. Of de parochie daar ook naar toe wil groeien is uiteraard haar eigen keuze!²²

¹⁹ Dingemans, G., in *Een gezamenlijke trektocht*; Heitink, G e.a., Kok, Kampen 1998, p137

²⁰ Het initiatief voor parochieontwikkeling hoeft immers niet van onderop te komen. Ook regionale parochieverbanden of zelfs bisdommen kunnen stimuleren de parochiemonitor in te zetten voor ontwikkeling en profilering.

²¹ Pasveer, Hans, *En toch...over volharding bij tegenslag*, 2002, p51. (Naar Boff, L., *Het perspectief van de arend en de kip*, Meinema 2000)

²² We zien de laatste jaren tenminste een (her-)ontdekking van de invloed van de context. Stoppels vindt het van belang te onderzoeken in welke mate een probleem of uitdaging ook een specifiek lokaal karakter heeft (2009, p130) Hij stelt vast dat visie vaak los van de situatie wordt ontwikkeld. De kans is dan groot dat die ‘in schoonheid sterft’ (2009, p138), Brouwer en medeauteurs waarschuwen voor klakkeloos kopiëren van elders succesvolle methoden en modellen. ‘Er wordt dan niet gekeken in hoeverre de

We nodigen u uit dit onorthodoxe instrument toe te passen in de geloofsgemeenschap of (regionale) parochie waar u bij betrokken bent en verrast te worden door het resultaat: het visioen dat volgens de monitor wordt aangewezen. De monitor levert in de eerste fase (laag 1, 2 en 3) een profiel van de huidige parochie ten aanzien van de sociale samenstelling en vervolgens (laag 4 en 5) een profiel met betrekking tot het theologische visioen dat aanwezig is. In de tweede fase levert de monitor een parochiemodel (of combinatie van modellen) aan dat, blijkens de ingevoerde gegevens, het meest in het verlengde ligt van het profiel van de lokale parochie op basis van die gegevens.

Na vergelijking van het model met de huidige praktijksituatie in de parochie kunt u aan het werk gaan om naar het verkregen model toe te werken. Misschien verrast het gegeven parochie model ook niet omdat, achteraf gezien, de grondtrekken ervan al waarneembaar waren in de steeds veranderende sociale werkelijkheid van de parochie.

Aan de hand van de parochiemonitor ligt er een parochiemodel, of een combinatie van modellen op tafel dat aansluit bij de sociale werkelijkheid van de parochie: een tot model teruggebracht visioen als leidraad voor parochieopbouw. Voor parochies die nog meer toekomstmogelijkheden willen overwegen noemen we bovendien verschillende theoretische-, parochie- of gemeententwerpen die volgens ons in meer of mindere mate vergelijkbaar zijn met 'onze' vijf gangbare parochiemodellen. Die ontwerpen leggen nog andere accenten die misschien in uw parochie nog nét iets passender zijn of meer enthousiasme oproepen. Daarbij zitten ook nieuwere vormen van kerk zijn die zo her en der al in de praktijk worden gebracht. Zoals de Liquid Church van Pete Ward. Een zesde empirisch model met bijbehorende bestaanscondities is echter nu nog niet in 'het veld' te onderscheiden. Maar voor de toekomst moeten we zeker rekening houden met nieuwe varianten. De parochiemonitor is trouwens so wie so minder geschikt voor nieuwe parochieplantingen. Een parochie moet zeker een jaar of vijf bestaan.

methode of het model past bij de gemeenschap'. Model en context hangen samen. (Brouwer 2007, p184). De Roest had al in zijn dissertatie benadrukt dat visie pas een motiverende kracht is wanneer deze op natuurlijke wijze lijkt te behoren tot de traditie van een gemeenschap (De Roest 1998, p184). Later schrijft hij dat de manier waarop de verbindingen van een kerkplek met de buitenwereld zich uitkristalliseren, altijd met de specifieke context van kerkmensen te maken heeft (De Roest 2010, p280). Interessant is ook de waarschuwing aan antropologen die door Berenschot en Tieleman wordt aangehaald. Antropologen moeten niet langer proberen religie te definiëren als een essentie die los te zien is van de context waarin zij zich manifesteert (Religie en Samenleving, december 2009).

Maar desondanks zien we nog geen uitgewerkte handreikingen om context en model (of methode) te verbinden. Stoppels en Sengers beperken zich tot de constatering dat 'de enquête zich niet heeft ontwikkeld tot het centrale diagnostische instrument' (in Brouwer et. al. 2007, p179). Soms worden enkele agogisch getinte werkvormen beschreven (Stoppels 2009, p581, p45). Overigens voelen wij ons niettemin gesteund door Stoppels, die steeds maar weer het belang onderstreept van 'hermeneutische capaciteiten m.b.t. de gemeenschap', 'tot verstaan komen, en diep leren zien' (Stoppels 2009, p45, p.61/63). De parochie monitor is trouwens géén enquêteformulier, maar een op onderzoek gebaseerd instrument op de eigen parochie waar te nemen. Bovendien willen we de monitor de geloofsgemeenschap niet ontmoedigen met die onderzoeksgegevens, maar juist op het spoor zetten van haar mogelijkheden om verlamming te doorbreken.

De parochiemonitor levert dus een eigentijds kompas voor een *bestaande* parochie, die op zoek is naar een bestemming, een visioen van parochie-zijn, die bij de parochie past. Aan de hand van sociologische en theologische kenmerken van de parochie. Een kompas dat gebaseerd is op onderzoek in binnen- en buitenland.

In deze tweede versie gaan we nu ook in op de ontwikkelingen in parochies richting inter-parochiële samenwerking en de groot-parochie.

II PAROCHIEMODELLEN

We onderscheiden vijf parochiemodellen:

- A. Het klassiek model**
- B. Het liturgisch model**
- C. Het pluraal model**
- D. Het missionair-diaconaal model**
- E. Het evangelicaal (evangelisch/ pentecostaal/ charismatisch) model**

Deze vijf modellen worden hieronder toegelicht naar hun kenmerken. De kenmerken zijn gerubriceerd naar de vijf lagen van de parochiemonitor; deze wordt in het volgende hoofdstuk behandeld. De vijf lagen zijn achtereenvolgens:

a. vorm

- 1. Sociaal-morfologische kenmerken
- 2. Structuurkenmerken van de parochie
- 3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel

b. inhoud

- 4. Godsdienstigheid van de parochie
- 5. Parochiebeelden

Kenmerken van de parochiemodellen

II.A. Het Klassieke model

De parochie van dit model staat zichtbaar in de traditie van de Rooms-katholieke Kerk en oriënteert zich in theologie, beleid en organisatie aan het instituut. Centraal staan sacramenten en woordverkondiging, terwijl onder de meelevende parochianen sterk de nadruk wordt gelegd op gemeenschapszin. Het klassieke model is grondmodel. Andere modellen zijn uitgekristalliseerde afleidingen van dit model. Uiteraard onderscheiden klassieke modellen zich ook onderling van elkaar, door invloeden van streekcultuur, interne veranderingsoriëntaties en bewust profileringbeleid in het kader van regionale samenwerking.

A.1. Sociaal-morfologische kenmerken

Het klassieke parochie model vinden we verspreid door het hele land. Maar het is in toenemende mate oververtegenwoordigd op het platteland of in dorpen nabij een grotere plaats. Veel parochianen vinden hun werk in agrarische sector, middenstand en (oude) maakindustrie, die niet in dezelfde plaats gevestigd hoeft te zijn. Vooral in de plattelandsomgeving bestaat er een sterke verbondenheid van de parochie met de woonkern. Een parochie is een belangrijke en gerespecteerde 'voorziening' in de wijk, dorp, of (kleine) stad. Ouderen zijn oververtegenwoordigd, zowel onder leden als onder de vrijwilligers. De laatstgenoemden zijn veelal hoger opgeleid dan de parochieleden die geen functie vervullen. De leden zijn meestal in dezelfde plaats geboren. Vergeleken

met de andere vier modellen is een groot deel passief lid. Het kerkgebouw is doorgaans monumentaal te noemen, gebouwd in een neo-stijl.

A.2. Structuurkenmerken van de parochie

De klassieke parochie wordt beleefd als staande in de historisch-voortgaande lijn van de Rooms-katholieke Kerk, wereldwijd. Het is in de ogen van de parochianen ook niet 'een gewone organisatie', maar een geheiligd lichaam, waar andere wetten gelden dan 'buiten'. Dit is het overheersende structuurkenmerk van de katholieke parochie, waar ook andere kenmerken uit voortvloeien:

De voorganger wordt - met name als hij gewijd is - gezien als representant van Christus en als hoofd van de parochie. Hij (evt. zij) wordt primair aangesproken als geestelijk leider. Van de voorganger wordt een pastorale en normatieve leiderschapstijl verwacht, die vrij 'tijdloos' is en niet sterk ingegeven is door de actuele situatie in de parochie. De moderne 'situatieve leiderschapstijl' wordt niet als het meest passend gezien bij het geestelijk ambt. De voorganger houdt zich met name bezig met liturgie, verkondiging, persoonlijk pastoraat en is ambtelijk aanwezig bij vergaderingen van vrijwilligers. In een regionaal parochieverband heeft hij (evt. zij) daarnaast vaak een bepaald aandachtsgebied, zoals diaconie of parochieopbouw.

Hoewel de voorganger als hoofd van de parochie wordt beschouwd - en in inhoudelijke zaken ook de doorslag geeft - ligt het bestuur van de parochie in meerderheid in handen van leken. Dat is op structuurniveau een aanpassing aan de moderniteit. Kenmerkend voor de klassieke parochie is overigens dat het bestuur van een klassieke parochie sterk gericht is op de 'zaak': het functioneren van de parochie. Bestuursleden en de andere vrijwilligers vormen niettemin tegenwoordig tezamen de actieve en meelevende kern van de parochie. In verscheidene parochies is er een pastoraatsgroep. De vrijwilligers die geen bestuurslid zijn doen veelal praktisch en voorwaardenschepend werk: rond bouwen, vieringen, informatie en contact. Maar een deel draagt (ook) pastorale, diaconale of liturgische verantwoordelijkheid: in liturgiegroep, pastoraatgroep, bezoekersgroep, etc. Eventueel is er een diaconie- of Kesa-groep (kerk en samenleving). Dit kunnen ook regionale organen en groepen zijn. Maar het aantal werk- en gespreksgroepen is doorgaans toch laag in een klassieke parochie. De meeste tijd wordt gegeven aan de vieringen (met name eucharistievieringen), aan beheer (met name gebouwen) en aan informatieverbreiding. De parochie is verder gesloten, kerkgebouwen worden zelden opengesteld voor oecumenische of interreligieuze vieringen (behalve in toeristengebieden). Samenlevingsvragen komen zelden aan de orde. Wanneer de parochie toch een bepaalde kleur lijkt aan te nemen (liturgisch, diaconaal of anderszins) dan gebeurt dat niet zelden met een gedrevenheid, die nogal eens gevoerd wordt door landelijke bewegingen binnen de Rooms-katholieke Kerk. Verwevenheid is er eveneens met CDA, KRO en plaatselijke organisaties met katholieke oorsprong.

A.3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel

Op het niveau van de derde laag van de klassieke parochie - die van het groepsverband en saamhorigheidsgevoel - is er een zekere gespletenheid. Een sterk saamhorigheidsgevoel is het ideaal en meestal ook de praktijk van de klassieke parochie. Maar dat geldt voor de betrokken, min of meer actieve, parochianen. Die parochianen gaan regelmatig naar de vieringen (hoewel: parochieavonden worden niet meer dan redelijk bezocht). Zij kunnen het veelal goed met elkaar vinden en zij kennen elkaar doorgaans ook persoonlijk. We zien onder hen ook zelden partijvorming maar er is wel ruimte voor betrokkenheid bij landelijke bewegingen (die zouden kunnen zorgen voor verdeeldheid en in ieder geval voor oriëntatie op verandering). In contrast daarmee staat de niet-meelevende rand van niet- of nauwelijks betrokkenen. Zij maken hoogstens gebruik van bepaalde diensten van de kerk op kerkelijke en persoonlijke hoogtijdagen. De participatiegraad van de klassieke parochie is dan ook gemiddeld vrij laag. Deels in verband daarmee zijn ook de kerkelijke bijdragen gemiddeld relatief laag in een klassieke parochie.

A.4. Godsdienstigheid van de parochie

De vierde laag. De parochie kenmerkt zich door sterke verbondenheid met de traditie, vaak door de streekcultuur gekleurd, een bewust orthodox-christelijke parochietheologie, met sterke nadruk op de sacramenten. Soms is er een duidelijk roomse inslag. De meelevende meerderheid komt vooral voor de verkondiging, liturgie en gemeenschapsbeleving. Gedeelde - en door de voorganger bevestigde - overtuigingen zijn: er is een persoonlijke God en een hierna-maals/hemel, God bestuurt de wereld en de mens heeft verlossing nodig. Velen ervaren de nabijheid van Maria en de heiligen. Toch kan er een groeiende theologisch-liberale 'onderstroom' zijn, tot uiting komend in meningsverschillen bij bepaalde gelegenheden en soms zelfs partijvorming. Ouderen praktiseren ook thuis geloofsgebruiken als gebed en rozenkrans. Bedevaart is eveneens een geloofsgebruik.

A.5. Parochiebeelden

Tenslotte de vijfde laag. De parochie wordt - bewust of minder bewust - beleefd als een heilige plaats, woonplaats van God, gewichtig, misschien zelfs met pracht en praal. Gods Woord, de apostolische traditie die teruggaat tot de apostelen en de kerkvaders, wordt daar gehoord. Het is Gods kerk, waar we naar toe mogen gaan en waar we een rustplaats vinden. Maar gastvrijheid is er ook naar anderen. God trekt met ons mee, hoewel we er voor kunnen kiezen om het verbond met Hem in stand te houden. En het ligt niet aan ons of de kerk blijft bestaan.

Varianten op dit model troffen we aan onder de volgende namen en bij de volgende auteurs : o.a. Kerk als nationale institutie (Thung), Kerk als toevlucht (Thung), Model 'Vijf broden of twee vissen' (Noordegraaf), Gemeenschapsparochies / parochiële parochies (De Groot), Worship

(Becker), Kerk als institutie / Mystieke gemeenschap (Avery Dulles), Verbond voor het leven (Haspels), House of worship (Becker).

II.B. Het liturgisch model

Parochies van het liturgisch model worden gekenmerkt door de grote nadruk die zij leggen op de kwaliteit van de vieringen. Daarbij wordt liturgische vernieuwing niet geschuwd, als deze maar theologisch kan worden onderbouwd. Parochieleden zetten zich hiervoor gezamenlijk in, onder deskundige (bege-)leiding van de voorganger(s).

B.1. Sociaal-morfologische kenmerken

Het liturgisch model komt overal voor in het land, maar heeft in het algemeen een voorkeur voor de (middelgrote) stad. De parochie is klein tot middelgroot. Veel leden hebben een hoger dan gemiddelde opleiding en zijn werkzaam in onderwijs of zorg. Baanlozen zijn er bijna niet onder deze parochianen. Er is een multifunctioneel kerkgebouw, waarin veel mogelijk is. Het kerkgebouw wordt als erg belangrijk ervaren voor het parochieleven en met name voor de ontwikkeling van het eigen, liturgisch, profiel.

B.2. Structuurkenmerken van de parochie

Vieren is het hart van de parochie en daarmee het belangrijkste structuurkenmerk. In de voorbereiding en aankleding daarvan gaat dan ook de meeste tijd zitten. Dat betekent niet dat er geen aandacht is voor leren, delen en dienen, maar het vieren staat voorop. De voorganger is spil van de parochie, als inspirator en toeruster. Daarnaast is hij/zij toch ook vaak procesbegeleider om de grote inzet van vrijwilligers in de juiste banen te leiden. De parochie heeft een congregationalistische²³, zelfstandige, inslag, zonder daarbij het landelijke verband uit het oog te verliezen. Vrijwilligers zetten zich in voor: liturgie, liturgisch bloemschikken, schriftlezing, voorbeden, kunst in de kerk, vorming en toerusting met het oog op leken inbreng in vieringen, kerkkoor/ cantorij en ook voor: catechese, vormsel en projecten rond de heilige communie. Er zijn veel werk- en gespreksgroepen. Er is relatief veel participatie en een open houding, maar geen actieve uitnodigende houding naar randkerkelijken, niet-kerkelijken, anders-religieuzen. Er is hoogstens reflectieve aandacht voor samenlevingsvragen.

B.3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel

Verbondenheid is er allereerst door affiniteit met (vernieuwende) liturgie en symboliek. De parochie heeft een kleine rand, die ook nauwelijks actief betrokken wordt bij het parochieleven. Maar de bereidheid van randleden om informatie te ontvangen is algemeen hoog. De geefbereidheid van de liturgische parochie is gemiddeld tot hoog.

²³ Congregationalistisch is de opvatting dat een plaatselijke gemeente volstrekt zelfstandig is.

B.4. Godsdienstigheid van de parochie

Er is veel gevoel voor schoonheid, symboliek, verstillings, vaak ook in de thuis-situatie (huisliturgie). Persoonlijke bezinning op het geloof en de keuze voor Christus gaan vooraf aan doop en belijden - en ook aan parochieopbouw. Hij staat centraal in de parochietheologie en trekt met ons mee door het leven, ons evenwel vrij latend in ons antwoord daarop, bij voorbeeld in de vorm van meedoen in de kerk. Toch wordt de doopbelofte als belangrijk gezien, evenals persoonlijke Godservaring in liederen en symbolen en het uiten daarvan. In lijn met de betrekkelijk geringe oriëntatie op de samenleving, wordt het stemgedrag van de leden niet belangrijk gevonden.

B.5. Parochiebeelden

De kerk wordt beleefd als oefenplaats, leverancier en voorraadschuur van rituelen, symbolen en zingeving. Ook als rustplaats, oplaadstation en (buurt-) gemeenschap. Christus is gastheer, die ons uitnodigt tot het houden van verzorgde, creatieve vieringen die recht doen aan Zijn bedoelingen. In die betekenis is het oefenplaats voor het Koninkrijk.

Varianten op dit model troffen we aan onder de volgende namen en bij de volgende auteurs: o.a. *Gemeente met een aanbod* (Ploeger en Ploeger-Grotegoed), *Huis naast de Synagoge* (Den Dulk), *Kerk als sacrament* (Avery Dulles), *Gemeente als herberg* (Hendriks) Ook basisgemeenten of een categoriaal parochietype als de studentenparochie of instellingsgemeente kunnen in bepaalde situaties gezien worden als variant op dit model.

II.C. Het pluraal model

Parochies van het plurale model zijn bewust veelkleurige gemeenschappen, waarin de verscheidenheid (pluraliteit) in geloven en leven van parochieleden nadrukkelijk gezien wordt als een positieve conditie, die dialoog en geloofsverdieping bevordert. Want de parochie is allereerst zoekgemeenschap, met als leidraad de Heilige Schrift.

C.1. Sociaal-morfologische kenmerken

Parochies van het pluraal of dialoogmodel zijn gesitueerd door het hele land, maar met nadruk op de stedelijke gebieden. Ook parochies binnen instellingen hebben vaak dit model. De parochie is veelal klein tot middelgroot. Onder de leden van 'gewone' parochies zijn veel hoger opgeleide, relatief jonge, leden die werken in de (zakelijke) dienstverlening, in onderwijs of bij de overheid. Opmerkelijk is voorts dat het percentage jonggehuwden hoger is dan gebruikelijk. De plurale parochie heeft een voorkeur voor een Multifunctioneel kerkgebouw met veel nevenruimten, maar kan ook goed functioneren binnen de muren van een instelling. Soms zijn er dan externe banden met parochies of kerken in de nabijheid.

C.2. Structuurkenmerken van de parochie

Een in het oog lopend structuurkenmerk is enige afzwakking van de hiërarchische organisatiestructuur en het bevorderen van het meedenken en meepraten door de parochianen. Parochievergaderingen hebben veel gewicht, hoewel ze niet veel bezoekers trekken. Het parochiebestuur of de parochie -raad laat zich voeden door de vele werkgroepen. Functies daarin zijn zeer toegankelijk. De voorganger is veelzijdig: toeruster, procesbegeleider en geestelijk leider. Zijn/haar inhoudelijke bijdragen , waaronder preken, worden door parochianen in veel situaties opgevat als inleiding tot het gesprek. Hij/zij ziet het verder als zijn/haar taak om betrokken te zijn bij ernstige levensmoeilijkheden en de liturgie (eindverantwoordelijkheid).

Het profiel van de parochie is laagkerkelijk, met een neiging tot congregationalisme. Wél is er betrokkenheid op cursussen en bezinnende activiteiten van dekenaat, bisdom en bewegingen. Dit geheel in lijn met de gerichtheid op dialoog en reflectie en ook met het oog op het verbeteren van de kwaliteit van de eigen gespreksvormen en vieringen. Kwantitatief gezien is er duidelijk inzet voor alles wat gesprek, leren en ontmoeting bevordert. Maar vrijwilligers zetten zich eveneens in voor de ontspannen en gevarieerde diensten, waarin leken niet zelden een performatieve rol hebben (vaak zijn er liturgiegroepen), omdat er weinig volgens vaste patronen verloopt is er op bestuurlijk niveau veel aandacht voor organisatie en procesbewaking. Respect is er voor mensen die betrokken zijn bij maatschappelijk-ideële organisaties of projecten in ontwikkelingslanden; actief verbanden leggen met nabije of (inter-) nationaal opererende organisaties ligt minder in de aard van de parochie. Het diaconaat is minder sterk ontwikkeld, net als bij het liturgisch model. Openheid naar buiten krijgt primair aandacht om in contact te blijven met de hedendaagse cultuur. Functies en activiteiten zijn nadrukkelijk toegankelijk voor randleden en men vraagt niet naar 'geloofspapieren'. Op hun vragen wordt snel en onvoorwaardelijk ingegaan. De vormen zijn fluïde. Een experimentele viering buiten het kerkgebouw, bij voorbeeld ter gelegenheid van een evenement in de stad, is geen noviteit. Maar de wekelijkse samenkomsten (vieringen) blijven toch het concentratiepunt van de parochie.

C.3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel

Het groepsverband wordt gekenmerkt door informele, vriendschappelijke verhoudingen. Veel leden zijn actief en daarin creatief. De gemeenschap heeft een hoog vermogen om met verschillen om te gaan. Pluraliteit is kans, geen bedreiging. Maar het is toch géén hotelkerk, waar verschillende geloofsgroepen a.h.w. naast elkaar leven. Er is een zekere gedrevenheid om te leren van elkaar en daarom betrokken te zijn op elkaar. De geefbereidheid in financiële zin is gemiddeld.

C.4. Godsdienstigheid van de parochie

De parochietheologie kan gekarakteriseerd worden met 'zoekende gelovigheid', tot theologisch liberaal. Respect en aandacht voor elkaars geloofs- en levensopvattingen staan hoog in het vaandel. Men erkent tevens dat er geloof is buiten de kerkmuren. Er is daarbij een sterk gevoel voor spiritualiteit van de ontmoeting. Waarheid, geloofskennis, levenskunst, worden gevonden in de zoektocht aan de 'ronde tafel', waaraan buitenstaanders kunnen aanschuiven. Onder de leden zijn zeer uiteenlopende politieke opvattingen, die ook ter sprake mogen komen.

C.5 Parochiebeelden

Kerk is volk van God onderweg. De parochietheologie, of 'operate theology' (Schreiter) is zoekend of liberaal. Mensen kiezen er zelf voor om betrokken te zijn, om de 'weg van het gezamenlijk leren te gaan' (Hendriks). De parochie is een veilige, zoek- en dialooggemeenschap en daarmee ook ankerplaats en vindplaats van ideeën om toe te passen buiten de kerkmuren.

Varianten op dit model troffen we aan onder de volgende namen en bij de volgende auteurs: o.a. *Gemeente als herberg* (Hendriks), *Gemeente met een aanbod* (Ploeger en Ploeger-Grotegoed), *Huis om in te wonen* (Dingemans), *Kerk als leerlinggemeenschap* (Avery Dulles), *Open parochie of uitnodigende parochie* (De Groot), *Community* (Becker), *Jeugdvriendelijke gemeente* (Alma/Boer), *Conciliair model* (Valstar), *Vloeiende Kerk* (Ward).

II.D. Het missionair-diaconaal model

Parochies van het missionair-diaconaal model voelen zich uitgedaagd door de sociale en zingevingproblemen in de directe maatschappelijke context. De parochie wil kerk voor anderen zijn, profetisch, helpend, stemversterkend, missionair. Zij kent ook een naar binnen gekeerde dimensie: de pastorale zorg voor de minder actieve en mobiele groep van vanouds meelevende leden.

D.1. Sociaal-morfologische kenmerken

Het missionair-diaconaal model komt voor in stedelijke gebieden, maar zeker ook op het verstedelijkte platteland. De parochie is doorgaans middelgroot tot groot. Vaak is er een kern van oudere kerkbezoekers, die vanouds in de buurt wonen. De actieve meerderheid komt vaak uit de ruimere omgeving. De leeftijden zijn dan ook uiteenlopend en er zijn relatief veel ongehuwden (die vooral in bepaalde woonwijken hun huisvesting hebben gevonden). Het opleidingsniveau van de parochianen loopt eveneens sterk uiteen. De agrarische sector en middenstand zijn ondervertegenwoordigd onder de parochianen. En - belangrijke voorwaarde! - in de omgeving is er een aanwijsbare sociaal-economische problematiek, die de

parochianen niet onverschillig laat. Het kerkgebouw is vaak monumentaal en multifunctioneel. Vieren, ontmoeten, leren en delen kan echter op verschillende plaatsen.

D.2. Structuurkenmerken van de parochie

De parochie heeft het karakter van een geloofsbeweging en laat zich sterk bepalen door de lokale situatie. De structuur is gericht op meedenken en participatie: er is een werkgroepenmodel. Veel ouderen komen echter vooral om te luisteren en gemeenschap (koinonia) te beleven. De voorganger is charismatisch en heeft een centrale plaats in het articuleren van de parochietheologie en in de procesbegeleiding van de diaconale en/of missionaire activiteiten. Hij/zij is vooral geestelijk leider en procesbegeleider en regelt de nodige toerusting. Daarnaast is hij/zij vooral herder voor dat deel van de parochie dat vooral troost en toevlucht zoekt. Voor het uitvoeren van functies worden gedrevenheid en actieve inzet gevraagd, ook buiten de kerkmuren. Mensen zetten zich vooral in voor extern gericht diaconaal werk dat van missionaire betekenis bedoeld te zijn, voor bijzondere - warme en open - vieringen, en om creatief en pro-actief present zijn in de samenleving. Het algehele karakter is: actief, oecumenisch, laagdrempelig en uitnodigend. Er zijn veel werkgroepen.

D.3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel

Evenals bij het klassieke parochiemodel vertoont de derde laag een gevarieerd beeld: er is sprake van een laag of sterk wisselend kerkbezoek. Er zijn weinig passieve leden onder de meelevende 'organisatiegenoten'. Maar daar omheen kan er een grote rand zijn en er is in ieder geval een groot 'algemeen publiek'. De onderlinge attractie is groot, vooral bij goede leiding en doordachte organisatie. Het bezig zijn verbindt. Partijvorming rond bepaalde (ethische) kwesties of de koers van de parochie, is echter niet uitgesloten. Vooral de actieve leden stemmen op progressieve partijen. De financiële offerbereidheid is uiteenlopend; er wordt mede beroep gedaan op externe fondsen.

D.4. Godsdienstigheid van de parochie

De parochietheologie is tamelijk uitgesproken: profetisch en nadruk op praktisch christendom. Er is een sterk besef dat de Geest waait waarheen hij wil, buiten de kerkmuren, onder praktisch-idealist, armen, ontheemden, verdrukten... Dat het geloof je oproept tot bondgenoot zijn en verbindingen te leggen tussen mensen die elkaar niet vanzelfsprekend ontmoeten.

D.5. Parochiebeelden

De kerk is een oefenplaats voor het Koninkrijk Gods, stad op de berg, herberg, plek waar je afspraken maakt. Maar ook 'huis om te wonen', rustplaats waar je op adem kunt komen. Hoop en troost worden ontleend aan de zichtbare verbondenheid die de parochie tentoonspreidt met mensen die het niet getroffen hebben in het leven.

Varianten op dit model troffen we aan onder de volgende namen en bij de volgende auteurs: o.a. Kerk als water (Ward), Kerk als herberg (Hendriks), Kringenmodel (Visser), Kerkelijke shopperhal (Van Oord), Gemeente met een aanbod (Ploeger en Ploeger-Grotegoed), Gemeente tussen openheid en identiteit (Pasveer), Vijf broden en twee vissen (Noordegraaf), Kerk als Dienaar (Avery Dulles), Kerk als toevlucht (Thung), in combinatie met haar maatschappelijk gerichte modellen (Thung), Activistic (Roozen), Leader (Becker). Voorts kan men verhoudingsgewijs veel elementen van dit model aantreffen bij jeugdvriendelijke lokale parochies, studentenparochies en communauteiten.

II. E. Het evangelicaal (evangelisch /pentecostaal/ charismatisch) model

Het evangelicaal model wint aan invloed in de Rooms-katholieke kerk. Kenmerkend zijn de nadruk op een persoonlijke keuze voor Christus als leidsman en verlosser en het onderhouden van een persoonlijke relatie met hem. Er wordt een groot beroep gedaan op de gaven van de leden (het leiderschap is ook charismatisch) en er wordt veel gewerkt met kleine groepen als middel in de geloofs- en gemeenteopbouw. Evangelisatie naar buiten krijgt veel aandacht. Bij de pentecostale varianten is er tegelijk een sterk apocalyptische oriëntatie.

E.1 Sociaal-morfologische kenmerken

Het evangelicaal model kan tegenwoordig overal in het land bestaan of ontstaan. In Nederland ontstonden de eerste 'pure' verschijningsvormen in het Bisdom Utrecht, maar nu hebben veel parochies in andere delen van het land trekken van het evangelicaal model. Het komt voor dat evangelicale groepen hun habitat vinden in een parochie die helemaal geen evangelicaal karakter heeft. Evangelische gemeenten hebben in het algemeen vaak aantrekkingskracht op lager of juist hoger opgeleiden en ze kunnen ook heel uiteenlopend van grootte zijn. Katholieke parochies die een evangelicale kleur aannemen zijn echter vaak relatief klein. Gebouwen zijn vaak nieuw en multifunctioneel. Opvallend veel leden komen van elders.

E.2. Structuurkenmerken van de parochie

Kenmerkend voor de structuur zijn de kleine (groeï-) groepen die zich moeten vermenigvuldigen, de vieringen met spontane geloofsuitingen en actieve evangelisatie. De opstelling is congregationalistisch; maar er is tegelijk betrokkenheid op landelijke charismatische bewegingen en centra.

In die zin is de betrokkenheid op het bovenplaatselijke instituut hoog. Ambt en kerkorde zijn van ondergeschikt belang. Toch worden hoge eisen gesteld aan voorgangers en kaderleden, wat betreft geloven, levenswandel en organisatietalent. De voorgangers zijn charismatische maar democratische en besluitvaardige geestelijke leiders, met een scherp oog voor de ‘gaven’ van de leden. De parochiestructuren en rituelen zijn ‘vloeibaar’, d.w.z. veranderen met de veranderde inzichten en belevingen. De onderlinge verhoudingen zijn warm, persoonlijk en er is tegelijk de gedrevenheid van de christelijke beweging. Inzet is er vooral vorming, bijbelstudie, gebed (en soms genezing) in kleine groepen, jongerenwerk/-catechese, proactief naar buiten treden in missionaire (en steeds meer ook diaconaalmaatschappelijke) projecten en publiciteit. Moderne communicatiemiddelen worden veel ingezet, ook in vieringen. In principe open, uitnodigend, gastvrij naar randleden en buitenkerkelijken, maar vaak juist minder toegankelijk wanneer men lid wil worden. Ook worden wel belemmeringen opgeworpen om lid-af te worden. Er zijn weinig randleden wanneer de totale gemeenschap van evangelicale snit is of als het een nieuwe planting betreft. Kerkelijke bijdragen zijn verhoudingsgewijs hoog. Samenlevingsvragen komen wel aan de orde, maar vooral reflectief, becommentariërend. Op micro-niveau is de discours vaak behoudend (abortus, homofilie, genetische vraagstukken), maar veranderingsgezindheid is er als het gaat om macro-vraagstukken als armoede en milieu.

E.3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel

De evangelicale parochie kent grote samenhang en onderlinge attractie. Toch is men niet meer dan gemiddeld bevriend met elkaar. Het sociale leven is dus niet geheel gekoppeld aan het kerkelijk leven. En dat is in overeenstemming met de individualiserende geloofs- en levensstijl die vaak aan evangelicalen wordt toegedacht. Soms besluiten evangelicale geloofs-gemeenschappen zich bewust op te delen als de gemeenschap boven een bepaald aantal groeit. Dit juist met het oog op de gewenste samenhang en verbondenheid binnen de geloofsgemeenschap.

E.4. Godsdienstigheid van de parochie

Gedeelde geloofsovertuigingen zijn: alleen de Bijbel heeft autoriteit, de opstanding, bestaan van een persoonlijke God, de zondige aard van de mens... Je moeten individueel tot de keus komen om je te bekeren. In de vieringen ligt de nadruk op de persoonlijke en onmiddellijke godservaring (niet zozeer door de traditionele sacramenten). De rol van de devotie tot Maria is klein. Proactief zendingsbewustzijn: “Ga en maak discipelen”.

E.5. Parochiebeelden

Kerk is de gastvrije plek waar de blijde boodschap wordt verkondigd en waar je de Geest ervaart. Christus is centraal en daarvan ben je getuige. We zijn geroepen en moeten het goede nieuws ook verder brengen. We zijn uitverkorenen en leven daarnaar.

Varianten op dit model troffen we aan onder de volgende namen en bij de volgende auteurs: o.a. *Model Natuurlijke Gemeenteontwikkeling* (Schwarz), *Doelgerichte Gemeente* (Warren), *Huis om te wonen* (Dingemans), *Gemeente als Herberg* (Hendriks), *Evangelistic* (Roozen), *Jeugdvriendelijke gemeente* (Alma/Boer), *jeugdkerken*, *Kerk als sacrament/heraut/leerlinggemeenschap* (Avery Dulles), *Huis naast de Synagoge* (Den Dulk) en *Vijf broden en twee vissen* (Noordegraaf).

N.B.: Wanneer u bepaalde items uit de monitor niet terugvindt in de modellen, dan is nog te weinig bekend of die eigenschap kenmerkend is voor dit model. Voor de leesbaarheid is soms ook de volgorde niet helemaal aangehouden.

De 'varianten' hebben meerdere karakteristieke eigenschappen gemeen met de vijf modellen. U kunt ze zien als doorgroeimogelijkheden. Zo kan de Doelgerichte Gemeente op termijn een 'haalbare visioen' zijn voor de parochie die veel karakters trekken heeft van het Evangelicaal Model, maar bij een wat liberalere parochietheologie is ook "de Herberg" van Hendriks een optie!

III DE PAROCHIEMONITOR

III.1 Het ontstaan van een parochiemonitor

Zowel de eerste versie van de parochiemonitor van 2009 als deze vernieuwde versie is samengesteld aan de hand van onderzoeken van praktisch theologen en (godsdienst-) sociologen naar de ontwikkeling van kerkgemeenschappen. Onderzoekers ontdekten in de jaren negentig van de vorige eeuw dat geloofsgemeenschappen steeds meer hun speelruimte benutten binnen hun traditie of kerkgenootschap. Men viel op dat die keuzevrijheid niet leidt tot een bijna oneindige verscheidenheid, maar tot herkenbare typen van geloofsgemeenschappen die internationaal herkenbaar zijn²⁴. Dat mag een wonder heten, wanneer je bedenkt hoeveel kleine en grotere beslissingen van heel veel verschillende mensen daarbij een rol hebben gespeeld. Met een helicopterview zie je dat ook in de Rooms-katholieke Kerk zich een beperkt aantal parochietypen aftekent, modellen die steeds onder bepaalde condities ontstaan. Terug op de grond stel je echter vast dat die typen nooit in zuivere vorm terug te vinden zijn in parochies. Daarom noemen we die typen ook *modellen*. Het zijn abstracties, ideaaltypen, door onderzoekers geconstrueerd uit beschikbare gegevens. En daarmee zijn het ook voorbeelden, waarop parochies zich kunnen richten.

De eerste versie van de parochiemonitor bleek voor vele parochies behulpzaam om na te gaan welk ‘voorbeeld/ model’ voor hen het overwegen waard is. Met name studenten theologie hebben daarin een belangrijke rol gespeeld, omdat die parochies hen een stageplaats boden. Op grond van hun analyses van 36 parochies kon deze herziene versie van de parochiemonitor worden aangepast.

Toegevoegd zijn nu aanvullende monitorvragen en handreikingen voor inter-parochiële samenwerkingsverbanden of reeds gefuseerde regioparochies. Ook deze nieuwe versie wil een instrument zijn dat pastores, besturen en pastorale teams kan helpen om te kiezen voor een ideaal, waarbij ze er op mogen vertrouwen dat het ideaal ook haalbaar is voor hun geloofsgemeenschap of verband van parochies. Pastoraal werkenden, bestuursleden of (HBO-)studenten moeten na kennisname van enkele richtlijnen (in de volgende paragraaf) met dit instrument uit de voeten kunnen, al zullen zij vanuit de praktijk opnieuw vragen en opmerkingen ter verbetering kunnen aandragen.

III. 2 Het gebruik en het invullen van de parochiemonitor

Het is van belang om nog enkele vooropmerkingen over de parochiemonitor te maken. Om vragen die kunnen rijzen bij het invullen bij voorbaat te beantwoorden en om het invullen te vergemakkelijken. Tevens is het belangrijk om een idee te krijgen met welk doel de vragen beantwoord worden:

²⁴ Baanbrekend onderzoek is in de VS gedaan door Becker, P.E., en Roozen, D.A. en in Nederland door Thung, M.A., en Schipper van Otterloo, A.H. (zie literatuurlijst).

- De monitor is niet gemaakt om heel precies de ‘beginsituatie’ van de parochie in kaart te brengen. (Als het een Tomtom was zouden er witte vlekken op de display verschijnen.) Dat is voor het hoofddoel - nagaan welk parochiemodel zou passen bij de parochie - niet erg. Het gaat om de ‘kritische factoren’, de condities die sterk de ontwikkelingsrichting bepalen. Daarover hebben we vragen opgenomen in de monitor, of stellingen. Beter dan bij de eerste versie weten we welke vragen of stellingen goede indicatoren zijn voor welk parochiemodel. Zo is dit instrument ook voortdurend in ontwikkeling.
- Probeer in ieder geval alle items (rijen) in te vullen. Het is beter een schatting te maken van bij voorbeeld het aandeel jongere parochieleden, dan dit item open te laten. Immers: het gaat erom het onvolledige of eenzijdige beeld²⁵ dat we onvermijdelijk in onze dagelijkse conversatie over de parochie of parochielocatie hanteren, te completeren tot een beeld waarin geen belangrijke ontwikkelingskenmerken worden vergeten!
- De monitor kan in een avond worden ingevuld, als tenminste enkele leden van het (regionale) parochiebestuur wat cijfermatig voorwerk hebben verricht, bij voorbeeld samen met het secretariaat.
- Mensen die de monitor met de hand willen invullen kunnen de itemlijst in dit hoofdstuk kopiëren en de gegevens vervolgens zelf verwerken tot een uitslag. Zie verder in dit boekje.
- Mensen die vertrouwd zijn met de computer kunnen de digitale monitor invullen, waarna ze meteen de uitslag krijgen, in de vorm van een staafdiagram met de eindscores van de vijf modellen, inclusief uiteraard het aanbevolen parochiemodel.
- Lees a.u.b. na het verkrijgen van de uitslag opnieuw de beschrijvingen van de 5 modellen in hoofdstuk II, en kijk ook of de daarbij vermelde parochieontwerpen perspectief kunnen bieden voor uw parochie.
- We beschouwen de lokale geloofsgemeenschap als basiseenheid, ook al is er sprake van samenwerking of federatie met andere parochies. Dat is een sociologisch uitgangspunt, maar ook in bisschoppelijke nota’s wordt gesteld dat inter-parochiële samenwerking moet stelen op vitale lokale geloofsgemeenschappen.²⁶ Probeer daarom bij de lagen 1 tot en met 5 de vragen

²⁵ Sake Stoppels spreekt van mythes die in iedere geloofsgemeenschap een rol spelen, een ongefundeerde voorstelling van in dit geval parochies, waarbij feiten worden opgeblazen, getallen verhoogd, verhalen mooier worden gemaakt, het verleden verheerlijkt. Het godsgeloof zit verweven in deze mythes en ze zijn daarom hardnekkig. Mythes hebben positieve functies, maar kunnen ook afbreuk doen aan de opbouw van de gemeenschap. (Voor de verandering, werken aan vernieuwing in gemeente en parochie, Boekencentrum, Zoetermeer, 2009, p56,57).

²⁶ Zie bijv. Kaski-rapport nr. 503b, juli 2003. Hierin staat duidelijk het gegeven dat parochielocaties zelf de breedte van het pastoraat vast willen houden, uit oogpunt van nabijheid, presentie in de wijk of de woonplaats, etc. Wanneer we van lokale parochie spreken dan zijn inbegrepen: categorale en mentale parochies. ; Zie ook de Nota Nieuwe Tijden Nieuwe Wegen van het Bisdome Amsterdam-Haarlem, waarin het belang van vitale lokale gemeenschappen wordt benadrukt, als ook het Bisdommagazine 2009-1 van het Bisdome Breda waarin op pag. 19 staat: “Goed moet worden gezien wat geloofsgemeenschappen nu zijn en wat ze voor de toekomst in hun mars hebben”.

zoveel mogelijk te beantwoorden terwijl u één plaatselijke parochie voor ogen houdt. Ook de vragen die al betrekking hebben op het regionale niveau.

- Wanneer je wilt weten welk model geschikt is voor een samenwerkingsverband als geheel kunt u de monitor voor alle lokale parochies apart invullen, waarna de regiomonitor die we in deze uitgave presenteren in hoofdstuk VI een 'haalbaar visioen' voor het geheel aanbiedt. In stadssituaties kan wellicht de 'locatieraad' de monitor invullen voor de afzonderlijke geloofsgemeenschap, of de voor de betreffende locatie²⁷ aangewezen pastor.
- Probeer bij de beantwoording zo objectief en feitelijk mogelijk te zijn. Dus: niet zoals u het wenst, maar zoals het is. Parochies die hun zelfbeeld willen toetsen - d.w.z. hun ontwikkelingsmogelijkheden onbevooroordeeld onder ogen willen zien - zullen de monitor gewetensvol invullen. Want zo maken ze de weg vrij naar een nieuwe toekomst.
- Er zijn items (vragen) die voor zich spreken. U zult geen moeite hebben om het voor de parochie van toepassing zijnde kenmerk aan te kruisen - in de cellen die daarvoor zijn vrijgehouden onder de posities - en ook het belang van de vraag zal duidelijk zijn.
- Andere items hebben enige toelichting nodig, zo hebben we gemerkt. Bij voorbeeld omdat het gevraagde gegeven minder gemakkelijk te vinden is, of omdat de gebruikte begrippen niet meteen duidelijk zijn. Na een aantal 'moeilijker' vragen' hebben we daarom in de tabellen een kort advies opgenomen hoe u het gemakkelijkst tot een antwoord komt. In de digitale versie kunt u direct bij de items de uitleg oproepen.
- Bij de meeste items in de lagen 1 t/m 3 zijn drie posities (antwoordmogelijkheden) aangegeven. Meestal zou het betreffende kenmerk - bijv. de grootte van de parochie - preciezer op een schaal met meerdere trapjes kunnen worden aangegeven. Om praktische redenen geven we slechts drie mogelijkheden aan. Dit is overzichtelijker en het voorkomt dat bij het bepalen van de uitslag té veel verbindingslijntjes met de modellen moeten worden gelegd. Het is belangrijk om te weten of de parochie gegevens beduidend afwijken van of in overeenkomst zijn met het gemiddelde van alle parochies in Nederland. Dat vormt belangrijke aanwijzingen.
- Kerkopbouw is geen wiskunde. Wanneer een percentage genoemd is kun je gerust dat percentage aanvinken als jouw parochie *ongeveer* op dat percentage zit. *Jouw schatting is bepalend*. Omdat we veel vragen hebben opgenomen maakt het voor de einduitslag niet zoveel uit of je enkele procenten naast de werkelijkheid zit. (Dit is bekend als de wet van de grote getallen!).
- Laat de vierde kolom nog even open. Die kun je het beste invullen na lezing van hoofdstuk V over het berekenen en interpreteren van de uitkomsten.
- De vijf empirische modellen zijn (zoals hiervoor beschreven)
 - A. het klassieke model;
 - B. het liturgische model;

²⁷ Zwolle spreekt van 'kerkplekken'

- C. het plurale of dialoogmodel;
- D. het missionair-diaconale model;
- E. het evangelicale model.

N.B.: Kengetallen in de monitor zijn ontleend aan uitgaven van Kaski en ander recent onderzoek van kerk- en godsdienstsociologen en praktisch theologen. De cijfers zijn slechts indicaties en geen aansporingen voor parochies om uitvoerig telwerk te gaan verrichten. beïnvloeden. En daarmee haar ontwikkelingsmogelijkheden. Het SMRA geeft actuele kerngetallen, voor zover deze zijn af te leiden, voor ledenadministraties van parochies. Zie verder de literatuurlijst bij deze publicatie

Onderstaande vragenlijst invullen voor één plaatselijke geloofsgemeenschap,

door:

-Een lokaal parochiebestuur, of een deel daarvan + pastor(-es), wanneer de parochie zelfstandig is

-Of door het lokaal parochiebestuur, wanneer er sprake is van een parochiefederatie, regio(-verband), of parochieverband, of personele unie. De lokale besturen zijn dan (nog) zelfstandig.

- Of door een pastoraal team wanneer er sprake is van een regionale parochie, na samenvoeging of fusie van voormalige parochies, bij voorkeur ondersteund door de locatiecommissie van de geloofsgemeenschap waarvan de gegevens in de monitor worden ingevuld. Wilt u de monitor dan voor zoveel mogelijk aangesloten geloofsgemeenschappen invullen, vanuit hun lokale perspectief?

In alle drie situaties eventueel met hulp van het parochiesecretariaat

N.B. In het geval van samenvoeging of fusie spreken we niet meer van plaatselijke parochies, maar van geloofsgemeenschappen. De parochie is dan het geheel van de samengevoegde/gefuseerde parochies.

Een parochielocatie is een pand waar de geloofsgemeenschap bijeenkomt om te vieren, of waar andere parochiële activiteiten plaatsvinden. Het kan daarom ook een zaal zijn, in een pand dat op afstand van de kerk staat, mogelijk ook in een andere plaats binnen het gebied van de regioparochie.

Stuur één ingevulde vragenlijst op naar de auteurs (zie www.parochiemonitor.nl). Wanneer meer mensen de monitor hebben ingevuld overleg dan welke antwoorden het meest juist zijn. Dit overleg is op zich al een belangrijke activiteit die bijdraagt aan de opbouw van de parochie.

III.3.Vorm: de parochiemonitor laag 1, 2 en 3

III.3.1. Sociaal morfologische kenmerken (de eerste laag)			
1) Grootte van de plaatselijke parochie(geloofsgemeenschap)			Model
Minder dan 1000 leden	1000-4000 leden	Meer dan 4000 leden	
De parochiegrootte is van belang omdat positieve en aloude mechanismen van sociale controle minder werken naarmate een gemeenschap meer dan 200 leden telt. Wanneer u geen schatting van het aantal geregistreerde leden van de plaatselijke geloofsgemeenschap weet te maken kunt u navraag doen bij uw ledenadministratie, of het landelijk bureau voor de ledenadministratie van de RK Kerk.			
2) Opleidingsniveau			
Meer dan 34% heeft HBO of universitair	Gemiddeld 34% HBO/ universitair	Minder dan 34% heeft HBO of universitair	
De grens van 34% is gebaseerd op onderzoeksgegevens. Het is een indicatief getal. U hebt wellicht een indruk van het opleidingsniveau van uw leden (hoog, gemiddeld, laag). Als dat niet zo is –en niemand kan het je vertellen- kun je willekeurig een aantal adressen in de ledenlijsten prikken (gewoon met pen in de hand !) en inschatten/navragen wat de opleidingen van de hoofdbewoners zijn op die adressen. Vraag dan bij voorkeur niet bij die mensen zelf, maar bijv. bij de pastor of een bestuurder. Ook kunt u enkele straten nemen in een niet te dure, maar ook niet te goedkope, wijk. Het gaat er om of de leden rond het gemiddelde opleidingsniveau zitten of er duidelijk onder of boven staan. Kruis de kolom aan die het beste overeenkomt met de parochie.			
3) Sectoren waarin de leden met name werkzaam zijn (beroepen)			
Zakelijke dienst-verlening, gezondheidszorg, onder -wijs, overheid 58%	Industrie 10%	Agrarisch, middenstand, handel 15%	
Kijk hiervoor eventueel in de gemeentegids, of op de website van uw parochie. Kruis de kolom aan die het beste past of geeft de percentages die voor uw parochie gelden.			
4) Percentage meelevende leden met een betaalde baan			
Minder dan 39% heeft betaalde baan	39%	Meer dan 39% heeft betaalde baan	
De grens van 39% is weer gebaseerd op onderzoeksgegevens.			
5) Herkomst leden			
Het merendeel komt van elders	Gemengd	Het merendeel in deze plaats of dit parochiegebied geboren	

6) Aandeel jongere leden			
Minder dan 9% is 17-34 jaar	9% is 17-34 jaar	Meer dan 9% is 17-34 jaar	
	Maak zo nodig een reële schatting	Leeftijdsopbouw is overigens vaak bekend in de parochie.	
7) Aandeel oudere leden			
Minder dan 28% is 55 jaar of ouder	28% is 55 jaar of ouder	Meer dan 28 % is 55 jaar of ouder	
8) Percentage alleenstaanden onder meelevende leden			
Minder dan 20% alleenstaand	20% is alleenstaand	Meer dan 20% alleenstaand	
9) Urbanisatiegraad			
Plaats > 100.000 inwoners	Middelgrote plaats: 40- 100000 inwoners	Platteland of verstedelijkt platteland	
10) Aantal minima in het gebied waarin de parochie actief is			
Minder dan 10% van de inwoners	10% van de inwoners	Meer dan 10% van de inwoners	
11) Kerkgebouw			
Kerkzaal met meer dan 2 nevenruimten (eventueel multifunctioneel)	Kerkzaal met 1 of 2 nevenruimten	Alleen kerkzaal	
Als nevenruimte kunt u ook rekenen ruimten die los staan van het kerkgebouw, maar die de parochie wel in bezit heeft of huurt.			
12) Architectuur kerkgebouw			
Monumentaal: Romaans, (neo-) gotisch, barok, waterstaatstijl etc.	Monumentaal of niet-monumentaal: dat is niet duidelijk	Niet monumentaal	
13) Betreft het een nieuw gestichte parochie?			
Ja	Onduidelijk	Nee	
Soms bestaan geloofsgemeenschappen nog maar enkele jaren. Ze kunnen dan meestal een heel eigen profiel kiezen. Als de gemeenschap waarvoor je de monitor invult korter bestaat dan 3 jaar kunt u 'ja' invullen. We beschouwen hier pasgevormde stedelijke of regionale parochieverbanden als een nieuw gestichte parochie.			

14) Betreft het een geloofsgemeenschap die deel uitmaakt van een regionaal parochieverband?			
Ja	In de nabije toekomst	Nee	
Er hoeft nog geen sprake te zijn van een fusie, ook samenwerkings-verbanden waarbij de lokale parochiebesturen nog bestaan mag u hier onder 'regionaal parochieverband' rekenen.			
15) Betreft het een parochie in een overwegend protestantse omgeving?			
Ja	Onduidelijk	Nee	
16. Is er vanouds een goede relatie van uw dorp met de buurtdorpen, of van uw dorp met het hoofddorp, of in grotere plaatsen met de andere wijken? (s.v.p. onderstrepen wat van toepassing is)			
Ja	In zekere mate	Nee	
Eventuele korte toelichting van uw antwoord bij 16:			
17 Als uw geloofsgemeenschap deel uitmaakt van een regioverband of groot-parochie in een plattelandssituatie of grote plaats, hoeveel parochies maken hier deel vanuit?			
Minder dan 7 locaties/ gemeenschappen	7-10 locaties /gemeenschappen	Meer dan 10 locaties /gemeenschappen	
18 Is dit de eerste, de tweede, de derde uitbreiding van de parochie in de vorm van inter-parochiële samenwerking tot groot-parochie?			
Eerste	Tweede	Derde	

III.3.2. Structuurkenmerken van de plaatselijke parochie of plaatselijke geloofsgemeenschap, inclusief mate van openheid (de tweede laag)			
1) Bestuurstructuur			Model
Wergroepenmodel	Klassiek, maar voor bepaalde taken bestaan er meerdere werkgroepen, die zelfstandig werken.	Klassiek	
Bij het werkgroepenmodel hebben de werkgroepen niet alleen uitvoerende, maar ook, door pastores en bestuur erkende adviserende en beleidsvoorbereidende taken. Is dat niet het geval of wordt het niet erkend, maar ze functioneren wel goeddeels zelfstandig, dan kunt u voor de tweede kolom kiezen. Bij 'klassiek' zijn er de traditionele groepen voor onderhoud, misdienaars, acolieten, etc., maar onder leiding van de pastor/ pastoor en het bestuur.			
2) In hoeverre is er betrokkenheid op het bisdom en/of de landelijke kerk?			
Zwak	In zekere mate	Sterk	
Het gaat hier om bisdom, dekenaat, landelijke kerk. En betrokkenheid kunt u op uw manier invullen: afname van diensten, volgen van ontwikkelingen en abonnementen op uitgaven, persoonlijke banden, etc.			
3) Wie heeft het 'in de praktijk' voor het zeggen?			
Vooral mensen met gezag in de parochie	Parochiebestuur en pastor(es)	Pasto(o)r/pastores	
Je moet een tijdje hebben meegelopen om dit in te schatten, vooral bij vergaderingen, of aanwezig geweest zijn op parochieavonden.			
4) Stijl van leidinggeven*			
Gericht op de organisatie en de persoon.	Vrij zakelijk, regelgericht, dan wel gericht op de officiële kerkorde.	Gericht op de persoon: de leiding laat het welbevinden van de parochianen het zwaarste wegen.	
Goed kijken wat er gebeurt tijdens vergaderingen is hier het beste om een oordeel te vormen. Wordt bij beslissingen ook de vraag gesteld wat andere parochieleden ervan vinden. Vragen vergadelaars in pauzes niet alleen aan de 'buurman'/-vrouw om even een afspraak te maken nagekomen, maar wordt ook vaak geïnformeerd hoe het ermee gaat? Komen ook de persoonlijke motieven aan de orde om dit werk te doen? - Of gaat het vrijwel altijd alleen over de 'zaak' (voldoen aan reglementen, halen van gestelde doelen, de kerkelijke leer), zonder dat er veel oog is voor 'gewone' parochianen? Wanneer je echter, tot in het bestuur, merkt dat het informele overheerst en reglementen ondergeschikt worden geacht aan de behoeften van mensen, dat gewone parochieleden worden gehoord en dat grote waarde gehecht wordt aan het thuis bezoeken van leden, kunt u de derde categorie invullen.			

5) Wanneer uw gemeenschap deel uitmaakt van een regioverband of groot-parochie, is een van de pastores dan speciaal beschikbaar voor uw parochie?	
Ja/ nee (s.v.p. omcirkelen wat van toepassing is)	
5a. Indien een pastor voor uw parochie beschikbaar is welk profiel heeft hij/ zij?	
Profiel (bijv. liturgie, diaconie, gemeenschapopbouw, catechese)	

			Model
6) Rol van de pastoor/pastor van uw parochie, of die beschikbaar is voor uw parochie vanuit het regioverband/de regioparochie. Bij deze vraag mag u meer dan een antwoordmogelijkheid aankruisen.			
Legt, naast andere taken, sterk nadruk op training van vrijwilligers en stimuleren gespreksgroepenwerk	Legt, naast andere taken, sterk nadruk op bewaken van voortgang van het parochiewerk door vrijwilligers.	Richt zich, naast andere taken, sterk op het preken en inhoudelijk/theologisch/pastoraal adviseren van bestuur, commissies en werkgroepen.	
Natuurlijk is het meestal zo dat pastores veelzijdig zijn in hun taakopvatting. Maar in de ene parochie legt de pastor zich toch (veel) sterker toe op training en toerusting dan de andere. Het zelfde geldt als het gaat om procesbewaking, management: de tweede kolom. Meestal zijn pastores hier a.h.w. ingerold, zonder dat ze er echt voor gekozen hebben. Als de pastor het geestelijke leiderschap sterk benadrukt, ziet hij/zij het als hoofdtaak de parochie gericht te houden op het Woord. Kies als er meerdere pastores zijn voor de langstzittende pastor/pastoor of de pastor met de meeste werktijd.			
7) Hoe veel jaar is de langstzittende pastor/pastoor verbonden aan de parochie			
Minder dan 5 jaar	5 tot 10 jaar	Meer dan 10 jaar	
Wanneer uw geloofsgemeenschap deel uitmaakt van een regioverband en een van de pastores is speciaal verantwoordelijk is voor uw geloofsgemeenschap, dan kunt u de jaren nemen die hij/zij beschikbaar is voor uw geloofsgemeenschap. Als deze pastor voor de regiovorming ook al uw eigen pastor was kunt u die jaren meetellen.			

8) Is de pastor, of één van de pastores, vrouw?		
Ja	Ja, maar pas sinds kort (minder dan een jaar)	Nee
Geloofsgemeenschappen die deel uitmaken van een regioverband kunnen ook bij deze vraag kijken naar de pastor die als verantwoordelijke is aangewezen voor de eigen geloofsgemeenschap.		
9) Vrijwilligersfuncties toegankelijk?		
Geen eisen: ieder die een taak wil vervullen mag dat	Weinig /wisselende eisen: in ieder geval onderschrijven van de visie van de parochie	Veel eisen: onderschrijven van de visie, maar ook beschikken over vaardigheden of bepaalde eigenschappen
Let zo mogelijk ook op minder voor de hand liggende eisen als autochtone Nederlander zijn, getrouwd zijn, of niet al te kritisch, enz.		
10) Karakter van de verhoudingen in de parochie		
Als geheel persoonlijk, de parochie is vooral een gemeenschap.	In kleine kring persoonlijk, maar daarbuiten vrij zakelijk.	Als geheel vrij zakelijk, onpersoonlijk, de parochie is vooral een organisatie.
Ook hier geldt de opmerking dat parochies veelal niet over één kam zijn te scheren. Maar de ene parochie legt wel meer het accent op persoonlijke omgang met elkaar dan de andere. Als de verhoudingen persoonlijk zijn gaan parochianen om als vrienden, die geïnteresseerd zijn in elkaars wel en wee en dat van hun kinderen en andere naasten. (soms zullen ze zeggen dat de parochie wel iets weg heeft van één grote familie). Als dat alleen het geval is binnen een kleine kring van bijv. actieve parochianen, dan kies je voor de tweede kolom. Gaat het gesprek toch meestal over afspraken, procedures, dat wat in de kerk moet worden gedaan, ook in de kleine kring van meelevenenden, dan is het antwoord in de derde kolom meer van toepassing.		
11) Aantal gespreksgroepen, bijbelstudiegroepen, huiskamergroepen, kringen 'geloven nu', alphacursus(sen) in vergelijking met 5 jaar terug		
Het aantal is groter geworden	Het aantal is gelijk gebleven	Het aantal is kleiner geworden
Het gaat hier om het aantal groepen die werkelijk 'draaien'. Werkgroepen of commissies voor bijv. liturgie of diaconie kunt u bij deze vraag buiten beschouwing laten.		

12) Menskracht werft deze parochie tegenwoordig betrekkelijk eenvoudig voor: (meerdere 'werksoorten' kunnen worden aangekruist)*			
Bestuur	Catechese/ vorming jongeren	Diaconie/ MOV/Kesa/ Caritas (Diensten der barmhartigheid)	
Gebouwen (beheer, onderhoud enz).	Oecumene	Vorming volwassenen (gespreksgroepen, training - en t.b.v. rol in vieringen, alphacursussen etc.).	
Bezoekwerk	Vieringen	Informatie (kerkblad/ website etc.)	
13) In welke mate wordt op vragen van randleden ingegaan? (huwelijk, doop, begraven, eerste communie, vormsel, etc.)			
Snel en onvoorwaardelijk	Hangt er vanaf: er zijn voorwaarden (inhoudelijk en financieel) geformuleerd.	Terughoudend	
14) Wordt de kerkruimte opengesteld voor exposities, oecumenische vieringen of publieke themabijeenkomsten?			
Vaak	Weinig	Nooit	
15) Worden rand- en buitenkerkelijken uitgenodigd voor gespreksgroepen?			
Ja	Soms	Nooit	
16) In hoeverre is er aandacht voor nieuwe leden, in de vorm van contact bij eerste kerkgang, bezoek, uitnodiging voor activiteiten of op een andere manier?			
Veel	Gemiddeld	Weinig	
17) Heeft uw gemeente een inloopgelegenheid in of buiten de kerk			
Ja	Nog niet, maar er zijn plannen	Niet	
Verschillende Rooms-katholieke Kerken hebben nog steeds overdag hun deuren geopend. De vraag is hier of er in de week in het kerkgebouw of op een andere locatie ook gastvrijheid wordt geboden aan mensen die even gezelligheid of een luisterend oor nodig hebben.			

18) In hoeverre komen samenlevingsvragen (ook van parochianen) reflectief aan de orde, in vieringen, overwegingen, parochieblad, diaconie/charitas?		
Vaak	Incidenteel naar aanleiding van een gebeurtenis, encycliek, of belangrijke conferentie.	Zelden
19) Zet de parochie zich in voor opbouw en verbetering van de samenleving?		
Regelmatig, ook op eigen initiatief	Incidenteel, wanneer we daartoe worden uitgenodigd door anderen kerken/organisaties	Zelden
Het gaat hierbij om eigen activiteiten of om betrokkenheid van de parochie bij door anderen georganiseerde activiteiten in de Nederlandse samenleving, met het doel daadwerkelijk bij te dragen aan de opbouw van de samenleving en de oplossing van problemen die zich daarin voordoen. Het belang van de samenleving en mensen met sociale problemen staat dus voorop. We doelen daarom niet op bijvoorbeeld aankondigingen van kerkdiensten in de pers, op kabelkrant of website. En ook niet op missionair werk dichtbij (evangelisatie), op veilingen of deurcollectes ter aanvulling van de inkomsten van de parochie, of op evangelisatiewerk. Wél op inzet voor bijvoorbeeld vluchtelingenwerk, betrokkenheid bij een tentoonstelling over armoede of milieu, medewerking aan (dorps-)feesten of andere gemeenschapsopbouwende activiteiten, meepraten in de vereniging voor dorpsbelang of wijkraad, deelname aan de cliëntenraad van de gemeentelijke sociale dienst, meedoen in buurtwerk of maatschappelijke opvang, interviews in de media over (uw)kerkelijke inzet voor maatschappelijke knelgroepen, verspreiding van kerstattenties onder minima, etc. Activiteiten van de Caritasinstelling, die niet alleen gericht zijn op hulp aan parochianen, mogen uiteraard ook meetellen.		
20) Treedt uw parochie naar buiten om kerk en geloof onder de aandacht te brengen?		
Regelmatig, ook op eigen initiatief	Incidenteel, wanneer we daartoe worden uitgenodigd door anderen kerken/organisaties	Zelden
Anders dan bij de vorige vraag gaat hier wél om werving, presentatie en missionair- of evangelisatiewerk. Om bekendheid te geven aan uw kerkelijke activiteiten incl. de vieringen, om present te zijn bij publieke evenementen waarbij u wilt laten zien waar u voor staat, om mensen te interesseren voor het evangelie, om inzameling van gelden en fondswerving ten behoeve van uw parochie (-kerk) of bijzondere activiteiten van uw parochie, etc.		

21) Is er communicatie van de parochie met dorps- en wijkbewoners en hun organisatieverbanden? M.a.w.: bent u kerk in de buurt/wijk, het dorp, de burgerlijke gemeente?		
Vaak	Zelden	nooit
Het gaat hier niet zozeer om presentatie, maar meer om betrokkenheid en tonen van medeverantwoordelijkheid. Praat u als kerk mee in het dorpshuis/buurthuis/cultureel centrum, het verzorgingshuis, de wijkraad of vereniging voor dorpsbelang, de cliëntenraad van de sociale dienst?		
22) Is er overleg van het regionale parochiebestuur met de gezamenlijke parochielocaties?		
Ja	Soms	Niet/n.v.t.
Deze vraag is alleen van belang als u deelneemt in een regionaal of stedelijk samenwerkingsverband/groot-parochie. Het gaat om overleg over beleidswensen, praktische problemen, deelname aan regionale activiteiten, etc.		
23) Neemt men vanuit uw geloofsgemeenschap deel aan regioactiviteiten, op terreinen van gemeenschapsofbouw, liturgie, catechese, diaconie, of op ander terrein, evt. activiteiten Focolare of een andere RK beweging?		
Ja	Soms	Niet/n.v.t.
24) Kunt u de eigenheid van uw geloofsgemeenschap overeind houden in regioverband?		
ja	enigermate	Nee/n.v.t.
Eigenheid heeft betrekking op bijzondere activiteiten of bepaalde gebruiken die de parochieleden ook in het grotere geheel van de regio willen behouden, die horen bij de geschiedenis van de parochie en de plaatselijke saamhorigheid, omdat je elkaar kent en ook omdat het vorm geeft aan de gedeelde missie die de plaatselijke gemeenschap kent.		
24) Merkt u positieve effecten van het regioverband in uw eigen geloofsgemeenschap?		
Ja	enigermate	Nee/n.v.t.
Misschien bent u anders/beter gaan vergaderen, doet u de catechese nu anders, hebt u andere liturgievormen overgenomen...?		

III.3.3. Groepsverband en saamhorigheidsgevoel (de derde laag)			
1) Kerkgang*			model
Minder dan 7,5% bezoekt elk weekend een dienst of viering	7,5 % Van alle parochianen bezoekt elk weekend een dienst of viering	Meer dan 7,5% bezoekt elk weekend een dienst of viering	
2) Participatie: <i>geschat percentage parochianen dat actief is in/ voor de parochie</i>			
Meer dan 7% is vrijwilliger of koorlid	7% Van alle parochianen is vrijwilliger of koorlid	Minder dan 7% is vrijwilliger of koorlid	
Per parochie zijn er <i>gemiddeld</i> rond de 180 parochiële vrijwilligers. En dat komt neer op ongeveer 7% van alle leden, maar op ruim 50% van de katholieken die minimaal één keer per maand (d.w.z. regelmatig) naar de kerk gaan. Daarvan is 25% koorlid. Misschien vindt u het nog gemakkelijker te kijken naar de regelmatige kerkgangers, om antwoord te vinden op deze belangrijke vraag.			
3) Hoeveel parochianen willen het parochieblad en eventueel het bisdomblad ontvangen?			
Meer dan 27% wil dat ontvangen	27% van alle parochianen wil dat ontvangen	Minder dan 27% wil dat ontvangen	
4) Hebben de parochianen positieve affectieve gevoelens jegens elkaar?			
Ja, dat geldt voor de overgrote meerderheid : vrijwel alle parochianen kunnen wel met elkaar opschieten	Dat geldt wel voor meelevende parochianen, maar buiten die kring kent men elkaar nauwelijks	Dat geldt bij voor de meeste meelevende parochianen, maar sommigen mijden elkaar.	
Parochies blijken vitaler te zijn als leden voldoende met elkaar kunnen opschieten, elkaar wel mogen lijden. Daar gaat het ook om bij deze vraag; het hoeven geen vriendschapsrelaties te zijn, en de parochiegemeenschap hoeft zichzelf ook niet meteen te beleven als een grote familie.			
5) Als er gezamenlijk koffiedrinken is voor of na de dienst, welk percentage van de kerkgangers doet dan mee?			
Meer dan 70%	70%	Minder dan 70%	
			model

6) Is er partijvorming in de plaatselijke parochie(locatie)?			
Nee	Soms rond bepaalde kwesties .	Ja	
Als er sprake is van partijvorming is er meer aan de hand dan alleen een meningsverschil, of een onderhuids 'broeien' van onvrede bij een bepaalde categorie gemeenteleden. De onenigheid is openlijk en van langere duur. Er zijn partijen (facties) gevormd die veelal koersen op een win-verlies-situatie. De normale mechanismen van compromissen zoeken werken niet meer en iemand 'van buiten' zal soms moeten helpen om een nieuw evenwicht te vinden.			
7) In hoeverre zijn meelevende parochieleden bevriend met elkaar?			
Minder dan gemiddeld	Gemiddeld 1/3 van de regelmatige kerkgangers is bevriend met elkaar	Meer dan gemiddeld	
Hier doelen we niet op partijvorming, maar –wat onaardig uitgedrukt- op clubvorming. Deze bevriende parochianen zoeken elkaar steeds op, en houden ook buiten de kerkmuren contact met elkaar. Dat we vragen naar de meelevende parochianen –degenen die regelmatig vieringen bijwonen en verder ook iets doen voor de parochie- is omdat we veronderstellen dat de vraag dan beter te beantwoorden is. Maar in de praktijk kan vrijwel een hele parochiegemeenschap bevriend zijn met elkaar.			
8) Geefgedrag: hoe staat het met de jaarlijkse kerkelijke bijdragen in uw parochie			
Per lid wordt meer dan €25,75 bijgedragen	€25.75 Per lid (2005)	Per lid wordt minder dan €25,75 bijgedragen	
9) Werkt u er aan dat uw parochie zich duidelijk onderscheidt van andere parochies in uw regio?			
Ja	Nee	Enigszins	
Hier vragen we of de plaatselijke parochie(-gemeenschap) er aan werkt om onderscheidend te zijn in de omgeving. Dat betekent dat er nog geen (zichtbaar) onderscheid hoeft te zijn met andere parochies, maar het kan wel. Zie ook vraag en uitleg bij item 2.22, waar iets staat over eigenheid, en daarmee onderscheidendheid.			

10) Hoe ver mag inter-parochiële samenwerking gaan?		
Tot opheffing van de lokale parochie		
Samenwerking waar mogelijk, we zien de toekomst met vertrouwen tegemoet		
De lokale parochie moet in stand blijven met een eigen bestuur		
De lokale parochie moet een herkenbare eenheid blijven		
Zet een kruisje achter een van de vier mogelijkheden.		
11) Hoe ziet de ideale groot-parochie eruit?		
Er is een geheel van geworden, zonder herkenbare delen		
Er is een geheel met herkenbare delen die een eigen historie hebben. De eigenheid van de kleine lokale parochies samen vormen een sterke groot-parochie		
Zet een kruisje achter een van beide idealen.		
12) Is het wel mogelijk om met een andere dorpsparochie/ parochie in een ander stadsdeel samen te gaan werken?		
Ja, we zijn immers deel van het lichaam van Christus		
Ja, het geheel is meer dan de losse delen		
Nee, vanouds zijn er verschillen met de buurparochies		
Nee, de verschillen zijn te groot vanwege geld, menskracht, gebouwen; het levert enkel conflictstof		
Zet een kruisje achter een van de vier mogelijkheden.		

III.4. Inhoud: de parochiemonitor laag 4 en 5

III.4.1 De godsdienstigheid van de parochie (de vierde laag)

Geef nu s.v.p. aan in hoeverre de volgende stellingen de godsdienstigheid van uw parochie weergeven, of de parochie waarbij u stage loopt.. Doe dit door een kruis (X) te zetten achter de stellingen die u van toepassing acht, als pasto(o)r, als pasto(o)r en deel van het bestuur, of als representatieve parochiegroep. Probeer wel tot overeenstemming te komen en met elkaar uiteindelijk **één lijst** op te sturen, of digitaal in te vullen.

Stellingen	Modellen
Mensen zijn in onze parochie betrokken bij de kerk:	
1) omdat de parochie/geloofsgemeenschap ²⁸ een plaats is waar zij gesterkt worden in, en bewaard blijven bij, het ene ware geloof, zoals verwoord in het Credo	
2) omdat zij in de kerk de gemeenschap met anderen beleven	
3) omdat ze merken dat men er oog heeft voor elkaars geestelijk leven, levensvragen en spiritualiteit	
4) omdat de kerk hen tot steun is, vooral in moeilijke situaties	
5) omdat de kerk zich inzet voor een betere wereld en zij daarin mee willen doen	
6) omdat de parochie goed verzorgde diensten/vieringen biedt met een gedifferentieerde (gevarieerde)liturgie	
7) omdat men er (ook) samenkomt in kleinere groepen, met respect voor veelkleurigheid en nieuwe bewegingen	
Volgens mij/ons verwachten onze betrokken/meelevende leden dat in de parochie:	
8) ruimte is voor gebed, stilte en innerlijk gesprek met God.	
9) mensen worden begeleid bij de wendingen in hun leven, door doop, eerste communie, vormsel, huwelijk en uitvaart	
10) pastor(es) gesteund door vrijwilligers aantrekkelijke vieringen bieden, met gevoel voor de traditie, maar ook voor de verlangens van mensen van vandaag	
11) een bijdrage wordt geleverd aan de geloofsopvoeding van de kinderen	
12) gegeven en meegewerkt wordt aan missie en caritas	

²⁸ Parochielocatie: alle gebouwen waarin regelmatig kerkelijke activiteiten plaatsvinden.

13) men zich uit over politieke grondvragen of principiële politieke vragen	
14) respect is voor het charisma (de gaven, kwaliteiten), van alle gelovigen	
15) tegenstellingen niet toegedekt worden, maar stimulans zijn voor onderling gesprek	
16) Christelijke waarden worden verdedigd	
Volgens mij/ons verwachten onze betrokken/meelevende leden dat in de parochie:	
17) zorgvuldig en met enige regelmaat de Latijnse mis wordt gevierd en de sacramenten worden bediend	
18) betrokkenheid is bij mensen in sociale noodsituaties	
19) het gesprek met niet-christelijke godsdiensten wordt versterkt	
20) er geloof is in groei en in groeien in het geloof	
21) aandacht is voor het leven van alle dag	
22) concerten of tentoonstellingen worden aangeboden	
23) er verzet is tegen vreemdelingenhaat	
24) zorg is voor ouderen, zieken en mensen met een beperking	
25) geloofskennis wordt aangereikt in preken, catechese, bijbelkringen, cursussen, etc.	
26) parochianen God intens kunnen ervaren in liederen, preken, ontmoetingen etc.,	
27) ook activiteiten in buiten/ inde natuur worden verzorgd, zoals een kloosterbezoek, pelgrimswandeling..	
28) de verering van Maria aandacht krijgt	
Onze parochie bevordert dat parochianen:	
29) hun geweten volgen	
30) zelf bepalen hoe ze geloven	
31) hun kwaliteiten beschikbaar stellen voor de voortgang van de vieringen	
32) hun kwaliteiten beschikbaar stellen voor vormgeving en inhoud van de vieringen	
33) de vrijheid van anderen hoogachten	
34) de gebruiken van het christelijk geloof in ere houden, zoals thuis bidden, bijbel lezen, rozenkrans bidden	
35) mensen niet alleen persoonlijk willen helpen, maar ook aandacht hebben voor de maatschappelijke structuren die problemen in stand houden	
36) woord en sacramenten beschikbaar en toegankelijk houden	
37) bereid zijn zich te verdiepen in tradities en rituelen en daarover	

ook uitleg willen geven, al dan niet in oecumenisch verband (bijv. kruiswegstaties in de aanloop naar Pasen)	
38) zelfstandig in Jezus Christus als verlosser geloven	
39) hun geloof in de praktijk brengen (Praktisch christen zijn/ consequenties trekken)	
40) met gedrevenheid de(nieuwe) beleidsdoelen van de parochie nastreven	

De modaliteit (geloofskleur) van de parochie is te benoemen als:	
a) sterk op de traditie gericht;	
b) evangelisch; charismatisch	
c) liberaal	
d) zoekende gelovigheid	
e) liturgisch	
f) maatschappijbetrokken	
g) missionair-diakonaal model	
h) missionair -evangelisch	
i) open naar algemene religiositeit ; gesprek met boeddhisme, new age,etc	

III.4.2. Parochiebeelden (de vijfde laag)

In hoeverre zijn de volgende beelden van toepassing op uw huidige parochie(geloofsgemeenschap)?
Kruis s.v.p. de stellingen (typeringen) aan die u van toepassing vindt.

Stellingen	X als het van toepassing is
1) Kerk als marktkraam: er is door het jaar heen een verscheidenheid van vieringen en activiteiten, binnen en buiten het kerkgebouw, en of er nu veel of weinig bezoekers komen. Je mag er komen 'shoppen', maar je wordt ook ingewijd in het christelijk geloof en de traditie van de kerk.	
2) Kerk als vindplaats van het geloof, waar de blijde boodschap verkondigd en vergeving gehoord wordt. Christus is centraal en een bewust geloof is belangrijk, evenals de band met elkaar. Met de eucharistie vieren we zijn aanwezigheid en laten ons bemoedigen voor het leven van alle dag.	
3) Kerk als haven: een plaats waar de bijbelse boodschap niet alleen gehoord wordt, maar van waaruit wij als getuige van Christus het goede nieuws actief verder brengen in woord en daad.	
4) Kerk als Volk van God onderweg. Hij trekt met ons mee als reisgenoot, op weg naar telkens weer een volgende bestemming.	
5) Kerk als een herberg: we horen gastvrij te zijn, met wijd open deuren voor mensen die geloven dat er 'iets' is, die soms zitten met zingevingvragen en dan even willen meelopen.	
6) Ook de 'vreemdeling' is bij ons welkom, zelfs als die 'anders' is .Omdat we zelf vreemdelingen en bijwoners zijn (geweest).	
7) Kerk als dialooggemeenschap. God vinden we door gesprek, door dialoog, door communicatie (mogelijk ook via internet), door inbreng van leken ook in vieringen. De parochie is op die wijze een lerende gemeenschap en vindplaats van God.	
8) De parochie was er altijd al en zal voortbestaan. Je kiest er niet zozeer voor, je wordt er in geboren. Je vindt er gemeenschap en weet er de weg, vooral als je er altijd bij hebt gehoord. En je hoort er Gods Woord; de apostolische traditie die teruggaat tot de apostelen en de kerkvaders is heel belangrijk. Het is Gods kerk, waar we naar toe mogen gaan.	
9) Onze parochie probeert de katholieke traditie te verbinden met nieuwe belevingen van religiositeit. Zoekers, zwevers en allen die maar geïnteresseerd zijn in spiritualiteit vinden bij ons gehoor.	
10) De parochie als gemeenschap der heiligen. Natuurlijk zijn we onderdeel van de Kerk, maar we willen toch iedere bijeen-komst zelf antwoord geven op Gods Woord. In gehoorzaamheid daaraan willen we getuigend in de wereld staan.	
11) Kerk als (mystiek) lichaam van Christus. Er is bij ons duidelijk het verlangen naar eenheid, naar (even) ontstijgen wat in het gewone leven verdeelt of buiten sluit. Ieders gaven zijn van belang, ieder hoort erbij. Maar we beseffen ook dat we slechts kunnen streven naar de gemeenschap zoals Christus die heeft bedoeld.	

12) We proberen naast onze vieringen vooral sterk te zijn in een rijk geschakeerd aanbod van leerhuizen en gespreksgroepen dat aansluit op de zin- en levensvragen van gewone mensen, niet alleen in de parochie, maar ook in instellingen en tehuizen in ons gebied.	
13) Kerk als buurtgemeenschap . We vormen een behoorlijk hechte gemeenschap, waarin we als parochianen elkaar helpen als het nodig is en waar we geregeld aspecten van ons leven delen	
14) De kerk is nog altijd bindend instituut in onze dorps- of stadsgemeenschap. We doen mee in, vooral katholieke, verenigingen en organisaties.	
15) De kerk als (rust-)plaats. In deze drukke wereld zijn er (rust-)plaatsen nodig waar je je kunt terugtrekken uit de beslommeringen van het leven, waar je op adem kunt komen.	
16) Kerk als oefenplaats voor het Koninkrijk Gods. In de parochie is het hoofdpunt dat wij ons inzetten voor de samenleving. Daar waar recht en gerechtigheid ontbreken springen wij in de bres. Met het voorbeeld van het bekende Leger des Heils voor ogen (of binnenstadspastoraat) willen wij op eigen wijze concreet Christus present stellen.	
17) De kerk als plek om te vieren. Een goed verzorgde liturgie / eucharistieviering is bij ons heel belangrijk.	

Ander gemeentebeeld dat je (meer) op jouw parochie of geloofsgemeenschap van toepassing vindt

.....
.....
....

III.5 Vorm en inhoud van het regioverband

Na kennis te hebben genomen van verschillende sites van regioverbanden en gesprekken met ervaren deskundigen op het terrein van parochieontwikkeling zijn we tot de conclusie gekomen dat we (op dit moment) geen aparte vragenlijst ontwikkelen die voor het regioverband als geheel zou moeten worden ingevuld. Uiteraard is het geheel meer dan de som van de delen, maar welke vorm en inhoud dat geheel heeft –of zou moeten krijgen- is primair gegrond op de vormen en inhouden van de locale geloofsgemeenschappen. Een inter-parochieel verband is een samengesteld geheel. De eigenheid en vitaliteit van de afzonderlijke delen bepalen in hoge mate de ontwikkelingsmogelijkheden van het geheel. Daarom is het wenselijk dat de parochiemonitor wordt ingevuld door die samenstellende geloofsgemeenschappen, vanuit hun eigen perspectief van waaruit ze ook de nieuwe monitorvragen beantwoorden over het parochieverband. Eventueel kan de monitor ook vóór een locale geloofsgemeenschap worden ingevuld, maar dan zal tenminste de voor die gemeenschap aangewezen pastor hierbij betrokken moeten zijn. In hoofdstuk VI presenteren we een berekeningswijze waarmee de relatieve invloeden van de afzonderlijke geloofsgemeenschappen op het geheel kunnen ingeschat. Op basis daarvan kan het regionale bestuur en/of het pastores team een identiteitsconcept van het geheel opstellen, met een daarop aangepaste (samenwerkings-)structuur van het regioverband. Dit uiteraard rekening houdende met richtlijnen van het bisdom en de eigen wensen.

Let op s.v.p.: Bij de empirische verantwoording in hoofdstuk IV treft u wel de nieuwe regio vragen, maar zonder model toekenning. Het komende half jaar zullen we veldonderzoek doen teneinde nieuwe gegevens voor de groot-parochie te verkrijgen, waarop we modeltoekenning kunnen baseren. Daarom hebben we wel de nieuwe vragen alvast opgenomen. Neem contact met ons op of er al modeltoekenning gegevens beschikbaar zijn, die kunt u dan zelf invoegen. Ter onderscheiding hebben we nu in hoofdstuk IV vraag en antwoordmogelijkheid bij deze nieuwe vragen cursief gezet!!

IV EMPIRISCHE VERANTWOORDING

We presenteren in dit hoofdstuk opnieuw de lagen van de monitor in tabelvorm, maar nu met –wat wij noemen– de modelaanwijzingen. Uw antwoorden en aangekruiste stellingen zijn namelijk allemaal indicatoren, aanwijzingen voor de haalbaarheid van een van de vijf modellen voor uw parochie. Na de lagen 1, 2 en 3 verantwoorden we zoveel mogelijk waarom de modellen hun plek hebben gekregen in de drie kolommen onder elke vraag. We toetsen de modeltoekenning in hoofdstuk IV van de eerste parochiemonitor, nu

a. aan onze nieuwste ervaringen met de bij 16 parochies in 2009 en 2010.
b. aan een totaalberekening van 36 parochies: de ‘nieuwe’ 16 parochies + de 20 parochies waarop de eerste parochiemonitor was gebaseerd. De resultaten van die 20 parochies hebben we herberekend omdat de vraagstellingen soms anders waren op de ‘oude’ formulieren. Zo’n vragenlijst ontwikkelt zich naar aanleiding van ervaringen van de invullers. En om ‘geen appels met peren’ te vergelijken is goed om alles weer helemaal op één lijn te brengen.

Ook bij deze nieuwe versie van de Parochiemonitor zal echter blijken dat de ene modelaanwijzing sterker kan worden onderbouwd door onderzoek van anderen of inzichten in de literatuur, terwijl de andere modelaanwijzing meer wordt gebaseerd op onze eigen bevindingen van 36 parochies. Het hangt er maar vanaf hoe sterk en eenduidig de aanwijzingen in de literatuur zijn en op hoeveel parochies met potentie van één van de modellen we ons kunnen baseren. Soms zagen we ook een trend dat de nieuwste 16 parochies wat andere scores opleveren dan de eerste 20.

Toch zullen vooral de modelaanwijzingen van B en E meestal aan de zelfde antwoorden worden gekoppeld. Dit omdat we nog te weinig voorbeelden hebben van parochies met monitoruitslag B en E. Ook van model C zijn er nog te weinig voorbeelden, maar voor dat model geldt dat zich na 36 parochies veel duidelijker en consistenter is gaan aftekenen wat daarvoor de belangrijkste indicatoren zijn. We zullen aangeven waar dat tot enige verandering van modeltoewijzing heeft geleid. De grootste verandering ten opzichte van de eerste parochiemonitor is dat we meermalen extra modelaanwijzingen hebben opgenomen bij de items. Het grotere aantal gegevens maakt dat mogelijk. En dat is winst, omdat het de monitor nog betrouwbaarder maakt. Ook het grote aantal parochies met potentie voor model A heeft deze nieuwe versie ongetwijfeld betrouwbaarder gemaakt waar het gaat om het klassieke model. Toch zullen een nog uitgebreidere database moeten opbouwen, waarin vooral meer (groot-)stedelijke parochies en parochies uit het zuiden van het land zijn opgenomen.

De lagen 4 en 5 bestaan nu helemaal uit stellingen. U hebt dat al kunnen zien in het vorige hoofdstuk. Ook bij de modeltoekenning aan deze stellingen zijn we afgegaan op –vaak statistisch getoetste– onderzoeksresultaten van anderen en inzichten in de vakliteratuur, die we weer hebben afgewogen tegen onze eigen bevindingen. Enkele van die inzichten in de literatuur over nieuwere stromingen, zoals de evangelicale stroming, hebben we in een kadertje overgenomen.

IV.1 Sociaal­morfolo­gische ken­merken: mo­de­laan­wij­zingen en ver­ant­woor­ding daar­van.

Sociaal­morfolo­gische ken­merken (de eerste laag)			
1) Grootte van de plaatselijke parochie(geloofsgemeenschap)			Modellen
Minder dan 1000 leden	1000-4000 leden	Meer dan 4000 leden	
C, D, E	B	A, D, E	
2) Opleidingsniveau			
Meer dan 34% heeft HBO of universitair	Gemiddeld 34% HBO/ universitair	Minder dan 34% heeft HBO of universitair	
C, D, E	B	A, E	
3) Sectoren waarin de leden met name werkzaam zijn (beroepen)			
Zakelijke dienstverlening, gezondheidszorg, onderwijs, overheid 58%	Industrie 10%	Agrarisch, middenstand, handel 15%	
B, C, D, E	A	A, B, C	
4) Percentage meelevende leden met een betaalde baan			
Minder dan 39% heeft betaalde baan	39%	Meer dan 39% heeft betaalde baan	
A	A, B	A ,D, E	
5) Herkomst leden			
Het merendeel komt van elders	Gemengd	Het merendeel in deze plaats of dit parochiegebied geboren	
D, E	A, B	A, C, D	
6) Aandeel jongere leden			
Minder dan 9% is 17-34 jaar	9% is 17-34 jaar	Meer dan 9% is 17-34 jaar	
A, C	A, D	A	
7) Aandeel oudere leden			
Minder dan 28% is 55 jaar of ouder	28% is 55 jaar of ouder	Meer dan 28 % is 55 jaar of ouder	
E	B,C D	A, D	

8) Percentage alleenstaanden onder melevende leden			
Minder dan 20% alleenstaand	20% is alleenstaand	Meer dan 20% alleenstaand	
A, D	A, B, E	C, D	
9) Urbanisatiegraad			
Plaats > 100.000 inwoners	Middelgrote plaats: 40-100000 inwoners	Platteland of verstedelijkt platteland	
B, D, C, E	A	A, B	
10) Aantal minima in het gebied waarin de parochie actief is			
Minder dan 10% van de inwoners	10% van de inwoners	Meer dan 10% van de inwoners	
C, E	B	A, D	
11) Kerkgebouw			
Kerkzaal met meer dan 2 nevenruimten (eventueel multifunctioneel)	Kerkzaal met 1 of 2 nevenruimten	Alleen kerkzaal	
B, D	C	A, D	
12) Architectuur kerkgebouw			
Monumentaal: Romaans, (neo-) gotisch barok, waterstaatstijl etc.	Monumentaal of niet-monumentaal: dat is niet duidelijk	Niet monumentaal	
A, C, D, E	C	A, B	
13) Betreft het een nieuw gestichte parochie?			
Ja	Onduidelijk	Nee	
E	--	--	
Gegevens voor onderstaande nieuwe items zijn mogelijk half 2011 beschikbaar! (zie p49)			
14) Betreft het een geloofsgemeenschap die deel uitmaakt van een regionaal parochieverband?			
Ja	In de nabije toekomst	Nee	
15) Betreft het een parochie in een overwegend protestantse omgeving?			
Ja	Onduidelijk	Nee	
A,B,E			
16. Is er vanouds een goede relatie van uw dorp met de buurdorpen, of van uw dorp met het hoofddorp, of in grotere plaatsen met de andere wijken? (svp. onderstrepen wat van toepassing is)			
Ja	In zekere mate	Nee	
Eventuele korte toelichting van uw antwoord bij 16:			
17 Als uw geloofsgemeenschap deel uitmaakt van een regioverband of groot-parochie in een plattelandssituatie of grote plaats, hoeveel parochies maken hier deel vanuit?			
Minder dan 7 locaties/gemeenschappen	7-10 locaties/gemeenschappen	Meer dan 10 locaties/gemeenschappen	

18 Is dit de eerste, de tweede , de derde uitbreiding van de parochie in de vorm van inter-parochiële samenwerking tot groot- parochie?			
Eerste	Tweede	Derde	

1-1. Parochiegrootte

De Duitse kerkopbouw-deskundige Prof. Christian Schwarz is bekend geworden door zijn overtuiging dat kleine gemeenten met maximaal 200 bezoekers per kerkdienst het meeste groeien. Hij kreeg deze overtuiging op grond van eigen wereldwijd onderzoek. Dat kleine gemeenten het meeste groeien werd ruim tien jaar geleden opnieuw gesignaleerd door het landelijk Dienstencentrum van de SoW-kerken (nu PKN) in het rapport *Groei*.²⁹ Kanttekening die daarbij moet worden gemaakt is dat het voor een deel om nieuw gestichte deelgemeenten ging, met vaak een heel eigen identiteit.

De parochiemonitor is niet ontworpen om de voorwaarden voor kerkgroei op het spoor te komen, al zal de keuze van een model dat bij de mogelijkheden van uw parochie past zeker positieve invloed hebben op het voortbestaan van de parochie. Voor ons doel hebben we meer aan Amerikaans onderzoek van Penny Becker en David Roozen. Becker (1999) stelde vast dat kleinere gemeenten vaak een familiekarakter hebben. Dat karakter komen we ook in Nederland tegen, vooral bij kleinere klassieke parochies. Zij geven vrijwel altijd aan dat gezamenlijkheid en zorgzaamheid belangrijk zijn in hun parochie. En dat zijn kenmerken van familiegemeenschappen. Dat zijn hechte gemeenschappen, waar de leer minder centraal staat en waarin mensen met gezag niet zelden leken zijn. De pastor moet zich aanpassen aan de cultuur van de parochie wil hij/zij gezag verwerven en behouden. We zien dat model A inderdaad sterk vertegenwoordigd is onder kleinere parochies, maar toch ook nog vijf keer is toegewezen aan grote parochies die de monitor hebben ingevuld en drie keer aan middelgrote parochies. Hun karakter is dan in zoverre anders dat ze een ingewikkelder organisatie hebben met 'langere lijnen, meer verscheidenheid in geloven en een grotere rand van minder meelevenenden'.³⁰ Dat zag Roozen in de VS eveneens bij parochies die sterk nadruk leggen op diaconaal en maatschappelijk werk. Parochies van dat type, zo zegt hij, hebben vaak alleen een kleine hechte kern, die bijeenkomt in vieringen. Het diaconaal-maatschappelijke werk wordt dan buiten die kring verricht, en mede voor de parochianen die minder kerkelijke betrokkenheid tonen. Er is zo een balans gevonden tussen de nadruk op gerechtigheid en de pastorale behoeften van de leden en hun behoefte aan innerlijke vernieuwing.³¹ Model D vonden wij met de monitor even vaak bij grote als bij kleine parochies. Die kleine(re) geloofsgemeenschappen hebben volgens Becker ook nogal eens een pluraal- en dialoogkarakter, met open vensters naar de samenleving. We

²⁹ De volledige titel is 'Groei-een inventarisatie van hervormde gemeenten die in 1999 het aantal leden zagen toenemen' (Stafbureau Communicatie SoW-kerken, Utrecht 2000).

³⁰ Penny Becker spreekt van 'mixed communities', grote vaak Rooms-katholieke gemeenschappen waarin verschillende stromingen naast elkaar bestaan. Ook het profetisch-maatschappijgerichte parochiemodel kwam zij in de VS vaak tegen bij grote geloofsgemeenschappen (Becker 1999, p48).

³¹ Roozen, D.A., 188, p249,250.

hadden in de eerste versie model C dan ook bij de kleine parochies geplaatst, maar voortgaand onderzoek geeft ons steeds meer aanleiding om dit model nu mede toe te kennen aan de parochies van meer dan 4000 leden.

Model E kwam bij de eerste 20 parochies die we in kaart brachten met de monitor iets sterker naar voren bij de middelgrote parochies en de weinig richting gevende resultaten na 36 parochies geven geen aanleiding om die positie te veranderen. Voor model B concludeerden we na monitoring van 20 parochies dat parochiegrootte niet uitmaakt, maar na 36 parochies lijkt het liturgisch model iets meer een ontwikkelingsmogelijkheid te zijn van de wat kleinere parochies. We hebben hiervoor echter geen onderbouwing in de literatuur kunnen vinden.

1-2. Opleiding parochianen

U hebt misschien al ondervonden dat het wat moeite kost om het opleidingsniveau van 'uw' parochie te vinden. Maar het is zeker de moeite van de inspanning waard, want het opleidingsniveau blijkt een van de belangrijkste voorspellers van het type parochie te zijn. Hoger opgeleiden hebben - als ze kerklid zijn- voorkeur voor een geloofsgemeenschap waarin veel ruimte is voor eigen waarheidsvinding en gesprek. Dat kunnen we tenminste opmaken uit de literatuur. Hans Alma (1998) karakteriseerde hoger opgeleiden als 'zelfbestuurders' die zelf op zoek zijn naar eigen vormgeving van het geloof, die hechten aan eigen verantwoordelijkheid en hun kijk op het leven weinig laten bepalen door de kerk. Zij zijn volgens haar gericht op dialoog en hebben een zoekende gelovigheid.³² Dat wijst op model C bij de parochies met veel HBO-'ers en universitair opgeleiden.

De Duitse kerkonderzoekers Jan Hermelink en Thorsten Latzel laten in feite hetzelfde zien. Hoger opgeleiden zijn weinig geïnteresseerd in dogmatische uiteenzettingen en 'monologen' en hebben ook grote behoefte aan spiritualiteit. Ze verwachten van de kerk vooral authenticiteit en sociale en culturele betrokkenheid. Model D zou daarom bij hen ook goed in de markt kunnen liggen, vooral als ze nog wat jonger zijn, ware het niet dat er in de literatuur sterke aanwijzingen zijn dat hoger opgeleide en meer welvarende kerkleden doorgaans geen standpunten in willen nemen over maatschappelijke kwesties.³³ En dat staat ontplooiing van Model D toch in de weg. Model D is ook volgens onze monitoranalyses ook niet gebonden aan het opleidingsniveau van parochies.

De onderzoekers Hermelink en Latzel ontwaren verder bij kerkmensen die een hoge maatschappelijke positie hebben (gehad) -de 'maatschappelijke elite'- een behoefte aan echtheid, distantie tegenover de 'ambtskerk', en vooral ook mogelijkheden om mee te doen aan cultureel aanbod. Bijvoorbeeld op het terrein van kerkmuziek. Veelal hebben deze mensen ook een hogere opleiding gehad. Lager opgeleiden hebben de kerk vooral nodig op bijzondere levensmomenten en stellen juist geen prijs op experimenten in kerkdiensten. Ze vinden wel dat vieringen levendig en jeugd -vriendelijk moeten zijn, aldus deze onderzoekers.³⁴ Dat wijst op de modellen A en

³² Alma H.A., 1998, p146, 154

³³ Zie o.a. Roozen 1988, p252. Hij zegt ook dat kerkgemeenschappen (congregations) maar zelden de belangen van de eigen leden kan overstijgen (p31).

³⁴ Hermelink en Latzel 2008, p58-62

misschien B. Maar Jonker doet ons besluiten om model B niet op te nemen bij de parochies met veel lager opgeleiden. Mensen uit de lagere sociale lagen zijn meer geloof- en devotioneel gericht, zo stelde hij vast, en hogere sociale lagen meer op ritueel- en cognitief gericht. Onze eigen ervaring met 36 parochies wijst geval sterk uit dat parochies met veel lager opgeleiden het in zich hebben om op Model A aan te koersen, of daarbij te blijven. Parochies met een gemiddeld opleidingsniveau neigen trouwens ook sterk naar Model A, maar wel iets minder.

Onderzoek in de VS van Becker en Roozen laat eenzelfde beeld zien. We vermelden dat omdat we hier zo'n belangrijke factor bespreken, die internationaal op vrijwel dezelfde manier doorwerkt in geloofsgemeenschappen in de westerse wereld. Hoger opgeleiden worden ook in de VS aangetrokken door naar buiten tredende gemeenten, vaak met een hoog liturgisch karakter en waarin het gesprek centraal staat. In de Nederlandse situatie hebben wij Model B aangetroffen bij parochies die een gemiddeld opleidingsniveau, maar het gaat om niet meer dan 4 parochies. Gesprek en naar buitentreden wegen kennelijk in Nederland nog wat zwaarder dan het liturgische. Hans Jonker biedt ons nog enkele ander inzichten. In het onderzoek voor zijn dissertatie vond hij dat mensen uit lagere sociale lagen ook sterk hechten aan meeleven met elkaar, maar minder aan cognitieve bezinning op de bijbel en aan rituelen. Zij vonden, zo concludeerde hij, eveneens minder een plaats in de kerkelijke organisatie. Je verbaal uitdrukken is meer iets wat hoger opgeleiden graag doen.³⁵ Bij een geloofsgemeenschap in "Waterstad" constateerde hij een opmerkelijke mismatch tussen het relatief lage opleidingsniveau van de leden en het karakter van deze gemeenschap. In zo'n gemeenschap is er dus sprake van onterving, een meer voorkomend verschijnsel dat we met de monitor graag willen voorkomen. De inzichten van Jonker zijn een extra bevestiging dat de modellen B en C niet de meest aangewezen modellen zijn voor parochies met veel lager opgeleiden.

1-3. Sectoren waarin parochianen werkzaam zijn

Onze ervaring met de parochiemonitor leert dat alle modellen voorkomen onder parochies waarvan veel leden werken in de dienstverlenende sector. Dat hoeven overigens niet altijd hoger opgeleiden te zijn. Parochies van het klassieke model (A) vonden wij vooral onder parochies met veel leden in de agrarische sector, middenstand en handel en industrie. Hermelink en Latzel in Duitsland ondersteunen ons daarin, vooral als het gaat om middenstanders. In de lifestyle-categorie met veel kleine(re) zelfstandigen troffen zij een uitgesproken nadruk op de traditie aan, naast gehechtheid aan het instituut kerk, aan harmonie, zekerheid en geborgenheid. In sociale en politieke thema's is men echter weinig geïnteresseerd.³⁶ Dit zijn uitgesproken kenmerken van klassieke parochies. Model D scoort dus niet bij deze groep, vanwege de geringe interesse in sociale en politieke thema's. Ook Jonker schreef: "Gezocht worden bescherming en traditionele vormen van het geloof".³⁷ Model C nemen we nu op bij de categorie 'agrarisch, middenstand en handel', hoewel dat misschien niet direct vanzelfsprekend lijkt, na de schets van het

³⁵ Jonker 1994, p78, p150, p173,174, p196

³⁶ Hermelink en Latzel 2008, p61

³⁷ Jonker 1994, p161

verwachtingspatroon van de middenstanders. In gesprekken kunnen immers ook tegenstellingen optreden. Maar onze bevindingen wijzen nu toch te sterk in deze richting om deze indicatie niet op te nemen. Bovendien is uit de praktijk van het kerkenwerk bekend dat gesprekken over landbouw en kerk veel agrariërs trekken. Drie van de 4 parochies met monitoruitslag liturgisch model (B) vonden we nu ook in deze categorie, wat ons aanleiding geeft model B daar voorzichtig op te nemen. Maar we laten B ook staan in de eerste categorie omdat ervaren auteurs het liturgisch model vooral zien als een stedelijk model.³⁸ In de inleiding op dit hoofdstuk merken we op dat we stedelijke parochies missen in ons databestand. Steeds is het ook van belang de vraag stellen welke mensen zich actief opstellen in het parochieleven. Volgens zijn Rooms-katholieke vrijwilligers met name werkzaam, of werkzaam geweest, in gezondheidszorg en onderwijs en in mindere mate bij overheid, handel en middenstand.³⁹ Leraren en zorgverleners kunnen daarom, samen met de pastor, de 'kleur' en mogelijkheden van een parochie vergaand bepalen, terwijl er nog veel agrariërs lid zijn van de parochie. Vermoedelijk geldt dit vooral voor forensengemeenten.

1-4. Kerkbetrokken leden: betaalde baan of niet?

Het al of niet hebben van een baan moet invloed hebben op de verwachtingen die gekoesterd worden van het pastoraat en van het 'soort' parochie waar men zich thuisvoelt. Parochies die niet-gepensioneerde baanlozen kunnen vasthouden zullen bepaalde kwaliteiten moeten hebben. In de eerste parochiemonitor waren we nog wat aarzelend bij de toewijzing van de modellen. Na 36 parochies kunnen we wat stelliger zijn. Op grond van de literatuur mag verwacht dat oudere mensen zonder betaald werk, ook als gepensioneerd zijn, neigen naar een godsdienstigheid waarin afhankelijkheid en sterke rol speelt.⁴⁰ Mensen zonder werk hebben, als ze lid zijn van een kerk, ook een hogere verbondenheid met de geloofsgemeenschap, evenals gepensioneerden.⁴¹ Wij hebben opnieuw het missionair-diaconaal model en het evangelicaal model het meest kunnen aanbevelen aan parochies met betrekkelijk veel mensen die geen betaalde baan (meer) hebben. Model A plaatsen we op grond van onze ervaringen nu in alle drie kolommen. En model B laten we in deze nieuwe versie terugkomen in de middelste kolom. Mogelijk zijn dat parochies waar het aantal mensen zonder baan, gepensioneerden en huisvrouwen(-mannen) nog steeds gemiddeld is, maar waar het anderen zijn die de kleur van de parochie bepalen, omdat zij het meeste vrijwilligerswerk doen in de kerk. Mogelijk zijn het ook andere dan liturgische kenmerken van deze parochies, zoals gemeenschapszin, prediking en vooral bezoekwerk, die deze liturgische parochies toch aantrekkelijk maken voor meelevende mensen zonder baan. We wezen hiervoor al op dat verschijnsel. En pastores zullen dit herkennen bij de wat minder vooruitstrevende, maar duidelijk liturgische, parochies. Het koor wil vaak meewerken, de liturgie wordt als hoogst

³⁸ Zie bijv. publicaties van de protestantse (nu emeritus) hoogleraar Gerben Heitink in een themanummer van het Ouderlingenblad over kerkmodellen (februari 2004, p.30)

³⁹ Kaski, rapport 445, p34

⁴⁰ Jonkers 2000, p30

⁴¹ Jonker 1994, p107

belangrijk gezien is dan ook zeer verzorgd, mede door de vele hand- en spandiensten die vrijwilligers verrichten.

Dat het evangelicaal model het 'goed doet' bij parochies met veel mensen zonder baan is kan mede te danken zijn aan een bewuste strategie die Jan Hendriks signaleert. In evangelicale kring stelt men volgens hem dat bepaalde mensen meer dan anderen ontvankelijk zijn voor het evangelie: jongeren, armen, mensen die rouwen, iemand die recentelijk ontslagen is, ernstig zieken en hun omgeving. In evangelicale kring wordt daarom geadviseerd om de werving op die categorieën te richten.⁴²

Model C zouden we op grond van onze ervaringen met de monitor bij alle drie categorieën kunnen plaatsen, maar gezien het totale aantal van 5 parochies met potentie voor het pluraal of dialoogmodel lijkt dat weinig zinvol. Zolang er niet meer parochies zijn met aanleg voor dit model maakt dit item te weinig verschil.

We hopen dat verder onderzoek op de duur nog meer uitsluitsel gaat geven over de invloed van het al dan niet hebben van een baan op de koers van de parochie.

1-5. Herkomst parochieleden

We gaan hier af op eigen ervaringen met toepassing van de parochiemonitor. We zien dat model D relatief vaak voorkomt bij parochies die weinig 'import' kennen'. Daarvoor konden we enige ondersteuning vinden in de literatuur. Rein Brouwer merkt op dat een 'sterke band tussen geloven en wonen' bestaat tussen kerkmensen die zich inzetten voor het leven in achterstandswijken. Niet ieder kan zich immers een verhuizing (meer) veroorloven.⁴³ Voor ons is dat reden om model D nu ook op te nemen in de derde kolom. Maar we handhaven model D ook bij 'merendeel van elders', op grond van onze beroepsmatige ervaring dat mobiele mensen zich aangetrokken voelen tot diaconaal-maatschappelijk werk. Model C vonden we nu 4 van de 5 keer bij parochies met weinig leden van elders, zodat we het daarbij nu toch op willen nemen. Hoewel de literatuur anders doet vermoeden. Juist hoger opgeleiden verhuizen vaak en zij hebben voorkeur voor dialoog. Model B handhaven we bij 'gemengd' omdat dat model volgens de literatuur het meest voorkomt in de stad en omdat wat oudere stadswijken veelal gemengd van samenstelling zijn. Gezinnen met kinderen zoeken vaak kinderrijke geloofsgemeenschappen om mee te doen, en voelen zich dan sterk verbonden met die geloofsgemeenschappen.⁴⁴ 'E-parochies' kennen een hoge betrokkenheid van hun leden en bezoekers, en we weten ook dat ze gezinnen met kinderen trekken. Het evangelicaal model handhaven we dan ook bij parochies met veel leden die van elders komen.

1-6. Een parochie met veel jongeren?

Het evangelicaal model doet het volgens onderzoek vooral goed bij parochies met een hoger percentage jonge mensen, en dus ook bij parochies met veel leden van 17 tot 34 jaar. De striktheid van de evangelicale stroming bevordert de effectiviteit van de socialisatie stelt Sipko J. Vellinga in zijn artikel 'De evangelische beweging; een

⁴² Hendriks 2008, p220

⁴³ Brouwer et al, 2007, p259

⁴⁴ Stoppels S, in Praktische Theologie 2, 2003

spiegel voor de kerken".⁴⁵ Hans Alma bevestigt hem daarin en stelt op grond van haar onderzoek vast dat een strikte geloofsofvoeding meer vruchten afwerpt, in de zin van godsdienstige betrokkenheid.⁴⁶ Model E hoort dus in die categorie, en onze spaarzame bevindingen bevestigen dat. We gaan hierbij overigens niet alleen af op Sipko Vellinga. Het onderzoek God in Nederland 1996-2006 liet zien dat jongeren meer nadruk gaan leggen op geloofsbeleving, en minder op wereld- gerichtheid. Jos Becker nam waar dat kerkmensen die na 1960 zijn geboren een 'verstrakking in geloofsopvattingen laten zien', zoals strikte interpretatie van de bijbel, inclusief het Scheppingsverhaal.⁴⁷ Overigens is bekend uit onderzoek dat ook orthodoxe en evangelicale geloofsgemeenschappen diaconaal gericht kunnen zijn. In dat verband is het goed de volgende woorden van de ervaren Amerikaanse onderzoekster Nancy Ammerman aan te halen: 'Zij die voor een evangelische opvatting van Christelijk leven pleiten, staan niet per definitie tegenover hen die sociale betrokkenheid als belangrijker zien, en vice versa.'⁴⁸ Ammerman waarschuwt meerdere malen, op grond van haar onderzoek naar de werkelijkheid van kerkelijke gemeenten nadrukkelijk tegen het denken in dit soort tegenstellingen.

Na deze woorden van Ammerman noemen we de toch wat afwijkende bevinding van Jan Jonkers uit zijn vergelijkend onderzoek van drie geloofsgemeenschappen; in een dorp, een middelgrote stad en een grote stad. De gemeente, in de middelgrote stad was gemiddelde jonger, hoger opgeleid en had een hoger gemiddeld inkomen dan de andere twee gemeenten. Toch vond meer dan de helft van de leden dat de mens 'stuurman is van het leven en de geschiedenis' en dat er 'geloofsruimte' moet zijn. Dat zijn geen strakke geloofsopvattingen. Maar liefst 78% vond gespreksgroepen heel belangrijk voor de beleving van gemeente-zijn.⁴⁹ Typisch een gemeenschap met sterke trekken van Model C zouden wij nu zeggen. Dat wij model C desondanks in de derde kolom hebben geplaatst (minder dan 9% is 1—34 jaar) komt omdat we tot nu toe de ervaring hebben dat in de Rooms-katholieke Kerkprovincie met name instellingsparochies een pluraal- en dialoogkarakter hebben.

Het missionair-diaconale model nemen we nu op als modelaanwijzing voor deze categorie. De vraag was in de eerste parochie anders gesteld (gevraagd werd naar de gemiddelde leeftijd van de parochianen), maar we vonden nu toch parochies met potentie voor model D bij de 'jongere' parochies. Model A kennen we nu ook toe aan parochies met minder dan 9% 17-34 jarigen.

1-7. Een parochie met veel ouderen?

Dat hoeft geen spiegelbeeld te zijn van een parochie met veel jongeren. Het percentage ouderen kan hoog zijn, zonder dat er van ontgroening sprake is. Onze ervaring leert dat de meeste modellen wel kunnen voorkomen bij parochies met meer dan 28% 55-jarigen en ouderen. Het zijn de nieuwste 16 parochie-onderzoeken met de monitor die ons aanleiding geven voor een plaatsing van model

⁴⁵ Vellinga S.J., (publicatiedatum onbekend, p73

⁴⁶ Alma, H.A., 1998, p151. Zij merkt daarbij op dat de duidelijkheid van de geloofshouding van deze ouders vermoedelijk tevens een sterke rol heeft gespeeld en daarmee hun voorbeeldfunctie.

⁴⁷ Becker J. in Religie en Samenleving, mei 2006

⁴⁸ Ammerman 2001, p358

⁴⁹ Jonkers J.B.G., resp. p.30,16,20,21

D als passend model voor parochies met veel 55+ers. Model A versterkt z'n positie in dezelfde categorie. Dat A hoog scoort in deze categorie is begrijpelijk. De meeste RK parochies zijn in meer of minder mate vergrijsd en het grootste deel van de parochies is van het klassieke model, of heeft daarvoor de beste mogelijkheden (van de 36 parochies die we in beschouwing hebben genomen waren er 17 die Model A als uitslag kregen). Dat D goed scoort bij parochies met veel ouderen is in lijn met onderzoek van Kaski dat aantoonde dat parochianen zich meer inzetten voor diaconie naarmate zij ouder zijn.⁵⁰ Onze nieuwste berekeningen geven geen aanleiding de andere modellen te verplaatsen.

1-8. Percentage alleenstaanden

C en D zijn aangewezen modellen voor parochies met veel alleenstaanden. Dat tekent zich af in ons eigen onderzoek. En het is ook een waarneming van onderzoekers in ons buurland Duitsland. Het zijn vooral *jongere, hoger opgeleide, alleenwonende kerkleden* die sociaal en politiek engagement verwachten.⁵¹ We schreven al: hoger opgeleiden hechten aan dialoog. Als we op Jan Jonkers afgaan zou bovendien model A voor deze categorie parochies moeten worden aangewezen als richtmodel. Hij vond bij een –protestantse– geloofsgemeenschap met relatief veel alleenstaanden een ‘gesloten godsdienstigheid’, met weinig oog voor andere opvattingen en de samenleving. Gesloten godsdienstigheid kan inderdaad een kenmerk van klassieke parochies zijn en van parochies met evangelicale inslag. We kwamen 4 parochies tegen met potentie voor model A bij parochies met relatief veel alleenstaanden. Maar de nieuwste 16 parochieonderzoeken doen toch de balans doorslaan naar de parochies met 20% alleenstaanden of minder. Die parochies neigen per saldo het meest naar Model A.

Evangelicale gemeenschappen kunnen heel gesloten zijn, ondanks hun nadruk op werving van nieuwe leden. Dat is sterk beschreven in de publicatie “Ooit evangelisch...”.⁵² Dit type gemeenschappen biedt, wellicht juist daarom, de geborgenheid die aantrekkelijk is voor mensen met breukmomenten in hun bestaan, mensen die weten wat vereenzaming is en verminderde materiële bestaanszekerheid. We zagen onder de 36 parochies dat model D ook voorkomt bij parochies met weinig – maar mogelijk wat oudere– alleenstaanden. En ook model A. Dat maakt dat we nu ook indicatoren hebben voor parochies waar alleenstaanden een kleine minderheid zijn (in de eerste parochiemonitor moesten we het eerste vakje nog leeglaten).

1-9. Stadsparochie, parochie gevestigd in een middelgrote plaats of op het (verstedelijkt) platteland?

Mensen kiezen in steden voor parochies met kwaliteiten die zij elders niet aantreffen, schrijft Piet van Hooijdonk.⁵³ De modellen B, C D, E moeten dan in ieder geval in steden vertegenwoordigd zijn. Want die zijn nog niet ruim gezaaid. Dat klopt met onderzoek van Roozen dat uitwees dat diaconaal-maatschappelijke parochies vooral

⁵⁰ Kaski, rapport 455, p19

⁵¹ Hermelink en Latzel 2008, p65

⁵² Otto de Bruijne, e.a. 2009.

⁵³ Baart en Hófte e.a. 1994, p16

stedelijke parochies zijn.⁵⁴ Het klopt met onze bevindingen. Toch kwamen wij ook parochies met een meer uitgesproken profiel –met name die met potentie voor model B nu ook tegen op het platteland of verstedelijkt platteland. We vonden geen aansluiting bij de studie van Martijn Vellekoop die constateerde dat de meest bloeiende gemeentestichtingen(en die zijn vaak van evangelische kleur)op de Veluwe, op het verstedelijkte platteland ontstaan.⁵⁵ Model E kwam te weinig als parochiemonitor-uitslag voor om diezelfde tendens te ontdekken. We handhaven daarom model E bij de urbane parochies. Met hetzelfde argument als in de eerste versie: wij hebben geen nieuwe geloofsgemeenschappen in beschouwing genomen. Parochies die we model A konden aanbevelen waren in grote meerderheid te vinden in middelgrote plaatsen of op het (verstedelijkt) platteland.

1-10 Aantal minima in het parochiegebied.

Er moet sprake zijn van confrontatie met sociale problemen, met kansarmen, wil een parochie zich kunnen ontwikkelen tot een geloofsgemeenschap die verhoudingsgewijs veel aandacht geeft aan diaconie en samenlevingsvraagstukken.⁵⁶ Wij zien in ons materiaal de geldigheid van deze uitspraak. Model D vinden we alleen bij parochies die inschatten dat in hun omgeving tenminste 10% leeft van het minimum. We vonden nu geen verband meer tussen het aantal minima en model A. Dit is opnieuw een gevolgtrekking uit ‘voortschrijdend inzicht’, ingegeven door onze nieuwste gegevens uit de jaren 2009 en 2010. Die geven aan dat vooral ook parochies met 10% minima (de middelste categorie) veel A’s kregen toebedeeld. In de eerste versie was dat bij parochies met méér dan 10% minima in de directe omgeving. Nu komt model D het sterkste voor bij die categorie. En dat is niet iets om heel erg verbaasd over te zijn. De parochies die de monitor invullen worden niet willekeurig (in onderzoekstermen ‘aselect’) door ons gekozen. En dan kan een onderzoeksuitslag anders zijn dan bij een vorige groep parochies.

1-11. Alleen kerkzaal of ook (meerdere) nevenruimten?

Waar veel vrijwilligers zijn, zoals bij liturgische en missionair-diaconale parochies, zijn meerdere nevenruimten nodig. RK vrijwilligers zetten zich het meeste in voor gebouwen, maar direct daarna voor liturgie. Dat maakt de hoge score van model B bij kerken met meer dan 2 nevenruimten aannemelijk. Gevarieerdheid van vieringen en activiteiten vraagt om meer nevenruimten, naast hoge participatie van parochianen. De plaats van model D in dezelfde cel kunnen we vanuit hetzelfde gezichtspunt verklaren, hoewel externe diaconale activiteiten ook vaak in andere dan kerkelijke ruimten plaatsvinden. De diaconale parochie legt immers idealiter externe verbindingen. Dat zal wellicht een reden zijn voor onze meest recente bevinding dat parochies met model D als monitoruitslag tot onze verbazing ook vier keer over alleen een kerkzaal voor preken en luisteren beschikken. Voor het overige blijven de modelaanwijzingen gelijk aan de eerste versie.

⁵⁴ Roozen 1988, p88 e.v.

⁵⁵ Artikel in Trouw d.d. 19 augustus 2008: “Nieuwe evangelische kerken vooral op de Veluwe”. Zie ook zijn artikel in Religie en amenleving, 2009.

⁵⁶ Roozen 1988, p31; Derksen 1989, p293, Kaski rapport 498, p102

1-12. Parochiekerk monumentaal of niet?

Op grond van literatuur.⁵⁷ verwachtten we dat parochies met monumentale kerkgebouwen open en diaconaal getinte gemeenschappen zouden zijn, met een zich steeds vernieuwende liturgie, publieke discussies, kunst en cultuur. Onze ervaringen met de monitor tonen inderdaad aan dat naast model A, model C hoog scoort bij 'monumentaal'. Van liturgische parochies hadden bij de eerste 20 monitoruitslagen verwacht dat ze met name in monumentale kerkgebouwen hun biotoop vinden en bij de laatste 16 uitslagen vinden we inderdaad een tendens in die richting. Maar nogmaals: het gaat maar om enkele (vier) parochies. We handhaven model B daarom ook bij 'niet monumentaal'.

1-13. Nieuw gestichte parochie?

Dankzij het afstudeeronderzoek van Martijn Vellekoop, nu afgestudeerd aan de VU, weten we dat evangelicale geloofsgemeenschappen vaak nieuwe 'plantingen' zijn (zie noot 56). Deze vraag was nog niet opgenomen in de eerste parochiemonitor, maar we hebben nu alvast een E'tje gezet bij item 13, eerste kolom. Hendriks wijst er trouwens op dat er ook buiten de Veluwe, in middelgrote steden als Lelystad en Drachten, evangelicale nieuwe plantingen zijn. Hij schrijft dit toe aan het uitgangspunt dat ieder gemeentelid een rol dient te spelen in de evangelisatie. Een doorsnee gemeente, zo merkt hij op, heeft ook vaak meer last van gevestigde belangen en tradities.⁵⁸

1-14. Deel uitmakend van een regionaal verband?

Deze vraag hebben we opgenomen om straks na te kunnen gaan in hoeverre de antwoorden beïnvloed zijn door het feit dat een parochie/geloofsgemeenschap deel uitmaakt van een regionaal parochieverband. Wanneer we voldoende ingevulde exemplaren hebben terugontvangen kunnen we wellicht ook een indicatie geven van de modellen die passen bij de drie antwoordmogelijkheden bij item 14.

1-15. Parochie in een overwegend protestantse omgeving?

Brouwer en zijn medeauteurs van 'Levend Lichaam' hebben hier een opmerking over gemaakt. Zij merken op dat geloofsgemeenschappen die afwijken van de dominante denominatie in een bepaalde streek veelal naar binnengekeerd zijn, en voorts: familieachtige kenmerken hebben. En verder dat ze niet bijzonder gericht zijn op het veranderen van de wereld of het werven van zielen. Het zijn geloofsgemeenschappen waar men tot rust wil komen.⁵⁹ Wij hebben hier de modellen A, B en E ingevuld, vanwege deze typering van Brouwer –en ook omdat de items 12 t/m 18 (zie hierna bij laag 2) er sterk op wijzen dat gesloten parochies vaak A- of B-parochies zijn. We merkten al op dat ook evangelicale geloofsgemeenschappen gesloten kunnen zijn en flinke drempels opwerpen voor mensen die willen afhaken.

⁵⁷ O.a. Matthies 1996, Fontys-brochure *Geloven in de stad*, 2008; Kaski rapport 498, 2003.

⁵⁸ Hendriks J, 2008, p220,221

⁵⁹ Brouwer et.al. 2007, p148

1-16. Vanouds goede relatie met nabijgelegen plaatsen?

Het gaat hier om een gevoel van gelijkwaardigheid die doorwerkt in de geneigdheid van parochies om samen te werken binnen de regio of stad.

1-17. Aantal RK geloofsgemeenschappen behorend bij het verband.

Onze indruk is dat de meeste verbanden 7 tot 10 parochies/ geloofsgemeenschappen tellen. Mede door uw antwoord komen we dat preciezer te weten.

IV.2. Structuurkenmerken: modelaanwijzingen en verantwoording daarvan

Structuurkenmerken van de plaatselijke parochie of plaatselijke geloofsgemeenschap, inclusief mate van openheid (de tweede laag)			
1) Bestuurstructuur			Model
Wergroepenmodel	Klassiek, maar voor bepaalde taken bestaan meerdere werkgroepen, die zelfstandig werken	Klassiek	
B, D,C,E	A ,C	A	
2) In hoeverre is er betrokkenheid op het bisdom en/of de landelijke kerk?			
Zwak	In zekere mate	Sterk	
B, C (gewone parochies),E	A,B,C(instellingsparochies),D	-	
3) Wie heeft het 'in de praktijk' voor het zeggen?			
Vooral mensen met gezag in de parochie	Parochiebestuur en pastor(es)	Pasto(o)r/pastores	
E	A, B, D	D	
4) Stijl van leidinggeven*			
Gericht op de organisatie en de persoon	Vrij zakelijk, regelgericht, dan wel gericht op de officiële kerkorde	Gericht op de persoon: de leiding laat het welbevinden van de parochianen het zwaarste wegen	
A,B,C,D	C	A, E	
5) Wanneer uw gemeenschap deel uitmaakt van een regioverband of groot-parochie, is een van de pastores speciaal beschikbaar voor uw parochie?)			
Ja/nee (s.v.p. omcirkelen wat van toepassing is			
5a. Indien een pastor voor uw parochie beschikbaar is welk profiel heeft hij/zij?			
Profiel (bijv. liturgie, diaconie, gemeenschapsopbouw, catechese).....			

6) Rol van de pastoor/pastor. Bij deze vraag mag u eventueel meer dan een antwoordmogelijkheid aankruisen.			
Legt, naast andere taken, sterk nadruk op training van vrijwilligers en stimuleren gespreksgroepenwerk	Legt, naast andere taken, sterk nadruk op bewaken van voortgang van het parochiewerk door vrijwilligers.	Richt zich, naast andere taken, sterk op het preken en inhoudelijk/theologisch /pastoraal adviseren van bestuur, commissies en werkgroepen.	
C, D, E	B, C, D	A, C, E	
7) Hoe veel jaar is de langstzittende pastor/pastoor verbonden aan de parochie			
Minder dan 5 jaar	5 tot 10 jaar	Meer dan 10 jaar	
A	B, C	D, E	
8) Is de pastor, of één van de pastores, vrouw?			
Ja	Ja, maar sinds kort (minder dan een jaar)	Nee	
B, C, E	A	A, D, C	
9) Vrijwilligersfuncties toegankelijk?			
Geen eisen: ieder die een taak wil vervullen mag dat	Weinig /wisselende eisen: in ieder geval onderschrijven van de visie van de parochie	Veel eisen: onderschrijven van de visie, maar ook beschikken over vaardigheden of bepaalde eigenschappen	
A, C, E	A, B, C, D	D, E	
10) Karakter van de verhoudingen in de parochie			
Als geheel persoonlijk, de parochie is vooral een gemeenschap	In kleine kring persoonlijk, maar daarbuiten vrij zakelijk.	Als geheel vrij zakelijk, onpersoonlijk, de parochie is vooral een organisatie	
A, B, C, D, E	A, D	C	
11) Aantal gespreksgroepen, bijbelstudiegroepen, huiskamergroepen, kringen 'geloven nu', alphacursus(sen) in vergelijking met 5 jaar terug			
Het aantal is groter geworden	Het aantal is gelijk gebleven	Het aantal is kleiner geworden	
B, C, D	D, E	A	

12) Menskracht werft deze parochie tegenwoordig betrekkelijk eenvoudig voor: (meerdere 'werksoorten' kunnen worden aangekruist)*			
Bestuur	Catechese/ vorming jongeren	Diaconie/MOV/Kesa/ Caritas Diensten der barmhartigheid	
A, B	B, E	A, D	
Gebouwen (beheer, onderhoud enz.)	Oecumene	Vorming volwassenen (gespreksgroepen, training- en t.b.v. rol in vieringen, alphacursussen etc.)	
A, E	D, E	B, C, D, E	
Bezoekwerk	Vieringen	Informatie (kerkblad/ website etc)	
A,D	B,D,E	B, C, E	
13) In welke mate wordt op vragen van randleiden ingegaan? (huwelijk, doop, begraven, eerste communie, vormsel,etc.)			
Snel en onvoorwaardelijk	Hangt er vanaf: er zijn voorwaarden (inhoudelijk en financieel)geformuleerd.	Terughoudend	
C, E	A, B, D	B	
14) Wordt de kerkruimte opengesteld voor exposities, oecumenische vieringen of publieke themabijeenkomsten?			
Vaak	Weinig	Nooit	
D	A, B, D	A, B, E	
15) Worden rand- en buitenkerkelijken uitgenodigd voor gespreksgroepen?			
Ja	Soms	Nooit	
C, D ,E	A, B, D	A, B	
16) In hoeverre is er aandacht voor nieuwe leden, in de vorm van contact bij eerste kerkgang, bezoek, uitnodiging voor activiteiten of op een andere manier?			
Veel	Gemiddeld	Weinig	
C, D, E	A,C	A	
17) Heeft uw gemeente een inloopgelegenheid in of buiten de kerk			
Ja	Nog niet, maar er zijn plannen	Niet	
D, E	B,C	A	
18) In hoeverre komen samenlevingsvragen (ook van parochianen) reflectief aan de orde, in vieringen, overwegingen, parochieblad, diaconie/charitas?			
Vaak	Incidenteel naar aanleiding van een gebeurtenis, encycliek, of belangrijke conferentie	Zelden	
A,D	A ,B ,D, E	A	

19) Zet de parochie zich in voor opbouw en verbetering van de samenleving?			
Regelmatig, ook op eigen initiatief	Incidenteel, wanneer we daartoe uitgenodigd worden door andere kerken / organisaties	Zelden	
D	A, B, C	B,E	
20) Treedt uw parochie naar buiten om geloof en kerk onder de aandacht te brengen?			
Regelmatig, ook op eigen initiatief	Incidenteel, wanneer we daartoe uitgenodigd worden door andere kerken / organisaties	Zelden	
E	A, C,D	B	
21) Is er communicatie van de parochie met dorps- en wijkbewoners en hun organisatieverbanden? M.a.w.: bent u kerk in de buurt/wijk, het dorp, de burgerlijke gemeente?			
vaak	Zelden	nooit	
Gegevens voor onderstaande nieuwe items zijn mogelijk half 2011 beschikbaar. (zie p49)			
22) Is er overleg van het regionale parochiebestuur met de gezamenlijke parochielocaties?			
Ja	Soms	Niet/n.v.t.	
23) Neemt men vanuit uw geloofsgemeenschap deel aan regioactiviteiten, op terreinen van gemeenschapsopbouw, liturgie, catechese, diaconie, of op ander terrein, evt. activiteiten van Focolare of een andere RK beweging?			
Ja	Soms	Niet/n.v.t.	
24) Kunt u de eigenheid van uw geloofsgemeenschap overeind houden in regioverband?			
ja	enigermate	Nee/n.v.t.	
25) Merkt u effecten van het regioverband in uw eigen geloofsgemeenschap?			
Ja	enigermate	Nee/n.v.t.	

2-1 Bestuursstructuur

In de eerste versie van de Parochiemonitor konden we bij item 2.1.(2.a) alleen model C een plek geven in de middelste kolom. Dat herinnerde ons aan de opvatting dat de bestuursstructuur er minder toe doet en dat de kleur die de parochie heeft of nastreeft veel sterker wordt beïnvloed door ‘belangrijker’ factoren.⁶⁰ Toch vinden wij na 36 parochies geen steun meer voor die opvatting in onze monitorgegevens. We zien bijvoorbeeld dat parochies die al veel kenmerken hebben van het missionair-diaconale model (D) en het liturgisch model (B) vaak een werkgroepenmodel hebben ingevoerd. Aan vrijwilligers worden dan veel pastorumvangelende taken en bevoegdheden toegekend. Model D komen we echter ook tegen bij parochies met

⁶⁰ Zie bijv. Derksen 1989, p292

een meer klassieke bestuursstructuur, maar werkgroepen zijn er altijd in parochies van dit model. Gespreksgroepen veel minder.

Het begrip ‘werkgroepenmodel’ ontleen we aan het werk van dr. J. Hendriks. Het staat voor de meest vergaande invloed van leken op het beleid van de kerk. In een van zijn meest recente boeken, *Verlangen en vertrouwen*, ziet hij vooral bij de missionaire stroming een ‘omkering in de verhouding ambt-leek’. De leek is niet langer helper van de pastor, nu wordt de pastor helper van de leek. De pastor is afhankelijk van de informatie en deskundigheid van leken.⁶¹ ‘Gewone’ parochianen hebben in die situatie dus een adviserende rol. Ongeveer hetzelfde ziet Hendriks bij de evangelicale stroming, waarbij hij opmerkt: “Lid van de gemeente zijn, staat gelijk aan participatie. Er moet worden aangesloten bij ieders charisma “.⁶² In de ‘open en gastvrije kerk’ - die volgens Hendriks sterk harmonieert met het in katholieke kring algemeen aanvaarde idee van ‘volk Gods onderweg’⁶³ heeft de leiding het karakter van begeleiding.⁶⁴ Wij vinden belangrijke aspecten van dit kerktype belichaamd in de modellen C, D, E.

Hendriks onderscheidt verder de functionele stroming. Hier neemt de pastor de belangrijkste plaats in. Die stroming is te vergelijken met ‘De gemeente met een aanbod’, het model dat Albert en Joke Ploeger aanbevelen.⁶⁵

Tenslotte: bij geloofsgemeenschappen die bij de ‘dubbelstrategie’ omarmd hebben, waardoor ze zich tegelijk richten op de meelevende kern én op een gedistantieerde groep van kerkleden, is er weer méér invloed van gewone leden. Maar er moet, zo noteert Hendriks, aparte leiding zijn voor de meelevende kern en voor de groep randmeeleevenden.

Al met al biedt dit korte overzicht van inzichten van Hendriks voor ons de volgende aanwijzingen: de modellen E, D en C worden in het algemeen het meest van onderop bestuurd en opgebouwd. Dat betekent in de praktijk: inzet van adviserende en beleidsvoorbereidende werkgroepen. Op grond van onze ervaring met de parochiemonitor in 30 parochies brengen we toch een nuancering aan voor de Rooms-katholieke kerk. Model B koppelen we ook aan het werkgroepenmodel, en Model D aan de bestuursstructuur die weliswaar gebruik maakt van (diaconale) werkgroepen, maar die in hoofdzaak toch nog klassiek genoemd moet worden. Wat betreft model B klopt dat met onderzoek van Kaski⁶⁶ waaruit blijkt dat ‘belangrijke’, d.w.z. pastor-vervangende en initiërende taken, het meest vervuld worden door vrijwilligers op het terrein van de liturgie. Parochies die het vrijwel zonder werkgroepen doen zijn er niet veel meer zo is onze ervaring. Wij vonden nog twee parochies (model A) met die structuur. Monitoruitslag ‘Model A’ kwam ver weg het

⁶¹ Hendriks J. 2008, p215

⁶² Idem p215

⁶³ Bij laag 5 werd dit parochiebeeld inderdaad opmerkelijk vaak aangekruist. Overigens scoren levensbeelden die te maken hebben met ‘onderweg zijn’ ook onder PABO-studenten duidelijk het hoogst (Ruud Ganzevoort in *Is heil te meten?*”, *Religie en Samenleving*, september 2008, p116).

⁶⁴ Idem, p227

⁶⁵ Ploeger A.K. en Ploeger-Grotegoed J., “De gemeente en haar verlangen”, 2001

⁶⁶ Kaski, rapport 455, p50,51

meest voor bij parochies met een klassieke structuur en werkgroepen voor bepaalde taken.

2-2 Betrokkenheid op hogere organen

Katholieken in ons land zijn sterker gericht op de kerk als geheel dan PKN-leden.⁶⁷ Bijna de helft van de katholieken heeft bovendien een positieve houding t.o.v. de leiding van de wereldkerk. Het kader overigens iets minder dan de andere parochianen: 44%.⁶⁸ Maar dit terzijde. Hendriks stelt onomwonden: evangelicale geloofsgemeenschappen neigen naar congregationalisme.⁶⁹ Nancy Ammerman zal dit op grond van haar onderzoek in de VS onderschrijven. Zij plaatst daar wel de kanttekening bij dat zeer aan eigen zelfstandigheid gehechte geloofsgemeenschappen, zoals in Nederland ook de 'Small Christian Communities', wel degelijk afhankelijk kunnen zijn van bepaalde diensten en werkmaterialen 'van bovenaf'.⁷⁰ Die kleine gemeenschappen kunnen evangelisch getint zijn, zo is ook onze ervaring. Daarom geven we model E een plek in de derde kolom.

Voor de plaatsing van model C gaan we nog eens te rade bij Thung en Schipper. Zij constateerden dat kerkleden die plaatselijk hun eigen boontjes willen doppen streven naar een 'kritisch-pluriforme kerk', een kerktype dat vergelijkbaar is met ons model C. Dat klopt met het al eerder aangehaalde, maar decennia later gevonden, onderzoeksresultaat van Penny Becker: dat plurale, naar buiten gerichte, geloofsgemeenschappen congregationalistisch kunnen worden genoemd.⁷¹ Dat wij model C op basis van onze gegevens niettemin bij 'in zeker mate' willen plaatsen heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat wij vooral model C als monitoruitslag kregen van instellingsparochies, zoals verzorgingshuizen of een gevangenis.

Model A heeft onbetwist een plek in dezelfde categorie. Maar heel weinig parochies gaven aan 'sterk' betrokken te zijn op de landelijke kerk. Mede om theoretische reden -de inbedding van klassieke parochies in de Rooms-katholieke kerk- handhaven we hier model A.

2-3 Wie heeft het voor het zeggen?

Sociale wetenschappers zijn geneigd om vooral te letten op de informele structuur van een organisatie: wie hebben het in de praktijk voor het zeggen? Zij vinden Ammerman aan hun zijde. Iedere geloofsgemeenschap heeft volgens haar een kern van sleutelfiguren die door hun senioriteit, geïnformeerd zijn, communicatieve vaardigheden een belangrijke stem hebben wanneer majeure besluiten moeten worden genomen.⁷² Overigens leidt dit in nieuwe gemeenschappen ook wel tot geleidelijke en door pastores niet bedoelde koersverandering. Dit met name in nieuwe wijken als Leidsche Rijn en Vathorst, waar de experimentele plannen voor open /oecumenische vormen van kerk-zijn van de pastor-pionier langzaam naar de

⁶⁷ God in Nederland 2007

⁶⁸ Kaski 2001

⁶⁹ Hendriks, J., 2008, p215

⁷⁰ Ammerman 2001, p341,51

⁷¹ Becker 1999, p48

⁷² Ammerman 2001, p53

achtergrond verdwijnen. Kaski-onderzoeker Gert de Jong wijst daarop in zijn dissertatie.⁷³

Brouwer en medeauteurs benadrukken dat met name in *kleine* gemeenschappen altijd informele leiders zijn naast de predikant, die status hebben in gemeente en kerkenraad en een beslissende stem in de kerkelijke besluitvorming. Becker ontdekte dat dit vooral opgaat voor geloofsgemeenschappen met een *familie* karakter; gemeenschappen waarin de individuele mensen er toe doen, evenals hun gezamenlijke historie.⁷⁴ Men ziet om naar elkaar en doet de dingen zoals ze altijd zijn gedaan. Familiegemeenten zijn ook vrijwel altijd kleine gemeenschappen, aldus Becker.⁷⁵ Onze ervaring is dat parochies die model E aangewezen kregen door de Parochie-monitor hoogstens *iets vaker* aangeven dat mensen met gezag het voor het zeggen hebben. De modellen B en C kwamen we wat meer tegen bij parochies waar parochiebestuur en pastores het voor het zeggen hebben in de praktijk. Maar als parochies voor die antwoordmogelijkheid kiezen is dat vooral een sterke indicator voor A zo weten we nu.

Verrassend is dat bij parochies waar pastoor, pastor of pastores het vooral voor het zeggen hebben model D nu de meeste scores krijgt. Dat klopt namelijk met de bevindingen van onderzoekers in de VS die we tot nu toe altijd als specifiek ‘Amerikaans’ beschouwden. Wellicht slaat Roozen de spijker het meest op z’n kop als hij stelt dat de theologie belangrijker en duidelijker wordt in situaties waarin de urgentie om keuzes te maken wordt gevoeld (en dat is volgens hem vooral in de steden met hun problemen). Evangelicale en diaconaal-maatschappelijk betrokken gemeenten zijn, zo schrijft hij, het meest duidelijk in hun theologie, met hun nadruk op verantwoordelijkheid voor de samenleving.⁷⁶

2-4 Stijl van leidinggeven.

Hier gaat het er niet om wie het voor het zeggen heeft, maar *hoe* vooral de formele leiders leiding geven. We hebben ook hier te maken met een belangrijk item, waar we uitvoeriger bij stil willen staan.

Henk de Roest drukte eens goed uit waarom het gaat bij dit item:

“Een pastor zegt dat hij niet meer zo in de georganiseerde kerk gelooft: “Dat is de dood in de pot, ben ik bang”. Hij weet dat je niet zonder organisatie kunt, maar teveel organisatie en structuur, een te strak toekennen van bevoegdheden, betekent dat de vorm kan gaan overheersen. Moeten richtlijnen van bovenaf worden uitgevoerd en voelen deelnemers zich daardoor overbodig, of hebben ze invloed?”⁷⁷

Het is goed ook hier Jan Hendriks aan te halen, om te drie stijlen van leiding geven scherp te onderscheiden. Want hij was het die ongeveer een driedeling van item 4 introduceerde, zij het in iets andere woorden⁷⁸: Wanneer de leiding - d.w.z. bestuur + pastor(-es) - van de parochie sterk is gericht op ‘*de zaak*’ zal zij sterk geneigd zijn

⁷³ De Jonge, 2008

⁷⁴ Becker 1999, p49,196

⁷⁵ Becker 1999, p49,196; zie ook Jonker, 1994, p7: mensen van de lagere stand scoren behalve op religieuze ervaring hoog op officieuze geloofsgemeenschappen.

⁷⁶ Roozen 1988, p264,249

⁷⁷ De Roest 2010, p271

⁷⁸ Hendriks 1999, p. 67 e.v. (aandacht voor de zaak, of voor de persoon, of voor beide)

om nadruk te leggen op de leer, de geldende regels/Canon, de uit te voeren taken en de besluiten van het parochiebestuur. Behoeften van de leden die ogenschijnlijk minder met deze 'zaken' te maken hebben - zoals vriendschappelijke relaties, open gesprek over eigen geloofsopvattingen, kunnen werken met hun eigen gaven - wegen duidelijk minder zwaar. De zaakgerichte leiding hoeft niet ondemocratisch te zijn. Kenmerkend is het gefocussed zijn op - wat men ziet als- de (kern-)taken, ook op parochieavonden.

Wanneer de leiding óók aandacht heeft voor **de persoon** komt de 'menselijke factor' al meer naar voren: twijfels over de leer of de organisatie worden gehoord en er is aandacht voor de persoonlijke omstandigheden van kaderleden rond de vergaderingen en interesse voor de gevoelens die parochieleden hebben bij de taak die ze vervullen in de gemeente. De taak wordt dan eventueel aangepast. Wanneer de leiding **stérk op 'de persoon'** is gericht zal de menselijke factor zwaar wegen; zwaarder dan de leer, de Canon, of de structuur die de parochie heeft. In vieringen zal er bij voorbeeld ruime aandacht gegeven worden aan jubilea, verjaardagen van mensen die een hoge leeftijd bereikt hebben, of overgang van jongeren naar het voortgezet onderwijs.

In het algemeen zal de leiding meer gericht zijn op de zaak wanneer de parochie het karakter heeft van een organisatie of een beweging en meer op de persoon als de gemeente vooral een gemeenschap is. Maar dat gaat niet altijd op. Vooral een beweging kan ook sterk persoonsgericht zijn..

De plaats van de modellen is volgens verwachting. De leiding in evangelicale gemeenschappen is persoonsgericht, zij het vaak met het doel dat mensen medewerker worden, zo tekent Hendriks daarbij aan.⁷⁹ Dat geldt, zonder de kanttekening van Hendriks, ook voor veel A-parochies. Evangelicale gemeenten in de VS hebben vermoedelijk een leiderschapsstijl die (nog) verschilt van die bij ons: meer zaakgericht en besluitvaardig, maar tegelijk democratisch.⁸⁰ Dat lijkt op de leiderschapsstijl van Model C. Geloofsgemeenschappen van het pluraal of dialoog-model kennen volgens Becker meestal 'inclusieve, lange en formele lijnen'. De stijl van dit type congregations omschrijft zij als 'democratisch, proces georiënteerd'.⁸¹ Het evangelicaal model en het pluraal- of dialoogmodel hebben dan ook gemeenschappelijke eigenschappen die dergelijke leiderschapsstijlen blijkbaar nodig maken: sterk in toerusting en gespreksgroepenwerk, naast aandacht voor de binnenkant van de geloofsgemeenschap én voor de uitdagingen in het publieke domein. In Nederland tekent zich dat alles nog minder duidelijk af, omdat pluraliteit en aandacht voor hetgeen zich afspeelt buiten de kerkmuren voorsnog aspecten zijn van Rooms-katholieke geloofsgemeenschappen. De modellen zijn vaak nog toekomstmuziek op de weg naar verdere profilering.

⁷⁹ Hendriks J., 2008, p215,220

⁸⁰ Becker 1999 ,o.a. p153 en Roozen 1988, p240

⁸¹ Becker 1999, p49,196

2-5 (5a) Pastor speciaal beschikbaar voor uw gemeenschap of locatie. En wat is zijn/haar profiel?

We hebben hierover nog geen onderzoeksgegevens. Onze indruk is dat de meeste gemeenschappen of locaties die deel uitmaken van een parochieverband wel een pastor hebben die voor hen beschikbaar is, en die in het verband een bepaald profiel heeft. U helpt ons met uw antwoord.

2-6 Rolopvatting van de pastor/pastoor.

Van invullers van de eerste Parochiemonitor kregen we nogal eens de reactie dat ze niet konden kiezen tussen de drie mogelijkheden. Menigene heeft dan ook twee of meer keuzemogelijkheden aangekruist. Toch is de verdeling van de modellen volgens verwachting en deze is ook uitgesprokener geworden. Wanneer de pastor zich opstelt als toeruster/trainer voor met name het gespreksgroepenwerk, dan komen uiteraard vooral de modellen C en E in zicht. Hendriks spreekt van de pastor als een 'gedreven toeruster' bij de evangelische stroming.⁸² (Wij kwamen ook de pastor als geestelijk leider tegen bij parochies met mogelijkheden voor het evangelicale model.) De modellen C, D (en ook B) vragen om procesbewaking: doen al die vrijwilligers op tijd wat ze moeten doen? In parochies van Model C kan de pastor ook zelf uitvoerend toerustingswerk verrichten en –als het gaat om instellingsparochies- bovendien geestelijk leider zijn. Het viel ons eerder al op dat pastores van parochies met veel kenmerken van model C alle drie de rollen vervullen. Wanneer de pastor vooral geestelijk leider wil zijn wijst dat echter vooral op potentie voor de modellen A en opnieuw D, zo concluderen we na analyse van 36 parochies. Ook in de VS hebben diaconaal-maatschappelijk bewogen geloofsgemeenschappen een voorganger die de vieringen leidt en dé uitlegger is van Schrift en Traditie.⁸³

2-7 Hoe lang is de pastor/pastoor verbonden aan de parochie?

Sake Stoppels citeert Israel Galindo (VS) die stelt: de meeste pastores zijn niet in staat te werken aan meer fundamentele veranderingen in structuur, visie en processen voordat ze meer dan tien jaar aan een geloofsgemeenschap zijn verbonden. Albert Ploeger en Joke Ploeger- Grotegoed spreken over zo'n zes tot acht jaar die nodig zijn om goede contacten op te bouwen, daarbij passende programma's aan te bieden en de geschiedenis van de gemeente te integreren in het opbouwwerk.⁸⁴ We zijn benieuwd naar de werking van dit item in de monitor. Is het zo dat nieuwere modellen pas ingang vinden als de pastor die daartoe stimulansen geeft minimaal 5 jaar aan een parochie verbonden is, of zelfs 10 jaar zoals Galindo opmerkte in zijn onderzoek? Of is dat weer afhankelijk van het succes waarmee hij /zij externe hulpbronnen heeft kunnen aanboren, ook in de omringende samenleving, zoals Nancy Ammerman waarneemt?⁸⁵ En geldt dat met name voor het missionair-diaconale model? Het, eveneens nieuwe, item 2.19 moet dat uitwijzen op de duur.

⁸² Hendriks J., 2008, p212

⁸³ Becker 1999, table 10

⁸⁴ Stoppels 2009, p118,119

⁸⁵ Ammerman 2001, p50

2-8 Langstzittende pastor een vrouw?

Petra Stassen en Ad van der Helm werpen in hun voor *Handboek voor parochiebesturen*⁸⁶ de vraag op: Is er verschil in stijl tussen mannen en vrouwen?” In hun antwoord stellen ze onder meer dat vrouwen –eerder dan mannen- de neiging hebben om formaliteiten en procedures met een korrel zout te nemen, maar plezier beleven aan het tot stand brengen van dingen. Godsdienstpsychologe Joke van Saane zei een in een tv-programma dat vrouwen aangetrokken worden door rituelen, gevoel en ervaring. Het eerder genoemde onderzoek van Hermelink en Latzel geeft aan hoe vrouwelijke predikanten zichzelf zien. Zij beschouwen zichzelf vooral als zielzorger, verkondiger en liturg (dat laatste vooral als ze wat jonger zijn). Zij voelen zich ook teamwerker, maar minder bondgenote van de zwakken.⁸⁷ Op basis van deze informatie hebben wij de modellen toegedeeld aan de antwoordmogelijkheden bij dit item.

2-9 Vrijwilligersfuncties toegankelijk?

Bekend uit de literatuur is dat evangelicale en ‘vrijzinnige’ (theologisch-liberale) geloofsgemeenschappen minder waarde hechten aan het ambt en meer aan kwaliteiten als kunnen organiseren, of (groei-)groepen kunnen leiden. Vooral in evangelicale gemeenschappen wordt men niet zelden geselecteerd en vervolgens getraind voor het lidmaatschap en voor uitoefening van functies. Erik Sengers noemt als voorbeeld de Baptistengemeente Bethel te Drachten, die bij toetreding ook een bepaalde geldelijke bijdrage vraagt.⁸⁸ David Roozen merkte dat van functievervullers in evangelicale geloofsgemeenschappen een bepaalde levensstijl wordt verwacht: ‘Een voorbeeldig leven, dat passend de Heer en Zijn Kerk vertegenwoordigt’.⁸⁹ Onze gegevens van 36 parochies bevestigen dit wat betreft Model E, maar voor het overige worden slechts weinig of wisselende eisen gesteld. Wisselende eisen met name bij parochies met monitoruitslag Model D. Parochies met potentie voor model A geven het meest op dat ze weinig eisen stellen aan vrijwilligers.

Deze bevindingen weerspreken de soms gehoorde opvatting dat het belang dat kerkmensen hechten aan vrijwilligerswerk niet afhangt van andere kenmerken van de parochie.⁹⁰ Wij zien wel degelijk een patroon: veel of wisselde eisen bij parochies met vooral mogelijkheden voor model D, en ook A (hoewel we die parochies in mindere mate eveneens tegenkomen bij parochies die geen eisen stellen). Model B zien we als uitslag meer voorkomen bij parochies met wisselende eisen. En model C komen we vooralsnog -enigszins verrassend na wat we hiervoor schreven bij 2-6- tegen bij de parochies die weinig of geen eisen stellen. We merkten eerder op dat het in ons onderzoek tot nu toe vooral gaat om instellingsparochies die model C aanbevolen kregen. Model E blijft een gespleten beeld vertonen: we zien het bij parochies die veel of juist geen eisen stellen. Mogelijk is hetgeen Roozen signaleerde bij evangelicale getinte geloofsgemeenschappen eveneens geldig buiten de VS, namelijk dat ondernemende evangelicale congregations in de suburbs veel eisen

⁸⁶ Stassen en Van der Helm 2007, p55

⁸⁷ Hermelink en Latzel 2008, p383

⁸⁸ Brouwer et.al. 2007, p120. Sengers verwijst daarvoor naar Krol.

⁸⁹ Roozen 1988, p235

⁹⁰ Kaski, rapport 455, p51

stellen en gesloten/wereldmijdende congregations in de stad geen eisen (kunnen) stellen.⁹¹

2-10 Karakter verhoudingen.

De modelaanwijzingen zijn hier volgens verwachting. Parochies van het gemeenschapstype, met persoonlijke onderlinge verhoudingen kregen uitsluitend de modellen B en E als uitslag van de monitor. Daarnaast vonden we ook de modellen A,C en D het meeste bij parochies die als geheel persoonlijke verhoudingen hebben, volgens de invullers. (Hier dus een duidelijk voorbeeld van uitbreiding van het aantal indicatoren.) Klassieke en – in iets minder mate- missionair-diaconaal gerichte parochies hebben we inderdaad leren kennen als gemeenschappen met persoonlijk getinte verhoudingen tussen de actieve en/of kerkgaande leden. Maar de relaties met randleden zijn dan vrij zakelijk. Model C heeft altijd iets tweeslachtigs: het is enerzijds persoonlijk (binnen de groepen), maar anderzijds vrij zakelijk als het groepswerk moet worden georganiseerd, en ook wanneer eventuele conflicten moeten worden opgelost.⁹²

2-11 Aantal gespreksgroepen.

Willow Creek Community Church in de VS waren in 1995 maar liefst 1000 kleine groepen waar 10.000 mensen hun geloof handen en voeten geven, zo meldt Erik Sengers.⁹³ De kleine groep speelt ook in Nederland een belangrijke rol in de evangelicale stroming. En ook in het concept van de gastvrije parochie met haar oecumenische karakter, nadruk op narrativiteit en dialoog en waar gasten 'exegeten' kunnen zijn.⁹⁴ Het model van de gastvrije kerk is het meest vergelijkbaar met ons model C, al merkt Hendriks op dat toegepast kan worden in verschillende geloofsbelevingen, van orthodox tot vrijzinnig.⁹⁵ Model C vinden we bij de parochies met een 'gemiddeld' aantal groepen, terwijl het aantal groepen meestal groter is geworden.⁹⁶ Voor Model E vonden we geen eenduidige antwoorden en dat handhaven we daarom bij 'aantal gelijk gebleven'. Hetzelfde geldt voor model B. Model D zien we vooral als het aantal groepen relatief groot is. Twee parochies (van de 5 parochies met uitslag D die de vraag beantwoordden) gaven aan dat het aantal de laatste 5 jaar nog groter was geworden. Model A wijzen we, gezien onze bevindingen, toe aan de parochies waar het aantal kleiner is geworden.

2-12 Voor welke taken is betrekkelijk eenvoudig menskracht te werven?.

Opmerkelijk is de sterke voorkeur van (aspirant-) vrijwilligers voor bezoekwerk en oecumenisch werken bij parochies die model D kregen aanbevolen na invulling van de monitor. Hendriks ziet oecumenische gezindheid bij de evangelicale stroming.

⁹¹ Roozen 1988, p255

⁹² Becker 1999, p49 en table 9

⁹³ Brouwer et.al. 2007, p106. Sengers verwijst hiervoor naar Scheunemann.

⁹⁴ Hendriks J., 2008, p214,234

⁹⁵ Idem, p89

⁹⁶ Op het eerste formulier vroegen we naar het aantal groepen. Dit werd door/voor 18 parochies ingevuld. Op het tweede formulier vroegen we naar het aantal groepen in vergelijking tot 5 jaar terug. Dat is ook door/voor 18 parochies ingevuld.

Tegen de achtergrond van de missie ('vissers van mensen zijn') verliezen kerkelijke scheidsmuren voor een belangrijk deel hun relevantie, zo is hij van mening.⁹⁷ Wij kwamen dat niet meteen tegen in ons materiaal, maar we noteren op gezag van Hendriks nu ook E in dezelfde cel. Op grond van onze eigen bevindingen konden we model E alleen een plekje kunnen geven bij 'vorming jongeren' en 'informatie'. Dat is wat weinig en vermoedelijk bezijden de realiteit. Voor model E gaan we daarom vooral af op de literatuur. Voor model B en C doen we dat om dezelfde reden: te weinig richtinggevend gegevens. Dat parochies die relatief gemakkelijk vrijwilligers vinden voor vorming en training vooral model B, C en D toegewezen krijgen is na de toelichtingen bij voorgaande vragen geen verrassing meer.

2-13 Hoe wordt ingegaan op vragen van randleden?

Dit is de eerste vraag naar de mate van openheid, gastvrijheid en samenlevings-gerichtheid van de parochie. Kees de Groot, Joris Kregting en Erik Borgman bieden met hun onderzoek uit 2003 flink tegenwicht tegen de alom heersende opvatting dat kerken de neiging hebben zich naar binnen te keren. Zij concluderen in een artikel⁹⁸: "Most parishes see themselves as open communities". Dat zijn gemeenschappen die weinig eisen stellen aan participatie, interesse in en kennis van de christelijke traditie. Zij staan in contrast tot de 'exclusive firm', die sterke nadruk op de christelijke traditie combineert met geringe toegankelijkheid. Het percentage exclusieve parochies blijft in hun onderzoek beperkt tot slechts 2%⁹⁹. 47% is open parochie en 28% is uitnodigende parochie.¹⁰⁰

Item 12 laat in de tabel van laag 2 zien dat model E opnieuw een dubbele positie heeft. Zowel parochies die snel en onvoorwaardelijk op vragen van randleden ingaan als parochies die daarin terughoudend zijn krijgen model E als uitslag. Evangelicale parochies, we merken het nog eens op, kunnen open en gesloten zijn.

Model C associëren we met openheid. Terecht, zoals onze gegevens laten zien.

Parochies die A en D aanbevolen kregen stellen inhoudelijke en financiële voorwaarden. Voor model B durven we op basis van het kleine aantal nog geen stellige uitspraken te doen. De tendens is dat parochies die dichtbij het liturgisch model zitten terughoudend zijn naar rand- en buitenkerkelijken, maar de literatuur wijst er niet op dat liturgische parochies in dit opzicht het meest gesloten zijn (zie ook de modelbeschrijvingen). We handhaven model B daarom ook in de tweede kolom.

2-14 Openstelling kerkruimte voor exposities etc.

Hier zien we ten aanzien van model B dezelfde tendens als zonet bij item 12. We kunnen ook bij dit item meer indicaties opnemen dan in de eerste versie, omdat we meer gegevens hebben na 36 parochies. De nieuwste gegevens hebben ons duidelijk gemaakt dat de antwoorden 'nooit' en 'weinig' indicaties zijn voor Model A. Met nadruk op 'weinig'. Anders gezegd: parochies van het klassiek model kruisen in

⁹⁷ Hendriks J., 2008, p214

⁹⁸ In Social Compass 52(2), 2005

⁹⁹ In ons onderzoek kwamen we op ruim 3%.

¹⁰⁰ Social Compass 52(2), p216 e.v. ; zie ook O.de Bruijne, 2009.

meerderheid aan dat ze weinig hun kerkruimte openstellen voor exposities, oecumenische vieringen en andere publieke bijeenkomsten.

De gegevens nopen nu ook de modellen C en D te plaatsen bij parochies 'weinig' hun kerkruimte openstellen. We laten hier de feiten spreken, hoewel die niet volgens onze verwachtingen zijn. Hiervoor bij 2-12 zagen we bijvoorbeeld dat parochies met meer dan gemiddelde mogelijkheden voor model D doorgaans oecumenisch zijn georiënteerd. Denkbaar is dat een aantal parochies die oecumenische oriëntatie vooral op het diaconale vlak in de praktijk brengt en niet als het gaat om openstelling van de kerkruimte voor oecumenische vieringen.

2-15 Rand- en buitenkerkelijken uitgenodigd voor gespreksgroepen?

Dezelfde tendens als bij beide vorige items. Model E plaatsen we alleen op grond van literatuurgegevens bij antwoord 'Ja'. Noot: Model D wordt nog meer gekenmerkt door werkgroepen dan door gespreksgroepen. Die werkgroepen zijn vaak zeer open voor niet-kerkleden.

2-16 Aandacht voor nieuwe leden?

Opnieuw bijna hetzelfde beeld, zij het dat we het liturgisch model geen plaats meer geven bij dit item. Op grond van de gegevens kunnen we niet zeggen of liturgische parochies meer of minder aandacht hebben voor nieuwe leden. De nieuwere gegevens die de parochiemonitor opleverde in 2009/2010 wijzen er sterker op dat liturgische parochies weinig aandacht hebben voor nieuwe leden en de oudere gegevens duiden er wat sterker op dat dit type parochies veel aandacht hebben voor nieuwe mensen in hun parochie. Dan is het beter te concluderen dat dit item, om het technisch uit te drukken, geen indicator is voor model B.

2-17 Inloopgelegenheid

Parochies met uitslag model D en C hebben volgens onze monitorgegevens in meerderheid een inloopgelegenheid in of buiten het kerkgebouw. Van de parochies met model A als monitoruitslag gaf de overgrote meerderheid aan niet op deze manier naar buiten te treden treden. Ook de andere modellen houden dezelfde plek als in de eerste versie, ofwel omdat onze gegevens geen aanleiding geven het anders te doen, ofwel op grond van de literatuur.

2-18 Samenlevingsvragen reflectief aan de orde?

Reflectief, wil zeggen beschouwend/bespiegelend, zonder aansporing voor het ondernemen van een concrete activiteit van de parochie. De meerderheid van de 36 parochies geeft aan alleen samenlevingsvragen aan de orde stellen naar aanleiding van een bijzondere gebeurtenis in de samenleving. Of bij voorbeeld in verband met het verschijnen een encycliek. Maar model A springt er nu toch wel uit bij parochies die dit aangaven. Dit model komt ook het meest voor bij parochies die 'zelden' aankruisten. Kwantitatief gaat het dan om kleinere aantallen. Dat geldt ook voor de antwoordcategorie 'vaak'. Parochies die zeiden 'vaak' te reflecteren op samenlevingsvragen –bijv. in preek of gespreksgroepenwerk- kregen net zo veel keren model D als model A aanbevolen door de parochiemonitor. Dat model D ook een plek krijgt bij 'incidenteel' is, wellicht anders dan velen verwachten, maar het is in

lijn met de praktijktheorie in de literatuur: de kern van de missionair-daconale geloofsgemeenschap die het meest bijeenkomt in de vieringen zit niet te wachten op een uitgesproken samenlevingsgerichtheid in preken en liturgie.

2-19 Inzet voor opbouw en verbetering de samenleving?

‘Treedt de parochie naar buiten met activiteiten in de samenleving?’ Zo hebben we de vraag tot publicatie van deze Parochiemonitor 2.0 geformuleerd. Aan de uiteenlopende antwoorden hebben gemerkt dat deze vraag specifiek moet worden geformuleerd. We hebben besloten nu twee vragen op te nemen: één die doelt op activiteiten buiten de kerkmuren die moeten bijdragen aan opbouw/verbetering van de samenleving (2.19). En een andere vraag die doelt op missionair werk en public relations: activiteiten die geloof en kerk onder de aandacht brengen (2.20). De onderbouwing die we nu geven is vooral gebaseerd op de ideaaltypische modelbeschrijvingen in hoofdstuk II, al laten we de monitorgegevens wel meewegen. Parochies van het diaconale model beschreven als geloofsgemeenschappen die niet alleen nadruk leggen op het innerlijk, maar eveneens actief bezig zijn met activiteiten die sociale noden voor het voetlicht brengen en deze publiekelijk willen bestrijden. Is het niet zozeer in de kerkdiensten, dan wel in voor hen belangrijke activiteiten buiten de kerkmuren. In zijn klassiek geworden reeks parochiemonitoren onderscheidt Avery Dulles ‘De kerk als dienaar’. Hij licht dat toe met de uitspraak dat de kerk geroepen is om bij te dragen aan een rechtvaardiger wereld.¹⁰¹ Dat neemt niet weg dat veel diaconaal werk of charitaswerk de eerste prioriteit legt bij het verlenen van ‘stille hulp’, maar dat is vanouds een kenmerk van het klassiek model. Parochies die aangeven veel te doen aan dit type hulp zien wij dan ook niet als parochies waarvoor model D het meest passend is. Model B heeft een bescheiden positie, waar het activiteiten in de samenleving betreft. Iemand typeerde het eens als volgt: “De werkwoorden vieren-leren-dienen-delen zijn nadrukkelijk met elkaar verbonden, maar dan wel in deze volgorde.”¹⁰²

2-20 Treedt uw parochie naar buiten om kerk en geloof onder de aandacht te brengen?

Bisschoppen stimuleren parochies om gestalte te geven aan de missionaire opdracht van de kerk. Daarnaast is onder parochiebesturen een groeiende behoefte om bekendheid te geven aan hun reguliere vieringen en activiteiten. Beide vragen om naar buiten te treden. Ons theoretische uitgangspunt is dat parochies die bovengemiddeld naar buiten treden om (hun) kerk en het christelijk geloof onder de aandacht te brengen daarmee een belangrijke mogelijkheid hebben om het missionair-diaconaal model of het evangelicaal model te realiseren. Tenzij natuurlijk bewust besloten is om het overige parochiewerk los te zien van het missionaire werk en de public relations. Gebruikelijk is dat echter niet, omdat in een geloofsgemeenschap uiteraard de behoefte bestaat om de delen te laten samenwerken. Voor de indeling van de modellen kunnen we ons onvoldoende baseren op

¹⁰¹ Dulles, 1989

¹⁰² Werkboek *Samenspel met perspectief*, 1999, Centrum voor Gemeenteopbouw GKN, Leusden, p129, Samenstelling: Fred H.J. Steenwinkel

monitoregevens. We zijn afgegaan op de ideaaltypische modelbeschrijvingen in hoofdstuk II.

2-21 Is er overleg van regionaal bestuur met parochielocaties?

Ook dit is een nieuw item, ontleend aan het nieuwste boek *Parochie in beweging* van Petra Stassen en Ad van der Helm. Deze auteurs benadrukken dat het voor de locatiecommissie en andere werkgroepen en commissies van groot belang is dat er een levendige relatie bestaat tussen het bestuur van de parochie en/of het pastoraal team en de betreffende groep. Langs die wegen kan men informatie uitwisselen, problemen aan de orde stellen (bijv. door pastores die zich steeds minder kunnen vinden in de soms uitbundige smaak en inrichting van vrijwilligers die de bloemen en versieringen verzorgen) en de uitvoering van werkzaamheden coördineren. Het is uiteraard ook een vorm van recht doen aan vrijwilligers die zich met hart en ziel inzetten en inzichten van onderop¹⁰³.

Vraag 2-22 tot en met 2-24

Door uw antwoorden op deze vragen helpt u ons ook aan de nodige gegevens en daarmee inzicht in de factoren die het welslagen van regiovorming bevorderen.

IV.3 Groepsverband en saamhorigheidsgevoel

“Een gemeenschap van mensen die bij elkaar horen en naar elkaar omzien, waarin fundamentele waarden worden gerespecteerd en duidelijke normen gelden: wie wil dat niet? Daarin kun je je veilig en geborgen voelen, deel van het geheel. In de wereld van de politiek wordt regelmatig appel gedaan op het verlangen naar gemeenschap: waar waarden en normen voor zich spraken en je wist wat je aan elkaar had. Een van de troeven van Pim Fortuyn (1948-2002) was het verwoorden van het verlangen naar een veilige, overzichtelijke wereld. In zijn program werd ook de keerzijde van het gemeenschapsideaal zichtbaar: een gemeenschap bestaat bij de gratie van het verschil tussen zij die er wel en zij die er niet bij horen. Een gemeenschap zonder grenzen is geen gemeenschap”.

Dit schrijft Kees de Groot –universitair docent praktische theologie aan de Universiteit van Tilburg– in een artikel met de titel “Religieuze gemeenschap in een tijdperk van individualisering; opstellingen van rooms-katholieke parochies in een keuzecultuur. Het besef dat een gemeenschap grenzen heeft en daarom onvermijdelijk ook uitsluitingsmechanismen kent, vind je tegenwoordig veel terug in de praktisch-theologische literatuur, waarin dan tevens de ‘tegenstem’ klinkt tegen die natuurlijke sociale wetmatigheden.

Rein Brouwer, signaleert hoe de kerk zich in een dorpsgemeente naar binnen keert en zich concentreert rond de kerkdienst. En hij vervolgt: “De ‘tegenstem’ kan wijzen op de kerk als instrument en teken van Gods Koninkrijk en de vraag blijven stellen wat dit betekent voor het publieke karakter van de kerk, voor de gerichtheid op de wereld en voor het zich inzetten voor de humaniteit”.¹⁰⁴ Veelvuldig waarschuwen theologen

¹⁰³ Stassen en Van der Helm 2010, p120

¹⁰⁴ Brouwer 2007, p148

voor de neiging de onderlinge gemeenschap niet via Christus te laten lopen, maar rechtstreeks via (vrome) ziel tot vrome ziel. Wanneer dat laatste toch het geval is spreekt Bonhoeffer van een psychische gemeenschap¹⁰⁵. Jan Hendriks gebruikt andere woorden: “de ‘gemeenschap’ (vriendschap) kan de Mystiek en Diakonia als het ware overwoekeren”.¹⁰⁶ Wij onderkennen dat deze keerzijden er kunnen zijn, maar zeggen ook Jan Jonkers na: “Een kerkelijke gemeente kan niet bestaan zonder een zekere mate van onderlinge positief-affectieve binding onder de leden”.¹⁰⁷

Hieronder de tabel van laag 3 met de toedeling van de modellen. Daarna verantwoorden we weer zoveel mogelijk de modelaanwijzingen bij elk item. We zullen ook ingaan op de vraag of parochies met sterk groepsverband en saamhorigheidsgevoel volgens onze gegevens de veronderstelde neiging tot geslotenheid vertonen waarvoor auteurs ons zo waarschuwen.

Groepsverband en saamhorigheidsgevoel (de derde laag)			
1) Kerkgang*			Modellen
Minder dan 7,5% bezoekt elk weekend een dienst of viering	7,5 % Van alle parochianen bezoekt elk weekend een dienst of viering	Meer dan 7,5% bezoekt elk weekend een dienst of viering	
B, C	A,C,E	A, D, E	
			Modellen
2) Participatie: <i>geschat percentage parochianen dat actief is in/ voor de parochie</i>			
Meer dan 7% is vrijwilliger of koorlid	7% Van alle parochianen is vrijwilliger of koorlid	Minder dan 7% is vrijwilliger of koorlid	
B, E	C, D	C	
3) Hoeveel parochianen willen het parochieblad en eventueel het bisdomblad ontvangen?			
Meer dan 27% wil dat ontvangen	27% van alle parochianen wil dat ontvangen	Minder dan 27% wil dat ontvangen	
A, B, D,E	A	C	

¹⁰⁵ Stoppels 2009, p28
¹⁰⁶ Hendriks 2008, p262
¹⁰⁷ Jonkers, J.B.G, Kerk in kaart, 1992, p36

4) Hebben de parochianen positieve affectieve gevoelens jegens elkaar?			
Ja, dat geldt voor de overgrote meerderheid : vrijwel alle parochianen kunnen wel met elkaar opschieten.	Dat geldt wel voor meelevende parochianen, maar buiten die kring kent men elkaar nauwelijks.	Dat geldt bij voor de meeste meelevende parochianen, maar sommigen mijden elkaar.	
A, D, E	A, B	C	
5) Als er gezamenlijk koffiedrinken is voor of na de dienst, welk percentage van de kerkgangers doet dan mee?			
Meer dan 70%	70%	Minder dan 70%	
D, E	B	A, C	
6)Is er partijvorming in de plaatselijke parochie(locatie)?			
Nee	Soms rond bepaalde kwesties	Ja	
C,E	A, B, C, D	A, E	
7) In hoeverre zijn meelevende parochieleden bevriend met elkaar?			
Minder dan gemiddeld	Gemiddeld 1/3 van de regelmatige kerkgangers is bevriend met elkaar.	Meer dan gemiddeld	
A ,C	A, D, E	B	
8) Geefgedrag: hoe staat het met de jaarlijkse kerkelijke bijdragen in uw parochie			
Per lid wordt meer dan €25,75 bijgedragen	€25.75 Per lid (2005)	Per lid wordt minder dan €25,75 bijgedragen	
A,,E	B,D	A	
9) Werkt u er aan dat uw parochie zich duidelijk onderscheidt van andere parochies in uw regio?			
Ja	Nee	Enigszins	
A, B, D	A	A,E	
Gegevens voor onderstaande nieuwe items zijn mogelijk half 2011 beschikbaar. (zie p49)			
10) Hoe ver mag inter-parochiële samenwerking gaan?			
Tot opheffing van de lokale parochie			
Samenwerking waar mogelijk, we zien de toekomst met vertrouwen tegemoet			
De lokale parochie moet in stand blijven met een eigen bestuur			
De lokale parochie moet een herkenbare eenheid blijven			
Zet een kruisje achter een van de vier mogelijkheden.			
11) Hoe ziet de ideale groot-parochie eruit?			
Er is een geheel van geworden, zonder herkenbare delen			
Er is een geheel met herkenbare delen die een eigen historie hebben. De eigenheid van de kleine lokale parochies samen vormen een sterke groot-parochie			
Zet een kruisje achter een van beide idealen.			

12) Is het wel mogelijk om met een andere dorpsparochie/ parochie in een ander stadsdeel samen te gaan werken?	
Ja, we zijn immers deel van het lichaam van Christus.	
Ja, het geheel is meer dan de losse delen.	
Nee, vanouds zijn er verschillen met de buurparochies	
Nee, de verschillen zijn te groot vanwege geld, menskracht, gebouwen; het levert enkel conflictstof.	
Zet een kruisje achter een van de vier mogelijkheden.	

3-1. Kerkgang

Na 36 ingevulde parochiemonitors zien we nagenoeg hetzelfde patroon als in de eerste versie van de parochiemonitor bij dit item. Alleen model D komt nu te weinig voor bij de middelste categorie parochies, om daar nog vermeld te worden. Parochies die volgens de monitoranalyse het dichtst bij het klassieke model blijven gaven in meerderheid aan dat het aantal kerkgangers bovengemiddeld is. Parochies met uitslag model B vonden we uitsluitend bij de parochies met een laag percentage kerkgangers. Het gaat slechts om 4 voorbeelden, maar het is een opvallend resultaat, dat –zo zullen we zien bij de volgende items– een sterke binding tussen de betrokken parochianen niet in de weg hoeft te staan.

Het cijfer in de monitor is overigens ontleend aan onderzoek van Kaski, dat uitwijst dat 7,5 % van de katholieken van 7 jaar en ouder elk weekend een viering of dienst bezoekt (gemiddeld 110 à 120 mensen per dienst bij een parochie van rond de 2990 leden)¹⁰⁸, 11% bezoekt de kerk ‘regelmatig’, d.w.z. tenminste een keer per maand.

In de Evangelische Kirche in Duitsland ligt de regelmatige kerkgang nog lager dan in Nederland, namelijk 4-5% volgens Hermelink en Latzel.¹⁰⁹ De leeftijdsgroep die daar de kerk het meest bezoekt is 60-74 jaar. De auteurs rekenen deze trouwe bezoekers tot de ‘traditionele kleinburgerij’; de lager opgeleide actieve ouderen die zich sterk met de kerk als instituut verbonden voelen. We schreven hierboven al over dit leefstijlmilieu. Dat zou de toedeling van model A in de derde kolom aannemelijk maken.

Ouderen uit de maatschappelijke elite hebben een voorkeur voor liturgie/ kerkmuziek, zo zagen we al eerder¹¹⁰ en dat maakt de positie van B aannemelijk, althans wanneer deze groep flink vertegenwoordigd is in de parochie. Het gaat weliswaar om een gegeven over protestantse kerken in ons buurland, maar we durven steeds meer de stelling aan dat dit soort sociale tendensen zich overal manifesteren in protestantse en katholieke geloofsgemeenschappen. De toedeling van model D is te begrijpen nu we uit Kaski-onderzoek weten dat de wat oudere vrijwilligers steeds meer diaconietaken doen en dat zij tevens trouwe kerkgangers zijn. Dat model E scoort bij parochies met relatief hoge kerkgang is in lijn met onze

¹⁰⁸ Kaski, rapport 561, 2006. Per Bisdom zijn er trouwens verschillen: achtereenvolgens is het kerkbezoek per Bisdom: in Utrecht 8%; Breda 5,2%; Groningen 11,6%; Haarlem 7,9%; Rotterdam 7%; Den Bosch 7,1% en Roermond 9%.

¹⁰⁹ Hermelink en Latzel 2008, p158

¹¹⁰ Idem, p62.

bevinding dat leden van evangelicale geloofsgemeenschappen sterk betrokken zijn op hun kerk (zie bijv. hierna bij item 9).

Nog enkele feiten: Kerksheid (een keer per week of vaker naar de kerk gaan) is een kenmerk is van katholieke vrijwilligers.¹¹¹ Regelmatige kerkgangers wonen ook het meest (34%) op het verstedelijkt platteland.¹¹² Dat stemt overeen met onze bevinding bij item 1.9. dat veel parochies met voorkeur voor het klassiek model voorkomen op het (verstedelijkt)platteland. Parochies die tenderen naar Model B vormen kennelijk een uitzondering, althans volgens onze gegevens: ze komen voor op het platteland maar trekken niet veel regelmatige kerkgangers.

3-2. Participatie

Het liturgische, plurale, het missionair-diaconale en het evangelicale model (B, C, D en E) zijn 'participatiemodellen'. Inherent aan deze modellen is een hoge inzet van vrijwilligers.¹¹³ Uit ons onderzoek blijkt dat deze modellen ook de aanbevolen modellen zijn voor parochies die in dit opzicht hoog of gemiddeld scoren. Het klassieke model laten we nu weg in de tabel bij dit item. Het klassieke model vonden we nagenoeg evenveel bij alle drie antwoordmogelijkheden. Dan mag geconcludeerd worden dat dit item geen aanwijzing geeft voor de haalbaarheid van model A. Onderling vertrouwen en gemeenschapsgevoel zijn sterk bevorderlijk voor participatie. We zien dit benadrukt in verschillende publicaties.¹¹⁴ We willen ook vermelden dat van Hemert dit verband niet vindt: "De gemeenschapsgedachte wordt door kerkelijk beleid weliswaar sterk gestimuleerd en door veel parochianen onderschreven, maar dit heeft geen invloed op kerkelijk gedrag".¹¹⁵ Ernest Henau ziet wel een verband, maar constateert ook dat de gemeenschapsgedachte en daaraan gekoppelde hoge verwachtingen t.a.v. participatie nogal eens een wensbeeld zijn van één groep in de gemeente, terwijl de kerk aan de rand wordt gezien als een service-instituut.¹¹⁶ Wij hebben op grond van monitorgegevens – en met name de vorige vraag- de indruk dat dit op zou kunnen gaan voor liturgische parochies. Onderling vertrouwen groeit door interactie, ook met anderen dan de trouwe kerkgangers, familie en goede vrienden. We zien ons daarin bevestigd door het Kaski¹¹⁷ en meer speciaal door Ton Bernts¹¹⁸ die ook attendeert op het belang van wederzijdse persoonlijke betrokkenheid tussen pastor en vrijwilligers.

Een opmerkelijke opvatting wordt verwoord door Menco van Koningsveld in zijn dissertatie.¹¹⁹ Hij stelt dat vrijwilligers een belemmering zijn voor de vitaliteit van een parochie. Vrijwilligers staan z.i. voor een doende kerk, een kerk die er voor hen is, zonder zich voldoende af te vragen hoe hun rol als gelovige past binnen de Kerk

¹¹¹ Kaski, rapport 455, p67

¹¹² J. Becker en J. de Hart, *Godsdienstige veranderingen in Nederland*, Becker, J. en De Hart, J., SCP 2006, werkdokument. 128, p50

¹¹³ De gegevens over het aantal vrijwilligers ontleen we aan Marie-José Janssen, Gerard Zuidberg, 2008, p17.

¹¹⁴ Van Kessel p. 56,88; God in Nederland 1997, p 97; Kaufmann 1989, p.275; Jonker, 1994, p196

¹¹⁵ Baart en Höfte 1994, p24

¹¹⁶ Henau 2005, p90

¹¹⁷ Kaski 2001, rapport 488

¹¹⁸ Bernts 1998

¹¹⁹ Van Koningsveld 2005

als geheel. Wat volgens hem uiteindelijk leidt tot geslotenheid van de parochie, zeker als de pastor zich (zoals doorgaans) beperkt tot sociaal en emotioneel leiderschap. Vooral model C zou daarmee als typisch participatiemodel een andere positie moeten krijgen dan hierboven aangegeven in de tabel. Dat naar onze ervaring model C zich vooral blijkt te ontwikkelen in parochies met tenminste een doorsnee participatie van vrijwilligers kan niettemin te maken hebben met de rolopvatting en leiderschapstijl die Van Koningsveld mist bij parochies met veel actieve vrijwilligers. Wij signaleerden al dat parochies met nu al veel kenmerken van model C de pasto(o)r een heel brede taakopvatting heeft en ook wel gezien wordt als geestelijk leider.

3-3. Motivatie om informatie te ontvangen.

Na het voorgaande citeren we graag opnieuw de Duitse onderzoekers Hermelink en Latzel. Wees Henau op de spanning die kan ontstaan tussen het verwachtingspatroon van de actieve groep en dat van de randleiden of 'seizoenskerkgangers', Hermelink en Latzel wijzen op de positieve kant van 'welwillende distantie'. Dat kan volgens hen als een houding van betrokkenheid worden gezien, die zich af en toe laat activeren. Uit 10 jaar ervaring met godsdiensten voor gedistantieerde kerkleden concluderen zij dat de volgende kwaliteiten heel belangrijk zijn: relevantie (gaat het over wat mij bezighoudt), creativiteit, kwaliteit (waaronder gastvrijheid) en aanwending van kunstuitingen.¹²⁰ Welwillende distantie kan vrij objectief gemeten worden door te kijken naar het aantal abonnementen op het parochieblad als percentage van het totaal aantal geregistreerden (tenzij dit gratis wordt verstrekt). Dan krijg je, zo was onze gedachtegang, meteen een indruk van de betrokkenheid van de hele parochie. En niet alleen van de actief betrokken leden die regelmatig vieringen bezoeken en bijvoorbeeld meedoen aan vrijwilligerswerk. De laatste categorie wil vaak naast het parochieblad, ook graag het bisdomblad ontvangen en beleidsinformatie. Hermelink en Latzel geven ons een richting waarin we kunnen denken. Parochies die durven experimenteren in hun vieringen – dus tenderen naar model B- zullen de meeste op afstand meelevenenden trekken en daarmee wellicht ook de meeste abonnees op het parochieblad. Onze ervaring met 36 parochies wijst er inderdaad op dat vooral parochies met al veel kenmerken van model B aangeven dat veel parochianen informatie willen ontvangen. Maar de modellen A en D vonden we ook het meest bij deze categorie. De plek van Model E leiden we af uit de ideaaltypische beschrijving van dit model in hoofdstuk II. We hebben niet voldoende gegevens om eventueel tot een andere conclusie te komen.

3-4. Positieve gevoelens jegens elkaar?

A, D en E blijven we als modelaanwijzingen toekennen aan de parochies waarvan de overgrote meerderheid van de leden positieve gevoelens hebben jegens elkaar. Althans volgens de invullers van de monitor. Model A zien we als aanwijzing ook in de middelste kolom, samen met C. We kunnen net als in de eerste versie geen modelaanwijzing geven in de laatste kolom onder 'dat geldt bij ons voor een minderheid'. Slechts één parochie kruiste dit antwoord aan.

¹²⁰ Hermelink en Latzel 2008, p68, p165.

Dit resultaat na 36 parochies blijft opmerkelijk. We willen er ook wat bevindingen van anderen naast leggen. Dit mede omdat er schaduwzijden aan verbonden kunnen zijn, zoals we al schreven in de inleiding op dit hoofdstuk.

Allereerst Christian A. Schwarz.¹²¹ Die becijfert op grond van wereldwijd onderzoek van 1000 geloofsgemeenschappen dat het kwaliteitskenmerk 'Liefdevolle relaties' duidelijk aanwijsbaar is in 68% van de groeiende gemeenten met een hoge algemene kwaliteit volgens 8 kwaliteitskenmerken. Kwantitatief afnemende en/of kwalitatief mindere gemeenten scoren op dit item beduidend lager. Dat zijn z.i. gemeenten die technocratisch bestuurd worden. Hij geeft zelfs een voorbeeld van een gemeente waarin vooruitgang werd geboekt op het vlak van 'structuren' en 'taakvervulling', maar achteruitgang op het vlak van 'geloofsbeleving' en 'relaties'. Tot zover Schwarz. Wie de modelbeschrijving in hoofdstuk II er nog eens bijneemt zal het niet verwonderen dat D, E positief scoren als aanbevolen modellen voor parochies waarin het overgrote deel van de parochianen goed met elkaar kan opschieten. En ook dat model C -met z'n toch wat formele en gerationaliseerde organisatie- voorkomt bij de parochies waarin sommigen elkaar mijden. We weten inmiddels dat in parochies die op model A zijn aangelegd velen het goed met elkaar kunnen vinden. Maar die affectieve betrokkenheid op elkaar is geen exclusief kenmerk is van klassiek georiënteerde parochies. Mensen met positieve gevoelens jegens elkaar hoeven overigens geen vrienden te zijn of familie.

Nu de schaduwkant. We citeren Nancy Ammerman voor wat als een keerzijde kan worden gezien. "The level of affective bonding is obviously correlated with the degree of cultural distinctiveness fostered by the congregation, but affective bonding of some sort is always present."¹²² Zij stemt dus overeen met Jan Jonkers als die stelt dat er altijd positief affectieve relaties (moeten) zijn in een geloofsgemeenschap. De items 2.12 tot 2.18 duiden er op dat met name B-parochies, maar ten dele ook A-parochies, in ieder geval een zekere geslotenheid kennen, wat vaak samengaat met culturele onderscheidendheid.

3-5. Koffiedrinken voor of na de viering

Onze monitoruitslagen laten zien dat grotere onderlinge betrokkenheid – in dit geval tot uiting komend in meedoen met koffiedrinken- een kenmerk is van parochies met veel ontwikkelingskansen in de richting van D en E. Nu we de vraag iets anders geformuleerd hebben wachten we op verdere richtinggevende gegevens die parochies ons aanleveren.

3-6. Partijvorming en of conflicten? .

In de eerste versie noteerden we C en E bij 'geen conflicten' en A, B, D bij 'soms conflicten'. De derde kolom lieten we blanco vanwege te weinig gegevens. Nu hebben we meer gegevens. Deze geven aan dat we model A zeker ook onder 'nee' moeten plaatsen, naast model D. Model C verdient nu een plaats onder 'soms rond bepaalde kwesties.' Verder verandert er weinig t.o.v. de eerste versie; de derde kolom blijft weer blanco.

¹²¹ Schwarz, Christian 1996, p36,37,121

¹²² Ammerman 2001, p57.

Er zijn ook aanwijzingen in de literatuur. Becker heeft modellen vergeleken op hun omgaan met conflicten. Conflicten zijn volgens haar onderzoek het minst oplosbaar in “gemengde” kerkgemeenschappen zonder duidelijk overall-profiel, maar waarbinnen verschillende profielen om voorrang strijden. Zij noemt dit Mixed Communities. Dat type parochies hebben wij in ons onderzoek niet expliciet meegenomen, maar het is niet ondenkbaar dat sommige inter-parochiële samenwerkingsverbanden of grootparochies als ‘mixed’ kunnen beschouwen in de zin zoals Becker het bedoelt. We sonderen dat met enkele vragen in II.c.1.

Conflicten kunnen ontaarden in partijvorming. Penny Becker schrijft : pastores in gemeenschappen van het profetisch-diaconale model zullen zo nu en dan een knoop moeten doorhakken. In de overige modellen die zij onderscheidt (en dat zijn er drie¹²³) komt men er meestal wel uit door te stemmen of door het sluiten van een compromis en ontstaat er geen partijvorming. Binnen de Community – vergelijkbaar met ons model C- moet de pastor de meeste vaardigheid in conflictantering hebben.¹²⁴ Als die vaardigheid er minder is kan partijvorming ontstaan. Model C zien we daarom ook bij ‘soms’. Daar zien we eveneens model D, ongeveer het type parochie waar volgens Becker knopen doorgehakt moeten worden, maar dit is in Nederland vaak minder profetisch van karakter dan in de VS. We hebben echter model D ook toegekend aan parochies zonder partijvorming. Haar collega in de VS, David Roozen, nam waar dat de meeste conflicten zich voordoen in ‘activistische geloofsgemeenschappen’ (toch een ruimer begrip dat profetisch-diaconaal). Activisme leidt nogal eens tot meningsverschillen, tenzij er sprake is van een hiërarchische structuur, aldus David Roozen. In een hiërarchische kerkgemeenschap zijn de leden volgens hem volgzaam.¹²⁵ Profetisch-diaconale gemeenschappen hebben in de VS inderdaad vaak een sterke leider: de pasto(o)r of predikant (vgl. de naam Leader bij Becker!). Als we er inderdaad vanuit gaan dat meningsverschillen en conflicten kunnen ontaarden in partijvorming dan ondersteunen ze onze plaatsing van C en D. We kwamen geen parochies tegen met veel E-kenmerken die partijvorming kennen.

3-7. Beviend met elkaar?

Jan Jonkers vond in protestantse kerken een verband tussen veel vrienden onder kerkleden en geslotenheid en traditionalisme.¹²⁶ “Het gesloten karakter (van de ‘gesloten christelijke godsdienstigheid’) veronderstelt een godsdienstig homogene vriendenkring en een godsdienstig homogeen huwelijk”. Hans Jonker concludeerde in zijn dissertatie: vriendenkringen neigen naar religieuze homogeniteit.¹²⁷ En Peter Ester schreef in *Religie en Samenleving*: “Groepen en subculturen die – direct of indirect- het ‘in-group huwelijk’ propageren, neigen er toe naar binnen gekeerd en gesloten te zijn en veel sterker in ‘bonding’ dan in ‘bridging’ naar de buitenwereld”.¹²⁸ Dat tezamen wijst er op dat we hier met een belangrijke indicator

¹²³ House of Worship, Family, Community.

¹²⁴ Becker 1999, table 9

¹²⁵ Roozen 1988, o.a. p248

¹²⁶ Jonkers, J.B.G., 1999, p.179

¹²⁷ Jonker, A.J. 1994, p80

¹²⁸ *Religie en Samenleving*, september 2009

te maken hebben. Laten we hier meteen aan toevoegen dat de verbanden minder sterk zijn onder Rooms-katholieke geloofsgemeenschappen in Nederland. In onze monitorgegevens viel steeds meer op dat menige liturgische parochie melding maakt van onderlinge vriendschap. Model B zien we daarom nu in de middelste kolom (1/3 is bevriend met elkaar), terwijl we hiervoor opmerkten dat B-parochies een neiging hebben tot geslotenheid. Maar na 36 parochies springt vooral model A er uit in dezelfde categorie: 11 van de 17 parochies met monitoruitslag A geeft aan dat ongeveer 1/3 van de regelmatige kerkgangers bevriend is met elkaar. Voor model C maakt dit item geen verschil. Model D kwamen we nu ook tegen bij parochies waar men wat minder bevriend is met elkaar. Als parochies antwoorden dat men meer dan gemiddeld bevriend is met elkaar dan beschouwen we dat nu voorzichtig als een aanwijzing voor model A. We denken steeds in termen van waarschijnlijkheid: parochies waarvan de kerkgaande leden gemiddeld of meer dan gemiddeld bevriend zijn met elkaar tenderen naar model A.

3-8. Geefgedrag

De verkregen monitorgegevens wijzen uit dat naast model A ook model E meer dan gemiddeld voorkomt bij parochies waarvan leden meer dan € 25,75 bijdragen aan de kerk. We brengen hier de observatie van Erik Sengers bij 2-8, nog even in herinnering: lid worden bij de Bethelgemeente in Drachten kost geld (naast de reguliere bijdrage). D komen we wat meer tegen bij parochies die niet meer maar ook niet minder bijdragen dan € 25,75, en A zien we het meest bij de parochies waarvan de leden beneden gemiddeld bijdragen. Voor model C maakt dit item tot nu toe onvoldoende verschil. Dat geldt tot op zekere hoogte ook voor B, al is er nu de tendens dat B niet of weinig voorkomt bij de parochies met de minst bijdragende leden. We handhaven B in de middelste kolom.

Bernts benadrukt op grond van onderzoek sterk de rol van voldoende personele en financiële middelen bij vernieuwing en meer openheid in het aanbod.¹²⁹ Het missionair-diaconale en plurale model en met name het evangelicale model zijn daarom betreffend 'dure' modellen, waarvoor de leden dus flink moeten 'offeren'. Het evangelicale model ook door het gebruik van moderne middelen.

3-9. Profilerings

Kleine parochies en plattelandsparochies blijken het minst enthousiast voor samenwerking en profilerings, zo concludeerde Kaski¹³⁰ in 2003. Ons vooronderzoek voor de eerste versie bevestigde dit. Intussen hebben we de vraag anders gesteld en zien we dat parochies die model A als uitslag kregen zich tenminste wel enigszins willen onderscheiden van andere parochies. Model A komt veel voor bij kleinere plattelandsparochies. De andere modellen houden dezelfde plaatsen als in de eerste versie van de monitor tot nader onderzoek ons overtuigend nieuwe richtingen wijst.

¹²⁹ Kaski, rapport 498, p100,103

¹³⁰ Kaski, rapport 503, 2003

IV.4. Empirische onderbouwing van de lagen 4 en 5

Theoretische excurs: vorm en inhoud volgens Simmel

Er is, als het goed is, samenhang tussen vorm en inhoud van een parochie. Want ook een geloofsgemeenschap is te beschouwen als een 'systeem', waarin de delen met elkaar een eenheid willen vormen (Pasveer 1992; Van der Ven 1993). Wat verstaan we hier onder inhoud?

Voor het antwoord wijden even uit over de klassieke socioloog Georg Simmel (1858 – 1918). Hij vond ten eerste dat je onderscheid moest maken tussen vorm en inhoud.¹³¹ De vorm heeft betrekking op de interacties tussen individuen, de sociale processen in een groep. De inhoud is datgene waarover het gaat in een groep en vooral ook de diepere beweegredenen die een groep gaande houden. Simmel zei dat vormen inhouden belichamen en produceren die apart bestudeerd kunnen worden en die de vorm 'volledig' maken. Daarmee geeft hij aan dat de vorm ook een soort stolling is van een eerder voltrokken inhoudelijk proces van nadenken, praten, hermeneutiek. Het gaat dan om begrippen die niet onmiddellijk verwijzen naar de waarneembare werkelijkheid en behoren tot de 'objectieve kennis', maar die je zeker indirect kunt 'meten' met stellingen, pictogrammen of door semiotisch onderzoek van kerkelijke documenten. We komen hiermee bij de lagen 4 en 5, de 'metafysica' in de woorden van Simmel. Wij bezigen trouwens meer theologische termen: de gedeelde gelovigheid van een parochie. En dan meten we niet de aller-individueelste geloofsbelevingen, maar motieven en verwachtingen van parochianen die leiden tot *groepsgedrag*, in dit geval kerkelijke betrokkenheid. We vragen verder naar de verwachtingen van parochiebesturen van parochieleden, die dat *groepsgedrag* stimuleren. Dat de verwachtingen van parochianen en die van de besturen niet overeen hoeven te komen, ja zelfs op gespannen voet met elkaar kunnen staan, merkten we al op bij 3.2. toen we Ernest Henau aanhaalden. En tenslotte vragen we om intuïtief de 'kleur' van de parochie aan te geven: van streng-romeins tot liberaal. Met laag 5 willen we mensen die de parochiemonitor invullen helpen om zich een beeld te vormen van de (halfbewuste) wensbeelden die haar vorm bepaald hebben of nog steeds bepalen.

We vragen invullers om daarbij vooral 'van zich af te kijken'. Stoppels noemt dat **allocentrisch waarnemen**, vanuit de ander. En dat om jezelf, zoals hij zegt, 'de kans te geven de werkelijkheid zoals die zich aan mij voordoet in de ware gedaante te laten zien en deze niet op het procrustesbed van mijn eigen overtuigingen en schema's te leggen'.¹³² Van bestuursleden en met name pastores mag ons inziens verwacht worden dat ze de gelovigheid van de geloofsgemeenschap kunnen waarnemen en inschatten, al dan niet met een hulpmiddel als deze monitor. Maar mocht er toch behoefte zijn aan een enquêteformulier dat door parochianen kan worden ingevuld,

¹³¹ *The sociology of Georg Simmel*, Translated by Wolff, Kurt H., The Free Press, New York/London, 1950, p.p. xli, 21, 23

¹³² Stoppels 2009, p400

dan kunnen wij zorgen voor een vereenvoudigde versie van het navolgende deel van de monitor.

We meten de inhoud met statements, en als een soort **check** van de analyse met de items van de eerste drie lagen. De vorm hoeft namelijk de inhoud niet meer te dekken. Maar groepsleden zullen daar wel altijd naar streven, omdat anders onbehagen ontstaat. Brouwer ziet dan een belangrijke rol voor de pastor, die de 'homeostase' –het zoeken naar evenwicht- van 'het systeem parochie/gemeente op een gezonder niveau kan brengen'.¹³³

Als de vorm teveel afwijkt van de inhoud zal de monitor dat dus aangeven, doordat de 'vorm' een andere uitslag geeft dan de 'inhoud'. Simmel stelt tenslotte dat de vorm ook buiten de groep invloed heeft op de 'worldview' van de omringende samenleving. Dat laten wij grotendeels buiten beschouwing, hoewel het theologisch uiteraard wel om een belangrijke 'Wirkung' gaat.

Samenvattend:

We meten de inhoud door stellingen over de motieven en verwachtingen van parochianen, verwachtingen van het bestuur (of de pastor) jegens de parochianen, alsmede door de parochiebeelden die de invullers veronderstellen bij de parochianen. Van belang is dat invullers allocentrisch waarnemen bij het invullen. De parochie is een systeem. Als vorm en inhoud niet meer bij elkaar passen geeft de monitor dat aan en moet naar nieuw evenwicht worden gezocht. We vullen nog aan: modellen functioneren daarbij als voorbeelden van samenhang die zich in de praktijk hebben bewezen en waarin heel veel ecclesiologisch denken is verwerkt. We komen daar nog op terug bij het interpreteren van de gegevens.

IV.4.1 Empirische onderbouwing

Anders dan bij de vormlagen 1 tot en met 3 geven wij hierna niet na ieder blokje stellingen een uiteenzetting van inzichten of onderzoeksgegevens van andere onderzoekers om de modelaanwijzingen te onderbouwen. We meten de inhoud met 70 items en de empirische verantwoording hiervan zou een apart boekwerk vergen. Dat het om zinvolle indicatoren gaat voor de vijf modellen die wij onderscheiden willen we desgewenst aantonen met markante uitspraken in de (praktisch-) theologische en godsdienstsociologische en -psychologische literatuur (zie literatuurlijst). Veel (opeenvolgende) statistisch getoetste stellingen hebben we met name ontleend aan Hermelink en Latzel (red.)¹³⁴, aan Kees de Groot¹³⁵ en bovendien aan het tijdschrift *Religie en Samenleving* dat actueel onderzoek bespreekt.

'Wat gelooft de mens er zelf van' is een vraag van deze tijd. Albert en Joke Ploeger stellen hem als ze schrijven over hermeneutiek als heen-en-weer-gaande beweging. De ene beweging, zo betogen zij, gaat vanuit de bijbel en de theologische vertolker van de bijbel en traditie. De andere beweging komt als een vorm van 'leke-vertolking' vanuit diens 'geloof en leven', mede op grond van bijbel en traditie, naar de theologische vertolker. Er moet volgens de Ploegers veel preciezer gelet worden wie moderne mensen zijn, die leven in de empirische werkelijkheid van de kerk en

¹³³ Brouwer et.al. 2007 p158

¹³⁴ Hoofdstuk 1 in hun boek *Kirche Empirisch*, 2008

¹³⁵ Zijn artikel *Religieuze gemeenschap in een tijdperk van individualisering*, 2005, tabellen 1 en 2

Nederlandse samenleving.¹³⁶ Een oproep van gelijke strekking vinden we bij Philip Stouthard en Gerard van Tillo in hun bundel *Katholiek Nederland na 1945*. Zij stellen: “Het is (kortom) zaak in een breed cultureel perspectief godsdienstsociologisch onderzoek te verrichten en empirisch op zoek te gaan naar wat de moderne mens geestelijk bezighoudt.”¹³⁷ Het woord empirisch valt op. H.W.A. Hilhorst haalt in dit bundeltje de bekende godsdienstsocioloog Peter Berger aan. Deze heeft de pluralistische godsdienstige situatie van de (post-)moderne tijd treffend beschreven en heeft daarmee een leidraad geboden voor de opzet van onze inhoudslagen 4 en 5: De modernisering van de samenleving, zo schrijft Hilhorst, door met name de technologische vooruitgang leidt volgens Berger tot de toename van het aantal individuele gedragsmogelijkheden voor levensbeschouwelijke alternatieven. “Godsdienst is in onze samenleving een zaak van vrijwillige en individuele keuze geworden, van persoonlijke ervaring en beleving. De hierdoor ontstane pluriformiteit binnen de kerken zelf, hebben tevens geleid tot een grotere relativering van geloof en godsdienst en ook tot een grotere onzekerheid over de eigen godsdienstige (groep)identiteit. Volgens Berger zien wij heden ten dage dan ook drie soorten reacties op de situatie:

1. de vlucht in of de hernieuwde keuze voor het ‘traditionele geloof’, voor de neo-orthodoxie en het fundamentalisme binnen het christelijk erfgoed.

2. de keuze voor de persoonlijke en gevoelsmatige ervaring als leidraad voor het geloof, godsdienst en levensbeschouwing, of

3. de nadrukkelijke keuze voor een gesecculariseerde en immanente levensbeschouwing (Berger 1979)

De recente ‘nieuwe religieuze bewegingen’ kenmerken zich zowel door een terugkeer tot het traditionele geloof (evangelisch en neo-orthodoxie) als door de sterke ervaringsgerichtheid van een persoonlijk geloof.”¹³⁸

Na deze introductie vermelden wij weer de modelaanwijzingen bij de stellingen en vragen, opdat transparant wordt hoe de monitor uitslag wordt berekend. Daarna geven we aan hoe de totale monitor uitslag kan worden berekend (en wordt berekend op www.parochiemonitor.nl) .

IV.4.2. De godsdienstigheid van de parochie (de vierde laag)

Stellingen					Modellen
Mensen zijn in onze parochie betrokken bij de kerk:					
1) omdat de parochie/geloofsgemeenschap ¹³⁹ een plaats is waar zij gesterkt worden in, en bewaard blijven bij, het ene ware geloof, zoals verwoord in het Credo	A				E
2) omdat zij in de kerk de gemeenschap met anderen beleven	A	B	C	D	
3) omdat ze merken dat men er oog heeft voor elkaars geestelijk leven, levensvragen en spiritualiteit			C		E

¹³⁶ Albert en Joke Ploeger 2001, p63

¹³⁷ Stouthardt en Van Tillo 1985, p129

¹³⁸ H.W.A.Hilhorst citeert P.Berger in Stouthardt en Van Tillo, 1985

¹³⁹ Parochielocatie: alle gebouwen waarin regelmatig kerkelijke activiteiten plaatsvinden.

4) omdat de kerk hen tot steun is, vooral in moeilijke situaties	A	B		D	
5) omdat de kerk zich inzet voor een betere wereld en zij daarin mee willen doen				D	
6) omdat de parochie goed verzorgde diensten/vieringen biedt met een gedifferentieerde (gevarieerde)liturgie		B			
7) omdat men er (ook) samenkomt in kleinere groepen, met respect voor veelkleurigheid en nieuwe bewegingen en middelen			C		E
Volgens mij/ons verwachten onze betrokken/meelevende leden dat in de parochie:					
8) ruimte is voor gebed, stilte en innerlijk gesprek met God.	A	B			
9) mensen worden begeleid bij de wendingen in hun leven, door doop, eerste communie, vormsel, huwelijk en uitvaart	A	B			
10) pastor(es) gesteund door vrijwilligers aantrekkelijke vieringen bieden, met gevoel voor de traditie, maar ook voor de verlangens van mensen van vandaag		B			
11) een bijdrage wordt geleverd aan de geloofsopvoeding van de kinderen	A				E
12) gegeven en meegewerkt wordt aan missie en caritas	A			D	
13) men zich uit over politieke grondvragen of principiële politieke vragen			C	D	
14) respect is voor het charisma (de gaven, kwaliteiten), van alle gelovigen					E
15) tegenstellingen niet toegedekt worden, maar stimulans zijn voor onderling gesprek			C		
16) Christelijke waarden worden verdedigd				D	E
Volgens mij/ons verwachten onze betrokken/meelevende leden dat in de parochie:					
17) zorgvuldig de Latijnse mis wordt gevierd en de sacramenten worden bediend		B			
18) betrokkenheid is bij mensen in sociale noodsituaties				D	E
19) het gesprek met niet-christelijke godsdiensten wordt versterkt			C	D	
20) er geloof is in groei en in groeien in het geloof					E
21) aandacht is voor het leven van alle dag	A		C	D	E
22) concerten of tentoonstellingen worden aangeboden		B	C	D	
23) er verzet is tegen vreemdelingenhaat				D	
24) zorg is voor ouderen, zieken en mensen met een beperking	A			D	

25) geloofskennis wordt aangereikt door preken, catechese, bijbelkringen, cursussen, etc.	A			D	E
26) zij God intens kunnen ervaren in liederen, preken, ontmoetingen etc., en dat ook uiten naar elkaar		B			E
27) dat door de parochie of het parochieverband ook activiteiten in buiten/ inde natuur worden verzorgd, zoals een kloosterbezoek, pelgrimswandeling			C	D	
28) de verering van Maria aandacht krijgt	A				E
Onze parochie bevordert dat parochianen:					
29) hun geweten volgen	A		C	D	E
30) zelf bepalen hoe ze geloven			C	D	
31) hun kwaliteiten beschikbaar stellen voor de voortgang van de vieringen.	A	B			
32) hun kwaliteiten beschikbaar stellen voor vormgeving en inhoud van de vieringen.		B			
33) de vrijheid van anderen hoogachten	A		C		
34) de gebruiken van het christelijk geloof in ere houden, zoals thuis bidden, bijbel lezen, rozenkrans bidden.	A				E
35) mensen niet alleen persoonlijk willen helpen, maar ook aandacht hebben voor de maatschappelijke structuren die problemen in stand houden.				D	
36) woord en sacramenten beschikbaar en toegankelijk houden.	A	B			
37) bereid zijn zich te verdiepen in tradities en rituelen en daarover ook uitleg willen geven, al dan niet in oecumenisch verband (bijv. kruiswegstaties in de aanloop naar Pasen).		B			
38) zelf het besluit nemen om in Jezus Christus als verlosser te geloven.					E
39) hun geloof in de praktijk brengen (Praktisch christen zijn/ consequenties trekken).	A			D	E
40) met gedrevenheid de(nieuwe) beleidsdoelen van de parochie nastreven.		B		D	E
De modaliteit (geloofskleur) van de parochie is te benoemen als:					
a) traditioneel; streng-romeins	A				
b) evangelisch; charismatisch	A				E
c) liberaal	A		C	D	
d) zoekende gelovigheid			C	D	E
e) liturgisch	A	B	C	D	E
f) maatschappijbetrokken			C	D	
g) missionair-diakonaal model			C	D	E
h) missionair -evangelisch					E
i) open naar algemene religiositeit ; gesprek met boeddhisme, new age, etc			C	D	

IV.4.2. Parochiebeelden (de vijfde laag)

Stellingen	Modellen				
1) Kerk als marktkraam: er is door het jaar heen een verscheidenheid van vieringen en activiteiten, binnen en buiten het kerkgebouw, en of er nu veel of weinig bezoekers komen. Je mag er komen 'shoppen', maar je wordt ook ingewijd in het christelijk geloof en de traditie van de kerk			C		E
2) Kerk als vindplaats van het geloof, waar de blijde boodschap verkondigd en vergeving gehoord wordt. Christus is centraal en een bewust geloof is belangrijk, evenals de band met elkaar. Met de eucharistie vierten we zijn aanwezigheid en laten ons bemoedigen voor het leven van alle dag	A	B			
3) Kerk als haven: een plaats waar de bijbelse boodschap niet alleen gehoord wordt, maar van waaruit wij als getuige van Christus het goede nieuws actief verder brengen in woord en daad					E
4) Kerk als Volk van God onderweg.. Hij trekt met ons mee als reisgenoot, op weg naar telkens weer een volgende bestemming.	A	B		D	
5) Kerk als een herberg: we horen gastvrij te zijn, met wijd open deuren voor mensen die geloven dat er 'iets' is, die soms zitten met zingevingvragen en dan even willen meelopen.	A	B		D	E
6) Ook de 'vreemdeling' is bij ons welkom, zelfs als die 'anders' is .Omdat we zelf vreemdelingen en bijwoners zijn (geweest).			C	D	
7) Kerk als dialooggemeenschap. God vinden we door gesprek, door dialoog, door communicatie (mogelijk ook via internet), door inbreng van leken ook in vieringen. De parochie is op die wijze een lerende gemeenschap en vindplaats van God.			C		E
8) De parochie was er altijd al en zal voortbestaan. Je kiest er niet zozeer voor, je wordt er in geboren. Je vindt er gemeenschap en weet er de weg, vooral als je er altijd bij hebt gehoord. En je hoort er Gods Woord; de apostolische traditie die teruggaat tot de apostelen en de kerkvaders is heel belangrijk. Het is Gods kerk, waar we naar toe mogen gaan.	A				
9) Onze parochie probeert de katholieke traditie te verbinden met nieuwe belevingen van religiositeit. Zoekers, zwevers en allen die maar geïnteresseerd zijn in spiritualiteit vinden bij ons gehoor.			C		
10) De parochie als gemeenschap der heiligen. Natuurlijk zijn we onderdeel van de Kerk, maar we willen toch iedere bijeen-komst zelf antwoord geven op Gods Woord. In gehoorzaamheid daaraan willen we getuigend in de wereld staan.					E
11) Kerk als (mystiek) lichaam van Christus. Er is bij ons duidelijk het verlangen naar eenheid, naar (even) ontstijgen wat in het gewone leven verdeelt of buiten sluit. Ieders gaven zijn van belang, ieder hoort erbij. Maar we beseffen ook dat we slechts kunnen streven naar de gemeenschap zoals Christus die heeft bedoeld.	A	B			
12) We proberen naast onze vieringen vooral sterk te zijn in een rijk geschakeerd aanbod van leerhuizen en gespreksgroepen dat aansluit op de zin- en levensvragen van gewone mensen, niet alleen in de parochie, maar ook in instellingen en tehuizen in ons gebied.			C		

13) Kerk als buurtgemeenschap . We vormen een behoorlijk hechte gemeenschap, waarin we als parochianen elkaar helpen als het nodig is en waar we geregeld aspecten van ons leven delen				D	E
14)De kerk is nog altijd bindend instituut in onze dorps- of stadsgemeenschap. We doen mee in, vooral katholieke, verenigingen en organisaties.	A				
15) De kerk als (rust-)plaats. In deze drukke wereld zijn er (rust-)plaatsen nodig waar je je kunt terugtrekken uit de beslommeringen van het leven, waar je op adem kunt komen.		B			E
16) Kerk als oefenplaats voor het Koninkrijk Gods. In de parochie is het hoofdpunt dat wij ons inzetten voor de samenleving. Daar waar recht en gerechtigheid ontbreken springen wij in de bres. Met het voorbeeld van het bekende Leger des Heils voor ogen (of binnenstadspastoraat) willen wij op eigen wijze concreet Christus present stellen.				D	
17) De kerk als plek om te vieren. Een goed verzorgde liturgie / eucharistieviering is bij ons heel belangrijk.	A	B			

Ander gemeentebeeld dat je (meer) op jouw parochie of geloofsgemeenschap van toepassing vindt

.....

.....

.....

.....

.....

Tot slot: Hoe zou je jouw parochie/ geloofsgemeenschap het beste kunnen karakteriseren. Zet niet meer dan één kruisje!

	Bovenaan onze agenda staat dat we geen gesloten parochie mogen zijn, maar gevoel moeten hebben voor hedendaagse religiositeit.
	We zijn gastvrij, missionair, en hebben toch een eigen christelijke identiteit. Ieder is welkom en we zijn bij gelegenheid ook aanwezig waar de mensen zijn. Plaatsen buiten de parochiekerk kunnen ook kerkplaatsen zijn.
	De parochie is gemeenschapsparochie, waarin je goed de weg weet als je er in werd geboren.
	We hebben een sterke christelijke identiteit, en stellen eisen aan mensen die met ons mee willen doen

V BEREKENING UITSLAG VAN DE MONITOR

De parochiemonitor is een hulpmiddel om op het spoor te komen van een passend parochiemodel. De digitale versie laat na het invullen meteen zien welk model dat is. Voor mensen die de 'uitslag' met de hand invullen geven we in dit hoofdstuk aan hoe ze zelf het meest passende model kunnen berekenen. Maak daarbij gebruik van de verzameltabellen op pag. 93-96.

NB. Gebruikers van de digitale versie kunnen in dit hoofdstuk lezen op welke empirische gegevens wij ons, als samenstellers van de monitor, hebben gebaseerd.

1. Pak de ingevulde monitor er bij.
2. Iedere antwoordmogelijkheid die je in de monitor hebt aangekruist geeft een indicatie voor één of meerdere modellen:

Ter herinnering: de modellen zijn als volgt gecodeerd

A= klassiek model;

B= liturgisch model;

C= pluraal model;

D= missionair-diaconaal model;

E= evangelicaal model

3. Nu slaat u de pagina's 51/52, 62t/m 65 en 77/78 op. Hier ziet u de items van de monitor, met in iedere cel één of meer modellen. Althans de codes daarvan: A, B, C, enz.. Hebt u in de monitor bij "Grootte van de totale plaatselijke parochie" (item 1.1.) de tweede positie aangekruist (1000- 4000 leden) dan zie je staan: B
4. Die letter B zet u in dat geval in de **vierde kolom** bij item 1a van de parochiemonitor die je bezig bent in te vullen.
5. Wanneer u toch onvoldoende gegevens hebt kunnen vinden over een bepaald aspect van de parochie laat dan de vierde kolom achter dat item open. Als je bijvoorbeeld niet te weten bent gekomen in welke sectoren de meeste parochianen werkzaam zijn laat je bij 1.3 het vierde hokje open. Je noteert geen model. Dat is dan één aanwijzing minder en de totaaluitslag wordt daarmee iets minder betrouwbaar. Maar dat is beter dan een onjuiste schatting. Omgekeerd: hetzelfde model kan ook twee of meer keer zijn geïndiceerd
6. Vul zo bij ieder item van de monitor de geïndiceerde modellen in. Tel vervolgens na de derde laag de A's, B's, C's D, en E's bij elkaar op en noteer per laag de tussentotalen. Tel het tussentotaal van de eerste laag DUBBEL. Als u de verzameltabel op de volgende pagina gebruikt vergeet u die dubbeltelling van

de modelaanwijzingen niet. Vervolgens kun je alvast een tussenstand berekenen en zie je welk model door de vorm wordt geïndiceerd.

7. De lagen 4 en 5 hebben een andere antwoordstructuur. Het zijn gegroepeerde stellingen, die u individueel of als parochiegroep kunt aankruisen. In de verzameltabellen op deze pagina vult u in welke modellen horen bij de stellingen die u hebt aangekruist en berekent u meteen voor laag 4 en 5 de scores: eerst voor de lagen 4 en 5 apart en vervolgens voor laag 4/5 tezamen.
8. Op grond van de eindtotalen besluit u welk model het meest nastrevenswaardig is voor de parochie/parochielocatie/geloofsgemeenschap die jij hebt onderzocht.

NB: het gaat veel sneller dan de lijst van aanwijzingen doet vermoeden!

V.1. Verzameltabel laag 1 t/m 3

Model	A	B	C	D	E
Aantallen laag 1 (x2)					
Aantallen laag 2					
Aantallen Laag 3					
Totalen					

V.2. Verzameltabel laag 4

Zet een kruisje in elke kolom van de aangegeven letters. Doe dit alleen voor de door jou in de monitor bij laag 4 aangekruiste stellingen. De kolommen A t/m E tel je tenslotte op om de eindtotalen te noteren

Item	Bijpassende Modellen	A's	B's	C's	D's	E's
1.	A, E					
2.	A, B,C,D					
3.	C,E					
4.	A,B,D					
5.	D					
6.	B					
7.	C,E					
8.	A,B					
9.	A,B					

10.	B					
11.	A,E					
12.	A,D					
13.	C,D					
14.	E					
15.	C					
16	D,E					

17.	B					
18.	D,E					
19.	C,D					
20.	E					
21.	A,C,D,E					
22.	B,C,D					
23.	D					
24.	A,D					
25.	A,D,E					
26.	B,E					
27.	C,D					
28.	A,E					

29.	A,C,D,E					
30.	C,D					
32.	B					
33.	A,C					
34.	A,E					
35.	D					
36.	A,B					
37.	B					
38.	E					
39	A,D,E					
40	B,D,E					

a.	A
b.	E
c.	C,D
d.	C,D,
e.	B
f.	C,D
g.	D
h.	E
i	C,D

Totalen Laag 4	A	B	C	D	E
---------------------------	-------------------	------------------------	------------------------	-------------------	-------------------

V.3. Verzameltabel laag 5

Omcirkel s.v.p. alleen de modellen bij jouw/ jullie aangekruiste antwoorden en tel de omcirkelde letters op.

Item	Passend model bij mee eens
1.	C,E
2.	A,B
3.	E
4.	A,B,D
5.	A,B,D,E
6.	C,D
7.	C,E
8.	A
9.	C
10.	E
11.	A,B
12.	C
13.	D,E
14.	A
15.	B,E
16.	D
17.	A,B
Totalen omcirkelde A,B,C,D,E's Per kolom	

Totaal A:

Totaal B:

Totaal C:

Totaal D:

Totaal E:

V.4. Verzameltabel laag 4 en 5

Zet nu de totalen van laag 4 en laag 5 in onderstaand overzicht.

Lagen	Aantallen A's	Aantallen B's	Aantallen C's	Aantallen D's	Aantallen E's
Totalen laag 4					
Totalen laag 5					
Totalen laag 4/5					

Het door laag 4/5 geïndiceerde model is het model van de letter met de hoogste score.....

Eindtotalen

Gecombineerde lagen	Aantallen A's	Aantallen B's	Aantallen C's	Aantallen D's	Aantallen E's
1 t/m 3 (p.70)					
4/5					
Eindtotalen					

Het door de parochiemonitor geïndiceerde model is het model met letter... en dat is het.....parochiemodel (einduitslag).

V.5. Rekenvoorbeeld

Om nog wat inzichtelijker te maken hoe berekend kan worden welk model voor een parochie is geïndiceerd volgens de parochiemonitor geven we hier een rekenvoorbeeld. We geven een beperkt aantal gegevens van een bestaande dorpsparochie van bijna 3000 leden. Niet alle gegevens maken we bekend: het gaat er enkel om de berekeningswijze duidelijk te maken. Van elk van de 5 lagen van de parochie geven we enkele kenmerken.

Laag 1:

Het is een middelgrote parochie op het platteland met een lager dan gemiddeld opleidingsniveau. .

Meer dan 15% van de parochianen werkt in de agrarische sector.

Dat geeft alvast 4 belangrijke kenmerken (pak de monitor er s.v.p. even bij):

Grootte: 3000 leden (afgerond naar boven). Dat is item 1.1 van de monitor(= laag 1, eerste item)

Opleidingsniveau: lager dan gemiddeld, oftewel minder dan 34% (item 1.2)

Meer dan 15% werkt in de sector agrarisch/middenstand/handel (item 1.3)

De urbanisatiegraad is laag: platteland of verstedelijkt platteland(item 1.9)

Nu kijken we vanaf pagina 51 welke modellen bij die gegevens horen:

Grootte van de totale plaatselijke parochie

Minder dan 1000 leden

1000-4000 leden

meer dan 1000 leden

	B	
--	---	--

Opleidingsniveau leden

Meer dan 34% HBO/Univ. 34% HBO/Univ.

minder dan 34%

HBO/Univ.

		A,E
--	--	-----

Sectoren waarin parochieleden met name werkzaam zijn (beroepen)

gezondheidszorg, etc.

Industrie

Agrarische sector,
middenstand,handel, etc.

		A,B
--	--	-----

Urbanisatiegraad

Meer dan 100000 inw.

40-100000inw.

(verstedelijkt) platteland

		A,B
--	--	-----

Laag 2: (opnieuw enkele voorbeelden als illustratie van het rekenmodel)

De pastoor van deze parochie legt sterk de nadruk op bewaken van de voortgang van het parochiewerk door vrijwilligers (item 2.6), op vragen van randleden (zoals bediening sacrament der zieken) wordt snel en onvoorwaardelijk ingegaan (item 2.13). Randleden worden soms uitgenodigd voor gespreksgroepen (item 2.15 en samenlevingsvragen komen zelden aan de orde(item 2.18.)

We gaan weer kijken welke parochiemodellen horen bij die kenmerken, nu vanaf pagina 60:

Rol van de pastoor/pastor

Training vrijwilligers

Bewaking voortgang

Preken, pastoraal advies

	B,C,D	
--	-------	--

In welke mate wordt op vragen van randleden ingegaan?

Snel en onvoorwaardelijk

Hangt er vanaf

Terughoudend

C,E		
-----	--	--

Uitnodigen randleden en buitenkerkelijken voor gespreksgroepen?

Ja

Soms

Nooit

	A,B,D	
--	-------	--

In hoeverre komen samenlevingsvragen (ook van parochianen) reflectief aan de orde?

Vaak	Incidenteel	Zelden
		A

Laag 3: (opnieuw enkele voorbeelden als illustratie van het rekenmodel)

Veel leden zijn actief in of voor de parochie (item 3.2) en de meeste leden kunnen het wel met elkaar vinden (item 3.4). Van hardnekkige partijvorming in de parochie is geen sprake (item 3.6) en niet meer dan ongeveer een derde van de leden is bevriend met elkaar (item 3.7).

Vanaf pagina 77 kijken we welke modellen hierbij horen volgens de parochiemonitor;

Participatie (aantal vrijwilligers)

Meer dan 7% is actief	7% is actief	Minder dan 7% actief
B,E		

Positieve gevoelens jegens elkaar?

Ja, geldt voor overgrote meerderheid...

Geldt voor de meelevende parochianen, maar buiten die kring kent men elkaar nauwelijks

Geldt voor de meeste meelevende...

	A,B	
--	-----	--

Partijvorming of conflicten?

Nee

Soms

Ja

C,E		
-----	--	--

In hoeverre zijn parochieleden bevriend met elkaar?

Minder dan gemiddeld

gemiddeld

meer dan gemiddeld

	A,D,E	
--	-------	--

Op dit moment is het een goed idee om alvast te kijken welk model door de vorm – d.w.z. door de eerste drie lagen – wordt aangewezen.

We tellen nu alle modellen op, waarbij we de eerste laag dubbel tellen (gezien het geringe aantal items en om ruimte te besparen maken we hier even geen gebruik van de verzameltabellen):

Laag 1: 3A, 3 B en 1 E x 2 =

6A, 6B 2E

Laag 2,3 :

4A, 5B, 3C, 2D, 3E

Totaal vorm

10A, 11B, 3C, 2D, 5E

Het klassieke model en het liturgisch model krijgen bijna evenveel punten. Wat opvalt is dat het missionair-diaconaal model en pluraal- of dialoogmodel niet in de

eerste laag voorkomen. We bedenken daarbij natuurlijk dat we maar enkele items van laag 1 hebben ingevuld. Maar deze gegevens geven aan dat de omgevingskenmerken en andere 'harde' kenmerken van de parochie er niet op wijzen dat de modellen D en C in aanmerking zouden kunnen komen, terwijl de parochie blijkbaar in de lagen 2 en 3 toch kenmerken heeft ontwikkeld die beide mogelijkheden aan de oppervlakte brengen. We zullen zien of de inhoudslagen 4 en 5 dat bevestigen, of dat ze de doorslag geven in de keuze voor model A of model B.

Laag 4: (opnieuw enkele voorbeelden als illustratie van het rekenmodel)

Mensen zijn vooral betrokken bij de parochie om de gemeenschap met anderen te kunnen beleven (stelling 2) en zij verwachten ook dat zij worden begeleid bij wendingen in hun leven (stelling 9). De parochie bevordert dat parochianen de gebruiken van het christelijk geloof in ere houden (stelling 34) en de modaliteit is volgens de invuller(s) te benoemen als traditioneel (stelling a).

Nu kijken we wel naar de verzameltabel van laag 4 op pagina 87 en verder, omdat daar alleen de modellen staan die bij de stellingen passen.

Dan zien we (volgende pagina):

Stelling 2: A, B, C, D

Stelling 9: A, B

Stelling 34: A, E

Stelling a: A

Dat geeft voor laag 4 een totaal van 4A, 2B, 1C, 1D en 1E

Hier zien we C en D elk 1 keer terugkomen, terwijl B wat 'verliest' t.o.v. A.

Laag 5: (opnieuw enkele voorbeelden als illustratie van het rekenmodel)

Parochiebeelden die aanspreken in deze parochie zijn: kerk als vindplaats van geloof (stelling 2); de kerk als haven, van waaruit je als getuige het woord verder brengt (item 3); Kerk als een herberg (item 5), en de kerk als bindend instituut (item 14). Op pagina 90 kijken we in de verzameltabel voor laag 5 welke modellen door deze kenmerken worden geïndiceerd:

5.2: A, B

5.3: E

5.5: A, B

5.14: A

Dat geeft voor laag 5: 3A, 2B, 1E.

Hier vinden we geen indicaties (modelaanwijzingen) voor C en D.

Het totaal voor de inhoud is: **7A, 5B, 1C, 1D, 2E**

Totaal 5 lagen: 17A, 16B, 4C, 3D, 7E

Het totaal van alle lagen wijst toch op model A (het klassieke model), zij het nipt met 17 scores op deze 'uitgeklede' monitor. Model B (het liturgisch model) komt net 1 punt

tekort. Maar het is niet ondenkbaar dat Model B over een jaar of vijf hoger scoort , bijv. omdat het opleidingspeil van de ‘nieuwe generatie’ actieve parochianen hoger is, omdat er een vrouwelijke pastor wordt aangesteld, of omdat er welgestelde senioren van elders toetreden. De ruimte daarvoor is kennelijk aanwezig en het is ook niet bijzonder voor een klassiek parochie dat er ruime aandacht is voor het liturgische element, al is het niet vaak zo sterk als in dit voorbeeld. De vorm biedt daarvoor al duidelijk de ruimte. Maar de inhoud is zo overwegend traditioneel, dat het klassieke model voorlopig het beste kan worden aangehouden.

V.6. Vragen die kunnen rijzen bij de interpretatie

1. Wat te doen als twee of meer modellen hetzelfde aantal indicaties krijgt?

Bijvoorbeeld: het klassieke model (A) en het missionair-diaconale model (D) krijgen elk 25 indicaties in de verzameltabel voor laag 1 tot en met 3 en scoren daarmee als hoogste. Dat komt wel voor in de praktijk. Strikt genomen betekent dit dat beide modellen volgens deze monitor goede toekomstmogelijkheden zijn voor deze parochie. We vergelijken immers met de totaalscores van de andere modellen van dezelfde parochie. Wil je een keus maken dan kun je al een vergelijking maken met de “benchmark” die we hebben berekend na analyse van 19 parochies, verspreid over het land.

Benchmark laag 1, 2 en 3 (op basis van 19 monitoruitslagen 2009/2010)

A	B	C	D	E
23,2	17,7	16,2	16,6	16,4

De tabel geeft aan dat de 13 parochies *gemiddeld* bijna 23,2 indicaties kregen voor Model A, 17,7 voor model B, enzovoorts. We zien nu dat het missionair-diaconaal model met 25 indicaties méér afwijkt ten opzichte van de gemiddelde landelijke score voor het klassiek model t.o.v. de landelijke score (benchmark) voor dat model. Dat is een reden om in dit geval voor Model D te kiezen. Er is dan namelijk meer dan gewone aandrang in de parochie om missionair- diaconale parochiegemeenschap te zijn. Bij zo’n hoge score zullen waarschijnlijk ook de lagen 4 en 5 sterker in de richting wijzen van het missionair-diaconaal model. Dat is dan een belangrijke extra reden om Model D te kiezen. Is dat nog niet het geval dan kan het zijn dat de parochie alvast de vormen gekozen heeft van missionair-diaconale of diaconale geloofsgemeenschappen, maar dat de parochietheologie daar nog wat bij ‘achterblijft’ (in sociologische termen: er is sprake van een ‘cultural lag’). Meet dan over enkele jaren nog eens opnieuw. Grote kans dat het de kloof tussen vorm en inhoud is gedicht.

NB. Komt u na vergelijking met de benchmark van de vorm er voor uw gevoel niet overtuigend uit, dan kunnen wij een uitgebreide interpretatie geven met behulp van de ‘soortelijke gewichten’ van alle items, uitgedrukt in een cijfer dat aangeeft hoeveel

een kenmerk van de parochie bijdraagt aan de kans om een van de 5 modellen toegewezen te krijgen door de monitor.

2. Is het niet merkwaardig dat dezelfde monitor aanwijzingen geeft voor heel uiteenlopende modellen?

Nee, dat is niet vreemd. De modellen zijn in feite uitlopers van die éne stam: de Rooms-katholieke wereldkerk. Die heeft vanouds het klassieke model. Iedere parochie heeft daar nog veel trekken van. Van de parochies die in ons vooronderzoek zijn gescreend geeft de vorm gemiddeld nog bijna 23 indicaties voor dit klassieke model. De andere modellen overlappen elkaar trouwens ook voor een deel, zoals je ongetwijfeld al hebt opgemaakt uit de modelbeschrijvingen. Bovendien is het mogelijk dat een parochie zich op een bepaald tijdstip duidelijk nog in meerdere richtingen kan ontwikkelen. Dat mag eventueel ook je conclusie zijn: “op basis van analyse met deze monitor in het jaar 2011 concludeer ik dat deze parochie zich in de richting van de volgende twee modellen kan ontwikkelen” (bij voorbeeld C en E). Lange termijnonderzoek moet trouwens uitwijzen of de monitor voldoende voorspellende waarde heeft. Het gebruik heeft inmiddels al tot aanpassingen geleid!

3. Wat te denken als de monitor het klassieke model (A) aanwijst voor een parochie die al vanouds sterke klassieke (traditionele) trekken heeft?

Dat is heel goed mogelijk. Deze parochie mag in hoofdlijnen mooi blijven zoals ze is. Er is op zich niets mis met het klassieke model. Het is alleen lang niet overal meer levensvatbaar op de langere duur. Althans volgens de godsdienstsociologische of cultuursociologische inzichten van dit moment (2011).

4. Kun je niet de ‘positieve’ elementen halen uit alle vijf modellen en daarvan een model construeren dat je nastreeft voor jouw parochie?

Nee, dat zal vermoedelijk niet lukken. De modellen vormen een empirische eenheid, waarvan de elementen niet of nauwelijks los verkrijgbaar zijn. Ecclesiologisch gezien zal dat ook al gauw op bezwaren stuiten. Wél kun je er naar streven om bij voorbeeld naast een gesloten klassieke parochie een Kesa- (Kerk in de samenlevings-) groep in stand te houden of op te richten die zo nu en dan ook vieringen houdt. Een soort para-parochie dus. Ook SCC's (Small Christian Communities, voortkomend uit bijv. een Alpha-cursus), kunnen onder de goede omstandigheden een verrijking betekenen van het parochieleven en ontplooiingsmogelijkheden aan een bepaalde stroming in de parochie. In ons rekenvoorbeeld was de evangelicale stroming aanwezig.

5. Zijn deze vijf parochiemodellen de enige mogelijke?

Dit is een reeks van parochiemodellen, waarmee te werken valt en die zoals gezegd gebaseerd is op onderzoek. Deze reeks vormt een goede afspiegeling van het spectrum van Rooms-katholieke parochies in Nederland (en waarschijnlijk zelfs in

West-Europa). Andere indelingen zijn echter mogelijk. Vooral meer verfijnde indelingen met meer dan vijf modellen. Zo is in Amerikaans onderzoek de *family* een model dat vaak afzonderlijk wordt waargenomen. Maar met name in Nederland hebben zoveel parochies óók een familiekarakter, dat het nauwelijks als een apart nastrevenswaardig model hoeft te worden aangemerkt. Je zou hoogstens kunnen zeggen dat de modellen B en E meestal in hun geheel een familiekarakter hebben. Bij A en D voelt slechts de meelevende kern zich deel uitmaken van de 'familie'. Het pluraal of dialoogmodel was in de jaren 2009/2010 het minst geïndiceerde model, zo blijkt uit de monitoruitslagen die wij ontvingen. Dat is niet verwonderlijk, gezien het vanouds ambtelijke en heteronome karakter van de RK-kerk, dat misschien minder sterk tot uiting komt binnen instellingen. Bij menige 'gewone' parochie is het pluraal en dialoogkarakter misschien meer een facet, maar we hebben nog te weinig echt stedelijke parochies in ons bestand om dat te concluderen. Het evangelicale model scoort al iets hoger. We ontwaren bij een aantal parochies een evangelicale inslag. En uit alle monitoruitslagen vanaf 2007 maken we op dat sommige parochies - qua gelovigheid en zeker qua sociale vorm - voluit de potentie hebben om zich te ontwikkelen als evangelicale parochie.

6. Wat te doen als de eerste drie lagen (de sociale vorm) een andere richting wijzen dan de lagen vier en vijf?

Dan is het goed om te bedenken dat de lagen vier en vijf meer een momentopname kunnen zijn, die bovendien subjectiever is dan de lagen 1 t/m 3. Laat daarom de uitslag van de eerste drie lagen prevaleren. In de meeste gevallen zal de uitslag van de vorm overeenkomen met de uitslag van de inhoud, omdat we de gelovigheid van de meelevende parochianen meten. Zij houden de vorm immers actief in stand.

Als je echter voldoende zeker bent van het afwijkende beeld dat voortkomt uit laag 4/ 5, zou er sprake kunnen zijn van achterblijven van de vorm bij het geloven van de parochianen en bij hun verwachtingen van de parochie. De vorm is in onvoldoende mate uitdrukking van de inhoud geworden en het model dat door de huidige vorm wordt aangewezen is dan mogelijk ook niet meer het toekomstbeeld dat de parochie zou moeten nastreven. De parochie is dan uit balans en ziet zich voor de spannende uitdaging staan om te groeien naar een dat meer past bij de veranderende gelovigheid en dat tegelijk past binnen de RK-kerk. Vraag in dat geval eventueel begeleiding van een deskundige in parochieopbouw, pas de vorm aan in de richting van het model dat door laag 4/5 wordt aangewezen en meet na een vijftal jaren opnieuw met de monitor. Overigens hebben we de inhoudslagen nog wat verfijnd op grond van de ervaringen met de eerste versie van de Parochiemonitor.

N.B. Let ook op de items 2.3, 3.2, 3.4, 3.6, 3.7 en 3.8. Die kunnen mede een indicatie zijn van latente of openlijke spanningen in de parochie.

7. Hoe kun je de situatie van nu (de 'beginsituatie') nog meer in overeenstemming brengen met het aangewezen model?

Daarvoor is hoofdstuk VI geschreven. Alvast een hint: zet in op verandering van die eigenschappen van de parochie (en in de samenleving) die beïnvloedbaar zijn door

de parochie/het parochieverband zelf. (Voor verbeteringen in de samenleving kun je ook bondgenoten zoeken en fondsen aanschrijven.) Als de parochie blijft streven naar een sterker en evenwichtiger profiel behoudt de parochie haar dynamiek en vitaliteit. De parochie wordt sociologisch gezien ook toekomstbestendiger als beginsituatie en model meer overeenkomen. Voor een parochieverband geldt als succesfactor vooral dat de een niet wil heersen over de ander en dat er goede (dat zijn ook korte!) communicatielijnen zijn tussen regiobestuur en lokale gemeenschappen. Vooralsnog gaan we er daarbij vanuit dat elk model bestaansrecht heeft. 'modernere' modellen zijn niet perse kansrijker dan meer traditionele modellen.

8. Hoe kom je meer te weten over de “doorgroeimogelijkheden” die onder de 5 modellen zijn vermeld?

Door er over te lezen. Zie de literatuurlijst. De 5 modellen zijn parochietypen die ontleend zijn aan de werkelijkheid van vandaag. Als theoloog kunnen je ambities verder reiken en wil je wellicht een nog meer visionair en ecclesiologisch doordacht parochieontwerp nastreven, zoals de *gastvrije gemeente (herberg)* van Jan Hendriks of de *vloeibare kerk* van Pete Ward. Op grond van inhoudsanalyse hebben wij bij elk van onze 5 modellen vermeld welke ecclesiologische ontwerpen (van katholieken en protestanten) als 'gedroomde' parochies' in hun verlengde liggen. En die dus in principe ook haalbaar zijn. Want daar gaat het ons om. Parochies moeten de bestemming kiezen die bij hen past!

9. Blijft er nog ruimte voor verassingen, voor leiders die een beslissende wending geven?

Die ruimte blijft er zeker. Menselijk groepsgedrag is onderhevig aan invloeden die niet altijd zijn te voorzien. Toekomstmodellen zijn en blijven modellen. Ze zijn zó ontworpen dat niet alle denkbare factoren zijn meegenomen, omdat ze dan te gecompliceerd zouden worden en te lastig om mee te werken.¹⁴⁰ De komst van een flamboyante voorganger, een onverwachte toestroom van nieuwe leden, een diepingrijpende gebeurtenis; ze kunnen de parochie anders doen ontwikkelen dan de monitor had voorspeld. En ook de Geest kan zijn werk blijven doen.

¹⁴⁰ Andriessen 1980, p20

VI OP WEG NAAR HET IDEAAAL

VI.I. Het resultaat en het nut van de parochiemonitor

De parochiemonitor heeft na de voorgaande stappen als resultaat opgeleverd bij welk parochiemodel de betreffende parochie optimaal aansluit. Met het voorafgaande heeft u, al dan niet met hulp van de auteurs, een overzicht wat de monitor gegevens aan richting en vragen voor de parochie oplevert. Tot nu toe ongedachte mogelijkheden van uw parochie komen mogelijk in zicht. Mogelijk is er vooral bevestiging van de bestaande actualiteit van de parochie. Wat kunnen de gegevens van de parochiemonitor gaan betekenen?

De parochiemonitor is geschikt als een momentopname tijdens een proces van kerkopbouw: de mogelijkheden van een parochie komen naar voren. Een foto met perspectief ligt op tafel. De monitor kan ook gebruikt worden zónder dat al een proces van kerkopbouw is gestart, bij voorbeeld als men in de parochie alleen ‘op de winkel past’. Het kan dan aanleiding zijn tot een traject van vernieuwing, of van aanpassing aan bijvoorbeeld de veranderde leeftijdsopbouw. De monitoruitslag kan ook een startsein vormen voor een project of diverse activiteiten. Bijvoorbeeld: het contacten leggen met de sociale dienst van de burgerlijke gemeente om diaconale blikverruiming te stimuleren, als het missionair-diaconaal model veel punten kreeg in de monitoruitslag.

Bijkomende winstpunten voor de parochie zijn: U heeft de parochie met andere ogen leren zien, in een ander perspectief. Mythes over de parochie kunnen mogelijk doorgeprikt worden. Aspecten waar u aan voorbij zag, komen nu in beeld. Het levert een vollediger indruk van de stromingen onder parochianen, ook de onderliggende stromingen, als de werkelijkheid van de parochie dat oproept. Het levert een scherper oog voor de invloed van de context op de parochie. De belangrijkste omgevingsinvloeden zijn in beeld gebracht. Ook mogelijke tegenstrijdigheden / belevingsverschillen komen naar boven. Zo kan bij voorbeeld blijken dat de verwachtingen die de parochieraad heeft van parochianen niet voldoende overeenkomen met de motieven van de parochianen als het gaat om kerkelijk betrokken te zijn. Vorm en inhoud van de parochie zijn weer eens bewust vergeleken. Zijn in de parochie niet al te pragmatisch populaire vormen overgenomen? Of heeft het geloven van parochianen zich verwijderd van de structuur van de parochie? Het denken in parochiemonellen is daarbij behulpzaam.

Profielen, modellen en ontwerpen.

Het uitgangspunt is de lokale parochie. De parochiemonitor beschrijft de empirische¹⁴¹ context (werkelijkheid) van de parochie. Dit levert het empirisch profiel op. Vervolgens vergelijkt de parochiemonitor het empirisch profiel¹⁴² met de vijf hierboven besproken parochiemonellen A, B, C, D, E. Dit levert het potentieel

¹⁴¹ De waargenomen feiten, eigenschappen van de parochie.

¹⁴² Profiel is na toepassing van de monitor: het ‘plaatje’ van de onderzochte geloofsgemeenschap, in de vorm van toegekende eigenschappen onderverdeeld in 5 lagen.

profiel van de parochie op. Het potentieel profiel¹⁴³ is het parochiemodel dat het best past bij de parochie zoals die nu is. Mogelijk is de parochie geheel in overeenstemming met dit model, mogelijk is het model een doel dat nagestreefd kan worden. Het komt er nu op aan om in de parochie tot een keuze te komen of de richting(en) die de parochiemonitor aanwijst geheel, gedeeltelijk of slecht fragmentarisch voor een enkel project gevolgd zal worden. Hiervoor is het goed de monitor- gegevens te leggen naast een brede visie op de parochie of de groot parochie. Een *visionair ontwerp*: dat meer ontleend is aan de theologie dan aan de empirie. De ontwerper – meestal een theoloog/ de pastor/ de bisschop (vanuit verschillende optieken)- verbindt zijn theologisch gefundeerde beeld van de ‘ideale’ parochie met algemene trends in de samenleving zoals individualisering, rationalisering en differentiatie. Zo ontstaat een vaak inspirerend visionair ontwerp, dat als baken kan dienen voor veel geloofsgemeenschappen in deze tijd: ‘de herberg’, ‘de doelgerichte gemeente’, ‘Gods volk onderweg’, een missionaire parochie, etc..

VI.2. De parochiemonitor in het kader van een beleidsplan

Bij het opstellen, vernieuwen van een beleidsplan kunnen de volgende vragen een rol spelen. Wat voor parochie willen wij zijn? Wat doen we en wat is daarvan belangrijk voor ons? Welk parochiemodel geeft de monitor aan? Past dit wel, niet, of gedeeltelijk bij ons eigen idee? Wat kunnen we versterken in onze parochie? Wat is moeilijk te realiseren, waar liggen valkuilen? In welke grootparochie zijn wij ingedeeld? In welk stadium van samenwerking tot fusie zijn wij? Wat willen wij graag inbrengen in de grootparochie vanuit de lokale parochie? Zijn er belemmeringen voor de samenwerking op grond van de parochiemonitoren in de verschillende parochies? Zijn er overeenkomsten of raakvlakken tussen de verschillende parochiemonitoren van de verschillende parochies? Veel vragen allerlei soort komen bij een eerste gesprek spontaan op tafel. Waartoe helpt de parochiemonitor dan?

Het zelfonderzoek met behulp van de monitor heeft één of enkele bereikbare parochiemonitoren opgeleverd. Of de parochie heeft door middel van de monitor een meer intuïtief gekozen wensbeeld getoetst op haalbaarheid. Of op basis van de monitor en de gegeven kenmerken van de parochiemonitoren is naar voren gekomen waar de aantrekkingskracht van de parochie ligt. Uitgaande van dit beeld van de werkelijkheid van de parochie van vandaag is een route te kiezen op weg naar het model van de parochie toekomst. Is er een soort routeplanner die de parochie behoedt voor valkuilen en dwaalwegen en die vriendelijk maar beslist leidt naar de nieuwe bestemming?

Laat de parochie zich realiseren dat de route voor een belangrijk deel is gegeven met het model. De parochie die op het spoor van het plurale model is gezet zal dialogisch op weg (willen) gaan naar de realisering van dat model. Dat wil zeggen: in onderling

¹⁴³ De feiten/eigenschappen waargenomen met de monitor zijn intentioneel. Ze zijn gericht op ontwikkeling in de richting van een meer voltooide gestalte: het potentieel profiel. Dat is in onze kerksociologische theorie de gestalte die andere geloofsgemeenschappen met die eigenschappen –en vooral onder die condities- doorgaans ook aannemen.

beraad, van onderop zoekend naar stappen die het doel dichterbij brengen. Want daar ligt haar kracht. De parochie die op weg gaat naar het liturgisch model, zal zich steeds weer laten inspireren door ritueel en symboliek: verbeelding van het toekomstbeeld, viering van bereikte 'tussenstations' met bij de parochie passende rituelen. Zo zal de klassieke parochie misschien een ambtelijk geleide beleidscommissie benoemen om op deelgebieden nog verbeteringen te bereiken. De beoogd missionair-diaconale parochie zal eerst te rade gaan bij de mensen voor wie zij er met name wil zijn, en de evangelicale parochie in wording zal zich wellicht laten gidsen door gebeds- en bijbelstudiegroepen.

Met andere woorden: zoals er een passend parochiemodel is gevonden, is er nu ook een 'route op maat', die grotendeels is gegeven met het aanbevolen model. Althans: dat is het uitgangspunt. Dat betekent meteen dat er eigenlijk niet één algemene procesmatige aanpak is om van beginsituatie naar wensbeeld te komen, van werkelijkheid naar bereikbaar ideaal.

Toch zijn er wel een aantal 'modeloverstijgende' uitgangspunten te noemen die bij de ontwikkeling van een beleidsplan en het gebruik van de parochiemonitor voor elk type parochie gelden. We noemen er zeven.

Zeven uitgangspunten:

1. Het door de monitor aangewezen model moet verzekerd zijn van draagvlak in de parochie. Bevestigt dit parochiemodel de aanwezige verlangens? Willen de parochianen zich hiervoor inzetten?
2. Het proces naar een nieuwe vorm dient een spiritueel proces te zijn. Puur doel-rationeel handelen is niet genoeg in een geloofsgemeenschap. Herhaaldelijk dienen er momenten te zijn waarop het hart van de 'bouwers' wordt geraakt. Veel opbouwprocessen zijn als een nachtkars uitgegaan, omdat dit inzicht ontbrak!
3. De voorgangers dienen overtuigd te zijn van het belang van het proces, omdat zij als eerste bepalend zijn voor het welslagen hiervan. Vanuit hun kennis en ambtelijke verantwoordelijkheid geven zij leiding, ondersteunen en inspireren zij. Het kan zijn dat zij ook hun kennis en vaardigheden moeten bijspijkeren.
4. Aansluitend op het vorige punt: de wekelijkse vieringen blijven het midden van het parochieleven en daarmee ook van het veranderingsproces. In dat midden kunnen uitzichten herinnerd en verbeeld worden (zie bij voorbeeld Deut. 32!) Zonder draaiboeken en stappenplannen zal het niet gaan, maar om gemotiveerd te blijven en de Geest zijn werk te laten doen zal de parochie steeds weer gevoed moeten worden. De pastor heeft daarin vanzelfsprekend een belangrijke taak.
5. De parochie zal het veelal moeten doen met nagenoeg dezelfde hoeveelheid menskracht. Maar zij redt het niet alleen met vrijwilligers die vooral praktische taken (kunnen) uitvoeren. Herschikking van mensen is vaak nodig en wellicht bieden zich nieuwe vrijwilligers aan met gaven die van belang zijn in een veranderingsproces, zoals motiveren en coördineren. Houdt daarbij voor ogen dat de pastor niet de enige visionair kan zijn. Hij

moet weerklank vinden bij vrijwilligers die het oog houden op de grote lijnen, op het visioen. Een opbouwproces vraagt om dromers, denkers, beslissers en doeners.

Denk ook aan het uitbesteden van taken, zoals het bijhouden van een website, tuinonderhoud, secretariaatswerk etc.. Omdat deze dingen aangelegenheden zijn van parochiebestuur / parochieraad is het ook van belang dat het bestuur van de parochie overtuigd is geraakt van het belang van het welslagen van het opbouwproces, in de richting van het gekozen model.

6. Laat – na een definitieve keuze - alternatieve benaderingen van parochie-opbouw een bepaald aantal jaren voor wat ze zijn. Door voortdurende bezinning op de mogelijke toekomst van de parochie aan de hand van diverse modellen kan de parochie zich ook van haar eigenheid vervreemden. De door ons voorgestelde aanpak is een *lineaire* aanpak. *Leitbild*oriëntierte Planung noemde een bekende Duitse praktisch theoloog een aanpak die veel lijkt op de onze (H. Lindner).¹⁴⁴ Daarbij gaan wij er vanuit dat de parochie moet worden wat ze in potentie al is. Het *Leitbild*, het model, sluit aan op de sterke kanten en andere eigenschappen die de parochie al jaren lang bezit!
7. Het proces kost geld, mede afhankelijk van de te overbruggen afstand naar het ideaal model. Aan het nagestreefde model hangt ook blijvend een prijskaartje. Dat hoeft overigens beslist niet hoger te zijn dan de huidige begroting. Niettemin is het goed om ook daar de parochianen van bewust te maken en zo nodig externe fondsen te interesseren.
8. Voor de praktische werkwijze wijzen wij op diverse boeken en brochures en zoals elders vermeld kunt u ook een beroep doen op de auteurs van de parochiemonitor.¹⁴⁵

VI.3.De parochiemonitor en de grootparochie

De ontwikkelingen in kerkelijk Nederland gaan snel. De gevolgen van individualisering, rationalisering en differentiatie vinden ook hun weerslag in geloofs-gemeenschappen. De Rooms-katholieke parochies en de organisatie van parochies per bisdom laten zien dat een grootschalige organisatieopzet gekozen wordt als antwoord op feitelijke gegevens van minder betrokkenheid en persoonlijke keuze voor de Rooms-katholieke kerk als geloofsgemeenschap naast verminderde financiële middelen. Een antwoord om goed bestuur, beheer en leefbare geloofsgemeenschappen in stand te houden¹⁴⁶. Het gaat ons er in het kader van de parochiemonitor niet om de vragen van de grootparochie te bespreken, maar we

¹⁴⁴ H.Lindner in *De gemeente en haar verlangen*, Albert K. Ploeger en Joke J. Ploeger-Grotegoed, 2001. Zie met name p. 340 (de benadering van Lindner), p244 (de motiverende kracht van beelden), 381 (over het belang van Lindners "landschap van het geloof"; verschillende opbouwbenaderingen zijn nodig, aangepast aan de mogelijkheden en onmogelijkheden van de parochie en parochianen) en p. 365 (de voornaamste kritische kanttekening van het echtpaar Ploeger bij Lindner: uitgebreide gemeentevergadering en argumentatieprocessen passen niet meer in een postmoderne cultuur).

¹⁴⁵ J.Hendriks, 2008; J.Hendriks, 2010; R.Hornikx, 2004; J.v.Ark, H.de Roest, 2004 J.Remmerswaal 2009

¹⁴⁶ Zie P.Stassen, J.v.d.Helm, 2002, idem 2007, idem 2010

kijken wel naar het mogelijke gebruik van de parochiemonitor ten dienste van de grootparochie.

Een inter-parochiële of regionale toepassing van de parochiemonitor is dan welkom, omdat hiermee kan worden nagegaan of de visie van de lokale parochies en de mogelijke visie van de grootparochie voldoende gerelateerd zijn aan de beginsituatie(s) van de lokale parochies en de daarmee gegeven beginsituatie van de grootparochie. Een belangrijke andere reden is dat de sterkte van lokale parochiekernen optimaal gehonoreerd/benut moet worden voor het welslagen van het regionale verband. Of, zoals het in het Bisdommagazine van het Bisdom Breda het eens treffend werd uitgedrukt: "Goed moet worden gezien wat geloofsgemeenschappen nu zijn, en wat ze voor de toekomst in hun mars (zouden kunnen) hebben"¹⁴⁷. We lezen over verschillende vormen die inter-parochiële samenwerkingsverbanden zouden kunnen aannemen.

'De Nota Nieuwe Tijden Nieuwe Wegen zet ons op het spoor van de bewuste keuzekerk met aandacht voor verscheidenheid en pluriformiteit die de Katholiek Kerk eigen is. (.....) Gelet op de maatschappelijke ontwikkeling, de mobiliteit en het belang om ook de ambtsstructuur van onze Kerk te respecteren vraagt dat om enige concentratie'.¹⁴⁸

Martin Frederiks erkent met godsdienstsocioloog Erik Sengers dat een beschrijving van de kerk als netwerkkerk of keuzekerk nog niet de vraag beantwoordt welke structuur en welke aanbod voor de huidige en de komende tijd het meest geschikt zijn'. Onderscheiden worden vervolgens het 'territoriaal scenario (schaalvergroting in enkele clusters), een concentratiescenario (meer in de sfeer van centrale kerk(en) en steunpunten) en een veelkleurig scenario (misschien te vertalen in een netwerk van katholiek aanbod'.¹⁴⁹

De samenwerkingsverbanden dienen rekening te houden met¹⁵⁰ :

- Goed gekozen regionale samenkomsten van gelovigen, geen 'winkelketen met consumenten'
- Respect voor vitale gemeenschappen
- Respect voor het charisma van alle gelovigen
- Respect voor sacramentaliteit van de Kerk, de viering van de H. Eucharistie en de mogelijkheid de sacramenten te kunnen ontvangen
- Respect voor samenkomen in kleine groepen, veelkleurigheid en nieuwe bewegingen.
- Een missionaire attitude: open (blijven) staan voor de vragen van mensen die vandaag op zoek zijn/ behoefte aan verdieping en zingeving hebben.

¹⁴⁷ Bisdommagazine Bisdom Den Bosch 2009-1, p19

¹⁴⁸ Martin Frederiks, in: Naschrift bij het artikel van E.Sengers, 450 jaar Katholieke kerk in Nederland, bisdom Haarlem Amsterdam 2009, p11. De nota *Nieuw tijden nieuwe wegen* is een publicatie van het bisdom Haarlem Amsterdam 2004

¹⁴⁹ A.w., p10

¹⁵⁰ Zie de nota *Nieuw tijden nieuwe wegen*

De grootparochie c.q. inter-parochiële monitor: een voorlopige benadering

Grootparochies zijn samengestelde parochies: samengesteld uit de (vitale) lokale parochies (en eventueel reeds gevormde samenwerkingsverbanden van enkele parochies). De lokale parochies vormen de bouwstenen. Zij hebben elk een eigen geschiedenis, een eigen kleur en eigen sociale kenmerken.

Om die reden wordt de dieptesociologische benadering van de Parochiemonitor voor de grootparochie verbanden als bekend gegeven verondersteld. Kortom we gaan er vanuit dat er voor iedere lokale parochie een parochiemonitor is ingevuld. Het gaat er vervolgens op regionaal niveau om een structuur te vinden, die recht doet aan de diepere functies die de lokale parochies vervullen in hun diversiteit. Het regioverband kan –in ieder geval voorlopig– die functies niet zonder meer overnemen.

Recht doen aan de context van de lokale parochies houdt tevens in dat we uit zouden moeten gaan van de vijf modellen die in de Parochiemonitor zijn beschreven als ontwikkelingsmogelijkheden van lokale parochies: het klassiek, liturgisch, pluraal, missionair-diaconaal en evangelicaal model.

Op regionaal niveau willen we tevens extra contextgegevens in ogenschouw nemen die medebepalend zijn voor het type grootparochie dat mogelijk is. Hierbij denken we aan: maatschappelijke ontwikkelingen, mobiliteit, financiën, gebouwen.

Het lijkt ons belangrijk om ook persoonskenmerken van leidinggevende vrijwilligers en pastores te bezien als factoren die de ontwikkeling van een regioparochie bepalen. Evenals de leefstijlen van sociale groepen, of generaties. Met name de persoonskenmerken zijn vermoedelijk belangrijke kritische succesfactoren voor het regionale niveau.

De parochiemonitor voor inter-parochiële – samenwerking: hoe kan de benadering er uit zien? We hebben nog geen empirische gegevens voorhanden om mee te vergelijken, we gaan er dan ook vanuit dat deze benadering in eerste instantie gegevens op gaat leveren die wij te zijner tijd kunnen aanpassen en preciseren. Uit die gegevens kan onder meer blijken dat een liturgische lokale parochie andere kwetsbaarheden en mogelijkheden heeft wanneer deze opgaat in een regionaal verband, dan bij voorbeeld een parochie die zich helemaal richt op de eigen (stads-) wijk.¹⁵¹

Op dit moment komen we niet verder dan de lokale gegevens van de deelparochies naast elkaar leggen en de overeenkomsten en verschillen in kaart brengen. Op zich lijkt dat al veel winst op te leveren.

Overigens zijn we ons ervan bewust dat in de praktische theologie en godsdienstsociologie steeds meer erkend wordt dat macro-ontwikkelingen als modernisering, rationalisering, differentiering en pluralisering, zich ook op Nederlandse schaal niet overal even sterk voordoen. Deze ontwikkelingen kunnen zich in een bepaalde regio veel sterker manifesteren dan elders. Zoals bij voorbeeld zichtbaar wordt in hernieuwde vitalisering van de streekcultuur. Er is sprake van ongelijktijdigheid en diversiteit. Dat vraagt onze aandacht.

¹⁵¹ MarieJosé Janssen en Gerard Zuidberg uiteten deze vermoedens in *Pastores gaan voorbij*; witboek over kracht en pijn van vrijwilligers in de Katholieke Kerk, 2008, p92.

J. Hendriks noemt vier modellen waarin pluraliteit gestalte kan krijgen: imperialisme, pluralisme, verrijkt pluralisme en interdependentie?¹⁵² Hendriks komt met deze modellen tegemoet aan meerdere van de gewenste eigenschappen van samenwerkingsverbanden, zoals hierboven zijn genoemd. Van de streefmodellen van J.Hendriks bekijken we in schema verrijkt pluralisme en interdependentie, dat toont ons:

- verrijkt pluralisme: parochie A+parochie B+parochie C= parochie A'+parochie B'+parochie C'. ($A + B + C = A' + B' + C'$)

- interdependentie: parochie A+parochie B+parochie C=aspecten van parochie a + aspecten van parochie b + aspecten van parochie c + nieuwe parochie D, waarbij D staat voor het geheel. ($A + B + C = a + b + c + D$)

We vullen aan:

- clustering van parochies met overeenkomend profiel of met overeenkomend aangegeven parochiemodel op basis van de parochiemonitor: cluster parochiemodel A + cluster parochiemodel B + cluster parochiemodel C = cluster parochiemodel A + cluster parochiemodel B + cluster parochiemodel C. ($A + B + C = A + B + C$)

- dit model dient ons inziens uitgebreid te worden tot: $A + B + C = A + B + C + E$
clustering van parochies met overeenkomend profiel of met overeenkomend aangegeven parochiemodel op basis van de parochiemonitor: cluster parochiemodel A + cluster parochiemodel B + cluster parochiemodel C = cluster parochiemodel A + cluster parochiemodel B + cluster parochiemodel C + (cluster) parochiemodel E. ($A + B + C = A + B + C + E$).

Dit model baseren wij op de sociologische theorie van het ventielmechanisme: $A + B + C = A + B + C + E$. E staat hier voor *Escape*: bij voorbeeld op regionaal niveau is het zinvol om ruimte te geven aan een nieuwe spiritualiteit of aan een evangelicale parochie, terwijl de andere parochies overwegend andere kenmerken hebben. Dit sluit ook aan bij de bijzondere mogelijkheden die regionalisering kan bieden.

De praktijk houdt zich vaak niet aan het primaire wensbeeld. Het imperialisme-scenario van Hendriks: parochie A + parochie B + parochie C = nieuwe parochie A. ("($A + B + C = A$ ") kan wel degelijk de onbedoelde uitkomst zijn van een goed begonnen proces van regiovorming. Bij het (verrijkt) pluralismemodel van J.Hendriks is er feitelijk niet meer gaande dan samenwerking. Alle drie parochies blijven in dat model namelijk hun eigenheid behouden. Het imperialisme- en pluralismemodel lopen het risico 'verliesmodellen' te worden omdat er nauwelijks gebruik gemaakt wordt van de eigenheid, de krachtige kanten van een lokale parochie. Om de relatieve invloed van de lokale parochies op het geheel te berekenen kijken we naar de soortelijk gewichten van een aantal parochies in een groot-parochie. Daarbij gaan we er vanuit dat er een bepaald minimum aantal vitale parochies is in een regio – en dat het daarom de moeite loont hun verdere ontwikkelingsmogelijkheden d.m.v. de

¹⁵² J.Hendriks, 2008, p319 ev.)

Parochiemonitor te onderzoeken. De cijfers zijn als voorbeeld van berekening ontleend aan reëel bestaande parochies, die echter niet in elkaars buurt liggen.

Invloed profilering vitale lokale parochies zoals gemeten met Parochiemonitor

Lokaal	Scores en 'soortelijk gewicht' lokale parochies (uitgaande van 5 parochies per regioverband en minimaal 20 en maximaal 45 indicaties per parochie per model) (zie toelichting)	Sg's in procenten
klassiek	34,28,34,34,26 > 156/687	22,7
liturgisch	19,30,26,22,20 > 117/687	17,0
pluraal/dialoog	22,28,25,30,24 > 129/687	18,8
missionair-diaconaal	26,39,20,38,30 > 153/687	22,3
evangelisch	28,25,27,33,19 > 132/687	19,2

Toelichting bij de tabel:

Scores in tweede kolom van boven naar beneden zijn van één parochie: Dus de getallen 34,19, 22,26,28 zijn van eenzelfde parochie ergens in Zuid-Holland. Om de invloed van een bepaald model op het regioverband te bepalen is hier als maat het soortelijk gewicht gekozen. Voor het klassiek model: de scores opgeteld van alle vijf parochies (156), gedeeld door het totaal van de scores van de vijf parochies in deze regio (687). Het klassiek en het missionair-diaconaal model lijken in deze fictieve regio de overhand te hebben. Vanuit de aanname dat 'de kiem van de verandering ligt in de tradities van de lokale gemeenschappen' zou dat in de praktijk een belangrijk gegeven zijn. Nogmaals dit is slechts een rekenvoorbeeld. Bij werkelijk bestaande regio's kan de berekening sterker in de richting van een model wijzen, omdat de verschillende parochies vermoedelijk meer tenderen naar één model. De factor 'acceptatie van de regio' staat daar dan echter wel tegenover !

Als andere factoren die belangrijk kunnen zijn noemen we hier een aantal zaken. Enkele punten namen we al op in de vernieuwde parochiemonitor. Zolang er nog geen vervolgonderzoek heeft plaats gevonden zijn dit aandachtspunten die zonodig nader bekeken kunnen worden. We noemen nu:

-de factor 'acceptatie', vermoedelijk sterk samenhangend met het feit of na samenvoeging nog regelmatig (eucharistie-)vieringen worden gehouden in de lokale geloofsgemeenschappen.

-Een andere belangrijke factor die niet met de Parochiemonitor wordt gemeten, maar die wel van belang is voor de regio, is geografische kerkmobiliteit.

-de factor spreading, toestand en financierbaarheid van de kerkelijke gebouwen in de te onderzoeken regio.

-Is er een cultuur van kerkmobiliteit? En hoe staat het, ook los daarvan, met de participatie? Verondersteld mag worden dat het bezoeken van regionale vieringen meer bewuste keuze is.

-Inkomens-/opleidingsniveau in een bepaalde regio. Opleidings- en inkomensniveau hebben –indirect- invloed op kerkbezoek en wat men verwacht in vieringen, omdat er verband is tussen opleiding en autonomie/zelfontplooiing

-Leefstijlen. Jan Hermelink et al merken in hun boek Kirche Empirisch (pag. 69) op dat een ‘doelgroepengericht’ aanbod met name op het middenniveau van de kerk – d.w.z. in de regio- zinvol is, terwijl op lokaal niveau eerder de milieuverbinder functie van belang is. Mensen die een ‘welwillende distantie’ hebben t.o.v. de kerk zijn volgens de auteurs met deze doelgroepenbenadering namelijk het best te activeren. Zij zeggen ook: ‘Alle milieus horen bij de kerk’. De benadering met leefstijlmilieus komt in toenemende mate in zwang. Denk ook aan onderzoek van Ganzeboom, het CBS Leefstijlonderzoek en de leefstijl indeling van Motivaction. De leefstijlen die Hermelink e.a. opstelden zijn zeker geschikt, omdat er verbanden te leggen zijn met bekende parochiemodellen¹⁵³:

-Theologische richting. Bekend is dat parochies die gevestigd zijn in overwegend protestantse gebieden andere kenmerken ontwikkelen (o.a. geslotener) dan in regio’s waar er meer sprake is van een mix tussen de kerkelijke richtingen en stromingen. In vanouds orthodoxe gebieden komen evangelicale tendensen gemakkelijk tot ontwikkeling.

¹⁵³ a. Milieus uit het burgerlijke midden (30-50 jr. veelal middelbaar opgeleid, familie- en kindvriendelijk, gehecht aan zekerheid):

-Nuchter-pragmatische wensen Volkskerk/aanbodskerk, niet-hierarchisch, niet teveel verwachtend aan inzet, kind- en gezinsvriendelijk.

-Veeleisenden (Anspruchsvollen) wensen levendige kerk die tegelijk gemeenschap biedt en inzet voor diaconale en culturele activiteiten. Behoeft aan spirituele ervaring, ruimte voor eigen initiatief, authenticiteit. Geen langdurige verplichtingen, geen monologen en niet- dogmatisch. De procesgerichte ‘Community’ (pluraal of dialoogmodel)) komt er het dichtste bij, maar dat moet dan wel een diaconale kleur hebben. Deze groep is hoger opgeleid dan de andere a-milieus.

-Alltagchristenen wensen een levendige, jeugdvriendelijke, open volkskerk.

- Moderne kerkelijke christenen wensen het conventionele institutioneel model, een gezinsvriendelijke, traditionele kerk, die er is in noodsituaties en die een gespreksaanbod heeft over levensvragen.

b. Maatschappelijke elite: van conservatieve oude burgerlijke elite tot avantgardistische jongeren > Nadruk op zelfverwerkelijking, authenticiteit en tegen materialisme

-‘Humanisten’ wensen een dialoogmodel (Community), met kameraadschappelijke omgang, congregationalistisch, mogelijkheid voor eigen initiatief en om mee te bepalen. Geen langdurig engagement.

c. Traditioneel kleinburgerlijk: traditionele 65+ ‘ers, met geringe opleiding en uitgesproken zekerheidsstreven.

-Traditionele ‘kirchenchristen’ wensen het institutioneel model in de verenigingsvariant. De structuur van de Kerk is voorgegeven en vanzelfsprekend. Je zet je in als bij een vereniging. Regelmatig kerkbezoek, traditionele diensten, ook groepen en kringen.

Niet gastvrij naar vreemdelingen en andersdenkenden.

d. Milieus van jongeren:

-Idealisten (hoog opgeleid, vaak alleenwonend) wensen een vloeibare kerk, met vrij sterk diaconale kleur. Tolerant, niet-institutioneel, open, geëngageerd, spiritueel. Te mobiliseren voor jeugdwerk, diensten over vrede en ontwikkeling en gespreksgroepen.

-Schijnbare rebellen (‘hedonisten’, noemen zichzelf soms ‘trekvogels’) wensen een categorale en vloeibare aanbodskerk/ jeugdkerk. Zijn wel te mobiliseren voor vrije tijdsactiviteiten met een belevingskarakter en andere jeugdvriendelijke vormen van aanbod. Authentieke medewerkers van de kerk kunnen wel gesprekspartner voor zorgen en problemen zijn.

e. DDR-Nostalgieische: ‘religie is voor dromers en fantasten’. Niet relevant voor Nederland.

-Leeftijdsofbouw. Van invloed is vooral hoe groot de leeftijdscohorten zijn in de regio en in de kerk. In veel plattelandsregio's en ook stadswijken stukt de toevoer vanuit de lagere leeftijdscohorten, geboren vanaf 1970. Bekend gevolg is vergrijzing van ledenbestand en vrijwilligerspotentieel. Minder bekend zijn de culturele en geestelijke gevolgen. De pragmatische generatie (geboren na 1970, kinderen van de protestgeneratie) dragen bijv. bij aan het belangrijker worden van 'events', evangelisatie van de kerk en 'verzuidelijking' van de religie. De nieuwste generatie, geboren na 1985, ('Einstein') is sterk mobiel, gericht op zelfontplooiing, en houdt bijv. niet van vergaderen, maar wél weer van verdieping.¹⁵⁴

-Leiderschapscompetenties betrokken pastoraal werkenden

Bij regiovorming zullen, naast, traditionele leiderschapkenmerken, nog sterker nieuwe competenties nodig zijn dan in lokale parochies. Dit heeft te maken met het ontwikkelstadium en ook de schaal. Deels zijn dit vermoedelijk de eigenschappen die gevraagd worden in krachtwijken : zichtbare aanwezigheid, gericht op samenwerking (ook met andere dan kerkelijke organisaties), bijdragen aan vorming duidelijke en herkenbare religieuze identiteit, expliciet eigen beleid weten te ontwikkelen.¹⁵⁵ De attitude van de appreciative inquiry die Jan Hendriks momenteel voorstaat lijkt ook van belang.¹⁵⁶ Zie ook hierna wat Antje Tetzlaff hierover zegt.

VI.4. De parochiemonitor in het kader van kerkopbouw

Kerkopbouw en de sociologische benadering. In het geheel van kerkopbouw kunnen we globaal gesproken de volgende stappen onderscheiden:

- Een theologische , ecclesiologische visie.
- Een sociologische kijk op de context van de parochie en een bestandsopname van de veronderstelde invloed van de moderne samenleving op de parochianen.
- Een keuze voor het te realiseren parochiemodel, mee op basis van de voorgaande stappen
- De gewenste kerkelijke activiteiten, de gewenste organisatievorm, in bredere zin
- De gesignaleerde lacunes in het kerkelijk werk, en de keuze voor een bepaalde activiteit al dan niet een project om aan te pakken.
- Een keuze hoe motivatie, hoe de begeleiding van het (grote of kleine) veranderingsproces aan te pakken, hoe presentaties, participatie en tussentijdse evaluaties vorm te geven en de groepsdynamische processen te begeleiden.
- Doordenking, planning, uitvoering en evaluatie van het geheel.

¹⁵⁴ Instructief is het gedegen artikel van Hijme Stoffels in Religie en Samenleving, december 2006, p121 ev.. Overigens dienen we wel op te passen met de typering van verschillende onderzoeksbureaus. Motivaction noemt de 'grenzeloze generatie (15 t/m 22 jaar) narcistisch, zelfredzaam, maar ook 'minder optimistisch'.

¹⁵⁵ Kaski, m.gaastra@kerkinactie.nl

¹⁵⁶ Zie ook in het volgende hoofdstuk wat Antje Tetzlaff hierover zegt.

In het kader van de parochiemonitor is het voldoende om de plaats van de context, en de sociologische benadering te benoemen. Kees de Groot heeft in zijn artikel 'Religieuze gemeenschap in een tijd van individualisering' geschreven over de waarde van de sociologische benadering. En hij geeft daarmee tegelijk aan wat het de parochie oplevert om het met de parochiemonitor te proberen. Feit is, zo stelt De Groot, dat er sprake is van individualisering én dat er behoefte blijft aan gemeenschap. Dat laatste wordt vanouds in het katholicisme hoog gewaardeerd, maar het sluit ook aan op het sociologisch mensbeeld: "geen 'ik' zonder een 'wij' en geen 'ik' zonder een 'jij' " (De Groot citeert hier de socioloog Norbert Elias). Net zomin, zo legt De Groot uit, bestaat er een maatschappij of parochie los van de mensen die haar vormen. Daarbij moet z.i. bedacht worden dat een samenleving of een kleiner verband als een parochie weliswaar de uitkomst is van menselijke handelingen, maar daar niet geheel op terug te voeren is. Hoe complexer een samenleving hoe meer ik, jij, wij en zij met elkaar te maken krijgen. En hoe sterker dus dat sociologische mensbeeld van belang wordt. Dat geldt ondanks ons individueel 'hoppen' van werk naar kerk, van familie naar sportclub, van hypotheekbank naar wereldwinkel. "Woonplaats, beroep en geloofsovertuiging zijn in de afgelopen eeuwen meer dan voorheen een kwestie van persoonlijke keuze, aldus De Groot." (...) "Maar hiermee zijn mensen geen individualisten geworden (of je dat nu positief of negatief zou waarderen). Want wij blijven sociale wezens, onderhevig aan invloeden van mode en media." Laten we daar als kerk bij aansluiten bepleit De Groot. Laten we de uitdaging aangaan om "het verlangen naar individueel heil serieus te nemen, en tegelijkertijd te werken aan maatschappelijke solidariteit". "Met het cultiveren van een reeds aanwezig godsverlangen in de richting van een bewust geloof en het faciliteren van gemeenschapsvorming bij wijze van service, zetten 'uitnodigende parochies' een katholieke traditie voort, nu onder de condities van de keuzecultuur".¹⁵⁷ Mèt Kees de Groot beklemtonen we dat een sociologische benadering in onze tijd de betere benadering is, omdat deze uitgaat van het blijvende verlangen naar gemeenschap, terwijl rekening gehouden wordt met de diversiteit aan parochietypen die nodig is in een voluntaristische kerkelijke cultuur. Met andere woorden: de sociologische benadering biedt uw parochie zicht op het 'soort' parochie dat onder uw omstandigheden de meeste kans maakt om van betekenis te blijven voor mensen die een godsverlangen hebben.

Bezinning van pastor(-es) op eigen vaardigheden.

Kees de Groot, Joris Kregting en Erik Borgman¹⁵⁸ benadrukken het belang van theologische en management-competenties om te bereiken dat parochies blijven bij hun christelijk profiel en toch aansluiting houden bij hun 'publiek'. Empirisch onderzoek is recentelijk gedaan door Antje-Silja Tetzlaff¹⁵⁹ onder Evangelische

¹⁵⁷ De Groot, *Religieuze Gemeenschap in een tijdperk van individualisering*, p5, 6, 14, 15).

¹⁵⁸ "The positioning of the parish" in *Social Compass* (52 (2), 2005) van Kees de Groot, Joris Kregting en Erik Borgman, p219

¹⁵⁹ Tetzlaff 2005 In: "Führung und Erfolg in Kirche und Gemeinde; eine empirische Analyse in Evangelischen Gemeinden (Gutersloh, 2005, p182, 231, 273 e.v.)

Gemeenten in Duitsland. Zij vond dat het hebben van een “Gemeindebild” of “Ziel” het allerbelangrijkste is; belangrijker nog dan een goede sterkte/zwakte analyse. Dat is een extra ondersteuning van de ideaalgestuurde benadering in deze brochure. Maar zeker ook belangwekkend zijn de persoonlijke eigenschappen van de pasto(o)r die cruciaal blijken te zijn voor het welslagen van de kerkelijke arbeid in haar of zijn gemeente. In volgorde van belangrijkheid:

1. Leiding kunnen geven: Daarbij gaat om kunnen beslissen en plannen, openstaan voor informatie o.a. uit de parochie en zelfcontrole.
2. Een extroverte levensinstelling, omdat deze veelal samengaat met de wil om leiding te geven, met toestaan van variatie in het aanbod van de parochie, met openheid en luisteren naar de leden.

Veel hiervan kan worden aangeleerd, maar Antje Tetzlaff adviseert pastores om vooral ook gebruik te maken van kwaliteiten van de leken-bestuurders en om zonodig een ‘controller’ aan te stellen.

Planning en organisatie

Vervolgens: planning van de uitvoering in fases, die elkaar gedeeltelijk mogen overlappen. Het proefschrift van Menco van Koningsveld (Utrecht, 2005) heeft aangetoond dat parochies hun doelen zelden omzetten in concrete activiteiten. Kennelijk is dit een lastige stap die niet alleen denkkracht, maar ook om ausdauer en sturingscapaciteiten vraagt.

De ‘vuistregel’ van Jan Hendriks die ons aanspreekt en die wellicht ook uw parochie kan helpen is: *werk dakpansgewijs*. Hij schrijft: “We hoeven niet het hele dak in één keer te bedekken. Elke dakpan is op zichzelf een compleet stukje werk dat waardevol is in zichzelf. Elke dakpan wordt verbonden met een vorige en wordt zo gelegd dat de vorige er bij aan kan sluiten”.¹⁶⁰ Bijvoorbeeld: de liturgiewerkgroep heeft bijzondere diensten voorbereid over de toekomst van de parochie. En nu gaat bijvoorbeeld de werkgroep jongerenpastoraat, nadat deze zich eerlijk heeft afgevraagd of de juiste competenties aanwezig zijn in de groep, met nog grotere inspiratie een stukje jeugdbeleid opzetten dat aansluit bij het toekomstvisioen van de parochie. Een voorstel daarvoor gaat uiteraard eerst naar het parochiebestuur. Tegelijkertijd kan de werkgroep diaconie een plan maken (als tenminste op diaconaal terrein een been moet worden bijgetrokken), maar gewaakt moet worden dat de rust voor ‘het gewone’ niet verdwijnt uit de hele parochie. Beter zo nu en dan enkele ‘successen’ te vieren, om daarna opdracht te geven aan een volgende werkgroep. Twee werkvelden aanpakken per jaar blijkt goed haalbaar te zijn. We adviseren om de lagen van de monitor als het ware omgekeerd te bewandelen: begin met het parochiebeeld (laag 5) te bespreken, te verwoorden en te verbeelden in vieringen en eindig het proces bij het activeren van werkgroepen die zich bezig houden met de ‘hardware’ van laag 1. Die laatste fase kàn inhouden dat bekeken wordt of het gebouw nog wel geschikt is, voor het realiseren van het gekozen parochiemodel!

¹⁶⁰ J. Hendriks, 1995, p98).

De termijn

Markeren van het eindpunt na vijf jaar werken aan parochieopbouw. En: neem de tijd voor consolidering. Ook na een intensief en doelgericht proces van parochieopbouw is er 'slechts' een voorlopig huis gebouwd. Nieuwe uitzichten kunnen opdoemen en glimpen van een volgend visioen kunnen al glore. Maar het is ook ervaringswijsheid dat een model een aantal jaren de kans moet krijgen om vrucht te dragen, om 'tot volle wasdom te komen'. Ga daarom ná de feestelijke markering van het 'bereiken' van het gekozen model tenminste een jaar of vijf voort op de weg die nu is geplaveid. Evalueer tussentijds, pas zo nodig aan op kleinere punten, maar besluit niet eerder dan na een half decennium functioneren of het model uw parochie gebracht heeft wat werd beoogd.

VI.5. Epiloog

De parochiemonitor is geen tijdloos instrument. De parameters zullen al over enkele jaren gedateerd zijn. Het is in tijden van geleidelijke ontwikkeling niet erg wanneer een parochie bij het invullen eens terugkijkt naar de gegevens van enkele jaren geleden. Menig cijfer in deze monitor is ook al weer enkele jaren oud. Dat is onvermijdelijk omdat niet ieder jaar landelijk onderzoek wordt gedaan naar alle aspecten van de Rooms-katholieke kerk in Nederland. Bovendien zijn er allerhande veranderingen gaande in dit land en in de kerk. Over enkele jaren zal daarom een bijgestelde versie van deze parochiemonitor nodig zijn. Dit is mede nodig omdat de leiding van parochies aan verandering onderhevig is. Wij hopen ook, zoals gezegd, gegevens over de invloed van de regionalisering, die zich nu in veel gebieden voltrekt of heeft voltrokken, te verzamelen.

Wenselijk voor de doorontwikkeling van de parochiemonitor zou verder zijn dat de items nader statistisch worden getoetst. We hebben voor laag 4 grotendeels al een in Duitsland getoetste lijst gebruikt. Maar de monitor zou nog aan betrouwbaarheid winnen wanneer 'het soortelijk gewicht' van de verschillende items bekend zou zijn en de mate van samenhang van de items binnen de lagen. Wijzen alle items van laag 3 ook na empirische toetsing naar de dimensie 'groepsverband en saamhorigheidsgevoel'? De lezer kan er niettemin vanuit gaan dat we bij de samenstelling van de monitor uitvoerig kennis hebben genomen van vragenlijsten en bevindingen van andere onderzoekers op dit terrein. Dat neemt niet weg dat de lagenindeling, ontleend aan de dieptesociologie van Gurwitsch, nog steeds een nieuwe toepassing is - en de indeling van dit analyse-instrument bepaalt.

We zijn inmiddels bezig met de ontwikkeling van een 'protestantse' versie. Een proefexemplaar is al enige keren uitgezet in Protestantse (PKN)-gemeenten.. Wij hopen dat deze tweede versie van de parochiemonitor opnieuw een waardevol instrument zal mogen blijken te zijn, voor parochies die onderweg willen zijn naar een katholieke geloofsgemeenschap die bij haar past en die toekomst heeft te midden van alle turbulentie van deze tijd.

VII LITERATUURLIJST

- Adam, I. en Schmidt, E.R., *Gemeindeberatung; Ein Arbeitsbuch*. BCL 1977
- Alma, H.A., *Identiteit als verbondenheid*; Kampen 1998. Kok
- Ammerman, Nancy Tatom, *Congregation and Community*, New Brunswick 1997
- Andriessen, J.E., *Economie in theorie en praktijk*; Amsterdam/Brussel 1980. Elsevier
- Ark, J.van, H.de Roest, *De weg van de groep*, Zoetermeer, 2004
- Avery Dulles, S.J., *Models of the church; A critical assessment of the church in all its aspects*. Gill and Macmillan 1985
- Baart, Andries, Höfte, Bernard, *Betrokken hemel, betrokken aarde*, Baarn 1994
- Becker, P.E., *Congregations in conflict; Cultural models of local religious life*. Cambridge. 1999 University Press
- Bernts, T. e.a., *Pal voor de kerk; vrijwilligerswerk in katholieke parochies*; Nijmegen University Press KASKI-reeks nr. 455
- Bernts, Ton, Peters, Jan, *Dichtbij en veraf. Het katholiek kader, de katholieken en hun kerk op de drempel van de 21^e eeuw*, Hilversum 1999
- Bernts, T., en Kregting, J., *Kritisch en loyaal; Vrijwilligers in de rooms-katholieke parochies*; Nijmegen 2001, KASKI-reeks nr. 488
- Bernts, T., Kregting, J., en Sanders, J., *Evaluatie pastoraal beleid aartsbisdom Utrecht*; Nijmegen 2003, KASKI-reeks nr. 503a kwantitatief onderzoek
- Bernts, T., Jong, G. de, en Wel, J. van, *Evaluatie pastoraal beleid aartsbisdom Utrecht*; Nijmegen 2003, KASKI-reeks nr. 503b kwalitatief onderzoek
- Bergmans, P. e.a., *Kerkopbouw met vrijwilligers*; Diocesaan Pastoraal Centrum, Rotterdam, z.j.
- Borg, M.B. ter, 'Geloof als optie'. In: *Trouw* 03-09-1997
- Bouman, P.J., *Fundamentele sociologie*; Antwerpen / Utrecht 1968. Standaard
- Brouwer, R. e.a., *Levend Lichaam*, Kampen 2007
- Brouwer, R., *Geloven in gemeenschap*, Kampen 2009
- Bruijne, Otto de, e.a., *Ooit evangelisch*, Kampen 2009
- Dekker, G., e.a., *God in Nederland 1966-1996*, Amsterdam 1997
- Derksen, N.J.M., *Eigenlijk wisten we het wel, maar waren we het vergeten*; Kampen 1989. Kok
- Dingemans, G.D.J., *Een huis om in te wonen*, 's-Gravenhage 1987
- Dreschler, H.G., *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen von Ernst Troeltsch*; Tübingen 1922, Aalen 2^e druk 1965. Scientia Verlag
- Dulk, Maarten den, *Een huis naast de synagoge*, Zoetermeer 2000
- Dulles, A., *Models of the Church. A Critical Assessment of the Church in all its Aspects*, Dublin 1989
- Dijkstra-Algra, N, Viezee-de Kruij, N., *Werken aan groei – Bouwstenen voor gemeenteopbouw*, Centrum voor Educatie NHK
- Felling e.a., *Geloven en leven; een nationaal onderzoek naar de invloed van religieuze overtuigingen*, Zeist 1986
- Goddijn, H.P.M. (red.), *Max Weber; Zijn leven werk en betekenis*. Baarn 1980 Ambo
- Grenz, S.J. & Olson, R.E., *20th-century theology; God and the world in a transitional age*. Carlisle 1992. The Paternoster Press
- Groen. J.F., *Identiteit als belofte; Over organisaties die een naam hebben op te houden*. Zoetermeer 1998. Boekencentrum

Groot, Kees de, *Religieuze gemeenschap in een tijdperk van individualisering*, opstellingen van katholieke parochies in een keuze-cultuur, in :
 Gartner, S., e.a. *Bandeloos? Zoeken naar een samenzijn in een individualistische Cultuur*. Nijmegen 2005, p. 26/48

Groot, Kees de, Kregting Joris, Borgman Erik, *The Positioning of the Parish in a Context of Individualization*; *Social Compass* 52(2), 2005, 211-223,

Hak, D., *Het evangelicalisme als de toekomst van een 'illusie'?* Een evolutionistisch perspectief; in *Religie&Samenleving*, jaargang 1-nr.2, september 2006, Eburon

Haspels, N.E., *Binding en verbond*; Gewenste en veronderstelde betrokkenheid bij de kerkelijke gemeente. Kampen 1999. Kok

Heitink, G., Meent, J. van de, Stoppels, S. (red.), *Een gezamenlijke trektocht*; Meedenken met Jan Hendriks over gemeenteopbouw. Kampen 1998. Kok

Henau, E., *Zijn verhaal moet doorgaan*; Over christelijke gemeenschapsopbouw, Leuven 2005

Hendriks, J., *De gemeente als herberg*; Kampen 1999. Kok

Hendriks, J., *Terug naar de kern*; Vernieuwing van de gemeente en de rol van de kerkenraad. Kampen 1995. Kok

Hendriks, J., *Verlangen en vertrouwen*, Kampen 2008

Hendriks, J., *Kerk vernieuwing ...een uitdaging*, Heeswijk 2010

Hellemans, S., *Onoverzichtelijke moderniteit*. De dissociatie van religieus veld, religies en individuele religiositeit; in *Religie & Samenleving*, jaargang 2-nr.2, september 2007, Eburon

Hermelink, J. en Latzel, Th (Hg.), *Kirche Empirisch*; Ein Werkbuch, Gütersloh 2008, Gütersloher Verlagshaus

Hooijdonk, P., *Kerkvernieuwing kan niet om de parochie heen*, in: Baart, Andries, Hölte, Bernard, *Betrokken hemel, betrokken aarde*, Baarn 1994, pag. 9 /26

Hopewell, J.F., *Congregation*; Stories and structures. Philadelphia 1987. Fortress Press

Hornikx, René, *Werken aan gemeenschap*, Kampen 2004

Janssen M-J en Zuidberg G., *Pastores gaan voorbij*; witboek over kracht en pijn van vrijwilligers in de Katholieke Kerk, Kampen, 2008, Ten Have

Jong, Gert de., *Doen alsof er niet is*. Sociologische gevalstudie over een kerkelijke gemeente als dynamische configuratie, Wageningen 2008

Jonkers, J.B.G., *De gelovige gemeente*; Een godsdienstsociologische beschrijving van het geloofsleven in drie plaatselijke gereformeerde kerken. Kampen 1999. Kok

Jonkers, J.B.G., en Bruinsma-de Beer, J. (red.), *De gemeente gewogen*; Kampen 2000. Kok

Jonkers, J.B.G., *Theologie achteraf*; theologisch commentaar op het onderzoek 'de gelovige gemeente', Kampen 2000. Kok

Jonker, A.J., *De Gereformeerde Kerken en de 'arbeiders'*; Gorinchem, Narratio 1994

Kaski, rapport 498, Nijmegen 2003

Kaufman, F.X., *Religion und Modernität*; Socialwissenschaftliches Perspektiven. Tübingen 1989. J.C.B. Mohr

Kessel, R.van, *Zes kruiken water*; enkele theologische bijdragen voor kerkopbouw, Hilversum 1989, Gooi en Sticht

Koningsveld, M. v., *Aan de vruchten herkent men de boom ; een praktisch theologische studie over activiteit en vitaliteit van de parochie* (diss.); Utrecht 2005

Lemmen, M.M.W., *Max Weber's sociology of Religion*; Gooi & Sticht 1990

Lindijer, C.H., *Postmodern Bestaan*; Zoetermeer 1998. Boekencentrum.

Lindner, H., *Kirche am Ort, Eine Gemeintheorie*; Stuttgart 1994

Mathies, E., *Leven in de gemeente*; Portretten van bloeiende gemeenten met uitstraling. Zoetermeer 1996. Boekencentrum

Meiden, A. van der, *De markt van geloven*; Baarn 1999. Ten Have

Morris, Ch. W., *Mind, Self & Society*; Works of George Herbert Mead. vol. 1. Chicago, 1972

Pasveer, J., *En toch... ; Over volharding bij tegenslag*; Kampen 2002. Kok

Pasveer, J., *De gemeente tussen openheid en identiteit*; Gorinchem 1992. Narratio

Peters, J., en Schreuder, O., *Katholiek en Protestant*; Sociaal-culturele ontwikkelingen in Nederland; Nijmegen, Its, z.j.

Peursen, C.A. van, *Het is niet vanzelfsprekend*; Beschouwingen over de functie van de kerk. Kampen z.j.

Ploeger, A.K. en Ploeger-Grotegoed, J.J., *De gemeente en haar verlangen*; Van praktische theologie naar de geloofspraktijk van gemeenteleden. Kampen 2001. Kok

Remmerswaal, J., *Handboek groepsdynamica*, Soest, 2009, 9e druk

Roest, H. de, *Communicative Identity*; Kampen 1998. Kok

Roest, H. de, *Een huis voor de ziel*, Zoetermeer 2010

Roozen, D.A., *Varieties of religious presence*; Mission in public life. New York 1988. The Pilgrim Press

Schreiter, R.J., *Constructing Local Theologies*, London, 1985, SCM

Schwarz, C.A., *Natuurlijke gemeenteontwikkeling*; Gideon Hoornaar, 1990

Stassen, P., A.v.d.Helm, *Geloof in de toekomst*, Zoetermeer 2002

Stassen, P., A.v.d.Helm, *Handboek voor parochiebesturen*, Zoetermeer 2007

Stassen, P., A.v.d.Helm, *Parochie in beweging*, Heeswijk 2010

Steenwinkel, F.H.J. (samenst.), *Samenspel met perspectief*; een werkboek over leren organiseren in de gemeente, GS Gereformeerde Kerken in Nederland, Centrum voor Gemeenteopbouw, Leusden, 1999

Steenwinkel, F.H.J e.a., *Ideaal en werkelijkheid van gemeenteopbouw*; Verslagbundel symposium 19 mei 2000. Utrecht 2000. Landelijk Dienstencentrum SoW-kerken

Stoppels S., *Tussen wijk- en uitwijkgemeente*; in *Praktische Theologie* 2(2003), jrg. 30

Stoppels, S., *Voor de verandering*; Werken aan vernieuwing in gemeente en parochie. Zoetermeer 2009. Boekencentrum

Stouthard, Ph en Van Tillo, G., *Katholiek Nederland na 1945*, Ambo, Baarn, 1985

Tetzlaff, A-S, *Führung und Erfolg in Kirche und Gemeinde*; eine empirische Analyse in Evangelischen Gemeinden; Gütersloh 2005, Gütersloher Verlag

Thung, M.A., en Schipper - van Otterloo, A.H., *Kerkelijke verandering*; Een sociologisch ontwerp en een verkenning van kansen. Alphen aan de Rijn 1972. Samsom

Thung, M.A., *The Precarious Organisation*, Den Haag 1976

Tieleman, D., *Leven met verbeelding*; Betekenisverandering van geloof en godsdienst in een postmoderne cultuur. Kampen 200. Kok

Theologie in de stad, Amsterdam, Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing 2008

Troeltsch, E., *Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen*; 2^e druk van de in 1922 verschenen uitgave door Mohr, J.B.C., Tübingen 1965. Scientia Verlag

Tuin, L.W.J.M van der, *God droeg zondagavond een blauwe trui (oratie)*; Fontys Hogescholen 2008

Valstar, P. en Zoutman, D., *Een Kerk met smoel*; Kampen 2000. Kok

Vellekoop: 'Nieuwe evangelische kerken vooral op de Veluwe', artikel in *Dagblad Trouw* 19-08-2008 n.a.v. afstudeeronderzoek Martijn Vellekoop, faculteit Godgeleerdheid, VU.

Vellekoop, M., *Gemeentestichting en contextualisatie in Nederland*, in *Religie en Samenleving*, p.139-157, september 2009, jrg.4,nr.2, Eburon

Ven, J.A. van der, *Ecclesiology in context*; Kampen 1993. Kok

Vercammen, J., *Identiteit in beraad*; Theorie en praktijk van het parochieel identiteitsberaad in vier oud-katholieke parochies. Baarn 1997. Gooi en Sticht

Vermeulen, F., *Patronen van pastoraal leiderschap*; 1998

Verschuren, P.J.M., *De probleemstelling voor een onderzoek*, Utrecht 1986, Het Spectrum

Wester, F., *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*; Bussum 1995. Dick Coutinho

Winkeler, Lodewijk, *Stromingen in katholiek Nederland*, Kampen 2004

Wolff, A.C.J. de, *Typisch Christelijk?*; Een onderzoek naar de identiteit van een christelijke school en haar vormgeving. Kampen 2000. Kok

Wolff, K.H., *The sociology of Georg Simmel*, New York/Londen 1950, The Free Press

Stoffels, H.C., *Wandelen in het licht*; Waarden, geloofsovertuigingen en sociale posities van Nederlandse evangelischen, 1990, diss. VU

Ward, P., *De kerk als water*, Kampen 2003

Warren, R., *Handboek gezonde gemeente*, z.pl. 2008

Zondag, H., Sanders, J., en Spruit, L., *Nieuwe impulsen aan het pastoraat*; Nijmegen 2003, KASKI-reeks nr. 498